

Thea Marswall

«Ser samtiden rett i øynene»

En metaforanalyse av resepsjonen til nyere norsk diasporalitteratur

Sammendrag

I denne masteroppgaven undersøker jeg hva som preger mottakelsen av ni samtidige bøker som tematiserer rasisme og utenforskap. Disse er skrevet av forfattere som selv har førstehåndserfaring med dette. Utvalget er gjort på tvers av sjangere og inkluderer sakprosa, diktbøker og romaner. Gjennom metaforanalyse av litteraturanmeldelser fra riksdekkende aviser, undersøker jeg hvilken rolle hvithet spiller i mottakelsen av denne litteraturen. I analysen bruker jeg Sara Ahmeds teorier om «det hvite rommet» og «fetisjeringen av den fremmede» til å forstå hvordan hvithet kommer til uttrykk i litteraturkritikken. Oppgaven finner at metaforer i litteraturanmeldelser er med på å understreke avstand mellom anmelder, den antatte leser, og forfattere med diasporatilhørighet.

Abstract

In this master's thesis I aim to find out what characterizes the reception of nine concurrent books containing stories of racism and exclusion, all written by authors with first-hand experience in these matters. The selection is done from a variety of genres, including non-fiction, poetry books and novels. By using metaphorical analysis of literature reviews, published in national papers, I investigate what role whiteness plays in the reception of this literature. I utilize Sara Ahmeds theories on “the white room” and “the fetishization of the stranger” to understand in what way whiteness is expressed in literary criticism. The thesis finds that the metaphors in these reviews contribute to underline distance between the reviewer, the supposed reader, and writers with diasporic identity.

Innholdsfortegnelse

Innledning.....	1
Diasporalitteratur og refleksjon rundt noen begreper	3
Problemstilling og forskningsspørsmål	5
Tidligere forskning	5
Prosjektets materiale: Diasporalitteraturen	9
Teoretiske perspektiver	14
Sara Ahmed	16
Fremmede møter	17
Hvithetens fenomenologi	19
Metode.....	21
Analysegrunnlag.....	22
Metaforanalyse	24
Noen vurderinger.....	26
Funn.....	27
Litteraturkritikkens metaforer.....	27
Menneskekroppen	30
Å snakke eller bli snakket til	34
Å se eller bli sett.....	35
Leseren er en observatør	36
Leseren er en elev.....	37
Samfunnets blikk.....	38
Litteratur er billedkunst.....	39
Beholder	41
Det flerkulturelle som beholder.....	42
Litteraturen som beholder	43
Mengde	45
Geografi.....	45
Det skjønnlitterære kartet.....	46
Diasporatilhørigheten er mellom.....	48
Krefter	50
God litteratur er sterk	52
Diasporatilhørighet er å være under press	53
Litteratur er naturkrefter	55
Mat og matlaging.....	56
Fortellingen er mat	57
Språket er mat	57
Bevegelse	59
Litteraturen er en reise	59
Litteratur er fart.....	60
Krig	61
Diasporatilhørighet er krig	61

Flere metaforer	63
Sport.....	64
Fengsel og frihet.....	65
Dyr	67
Litteratur er økonomi	68
Litteratur er musikk.....	69
Diasporaens metaforer.....	70
Et nøkkelhull å kikke inn i	70
De litterære kjempene tar mye plass	73
Risikerer at verkene deres ikke tas seriøst.....	75
Avslutning: «Ser samtiden rett i øynene».....	77
Oppsummering: Diasporalitteraturens resepsjon – og de viktigste metaforene.....	78
Metaforer som understreker avstand: oppgavens viktigste funn – og videre forskning	81
Litteraturliste	84

Innledning

Mens vi tar på oss kledda, seier mannen eg likevel ikkje
skal sove hos i natt, at mor hans hadde blitt skikkelig
glad då han fortalte om meg.

Korleis veit mor di kven eg er? Eg stansar opp.

Kvifor blei ho gla?

Ho stemmer raudt, svarer han.

Kva har det med saka å gjere?

Nei, ho er jo skikkelig antirasist, så ho har alltid hatt
lyst til at eg skulle ... Ja, du vet ... Så ho er stolt, då. Ho
har fortalt det til vennene sine og greier. (Joof, 2018, s. 78).

I boka *Eg snakkar om det heile tida* (2018) skriver Camara Lundestad Joof et vitnesbyrd om egen opplevd rasisme i Norge. I utdraget ovenfor har hudfargen til jeg-personen fått verdi for moren til mannen hun treffer. Hudfargen hennes har faktisk så høy verdi at det er noe moren skryter til vennene sine om. Årsaken forklares med at moren er «skikkelig antirasist». Men moren har, ved å ønske henne som svigerdatter, allerede gitt henne en verdi kun i kraft av hudfargen. Det er dette den britisk-australske filosofen Sara Ahmed beskriver som «fetisjeringen av den fremmede» (Ahmed, 2000, s. 54). For Ahmed vil det å gjenkjenne noen som fremmed, slik som moren i Joofs fortelling gjør, bidra til å opprettholde en asymmetri mellom moren som hvit og jeg-personen som ikke-hvit. Og når moren gjør kroppen til jeg-personen til et «ønsket objekt» opprettholdes fetisjeringen (s. 115).

I 2017 og 2018 kom det en rekke utgivelser fra forfattere som selv har førstehåndserfaring med rasisme og utenforskap (for eksempel: Ali, 2017; Ali, 2018a; Bile, Srour, Herz, Røise & Gossé, 2017; Joof, 2018; Nasir, 2017; Shakar, 2017; Zahid, 2018), Joof er en del av denne nye strømmingen i norsk litteratur. I kjølvannet av økning i antall utgivelser spurte forfatter og litteraturviter Kristina Leganger Iversen – i essayserien «Norske tilstander» i Dagbladet – om det er et problem at nesten alle litteraturkritikere er hvite. Hun skriver: «Nesten alle i prisjuryar, litteraturjournalistar og bokanmeldarar er kvite. Det tydar at forfattarane framleis må forhandle med ei kvit offentlegheit, som ofte, anten dei vil det eller ei, ser den ikkje-kvite som ein framand» (Iversen, 21.04.2018, s. 21-25).

Iversen beskriver her litteraturkritikken som det Ahmed kaller for «det hvite rommet» (Ahmed, 2007b). Ifølge Ahmed formes rom – det gjelder både fysiske og abstrakte rom – av

de kroppene som er i rommet. Når et rom er hvitt er denne hvitheten usynlig for de som er i rommet. En blir først oppmerksom på hvitheten når en ikke-hvit kropp tar del i det. Denne kroppen, eller disse kroppene, vil derfor bli spesielt lagt merke til. Hvis dette er tilfelle kan man derfor risikere at forfattere som ikke besitter denne hvitheten blir vurdert på bakgrunn av helt andre kriterier i litteraturanmeldelser. Jeg vil i denne oppgaven bruke Ahmeds teorier om «det hvite rommet» og «fetisjeringen av den fremmede» for å forstå resepsjonen av litteratur skrevet om rasisme og utenforskap av forfattere som selv har førstehåndserfaring med dette.

Resepsjonsanalysen vil ta utgangspunkt i til sammen ni bøker, inkludert Joofs *Eg snakkar om det heile tida*. Utvalget er sjangeroverskridende og omfatter sakprosa så vel som skjønnlitteratur. Disse vil jeg presentere grundigere under overskriften Prosjektets materiale. Formålet med oppgaven er todelt: For det første ønsker jeg å se hvordan denne litteraturen blir snakket om i den norske offentligheten. For det andre ønsker jeg å se om forfatterens bakgrunn og bøkens tema legger spesielle føringer for hvordan litteraturen blir vurdert. Jeg tar utgangspunkt i ni bøker skrevet av forfattere med diasporabakgrunn og analyserer litteraturanmeldelser av disse. Jeg vender meg altså mot steder der litteratur blir pratet om i det offentlige. Gjennom å analysere metaforene i anmeldelsene ser jeg etter fellestrekk i hvordan denne litteraturen blir snakket om. I tillegg til anmeldelsene analyserer jeg avisartikler som kommenterer litteraturkritikken, eller intervjuer der forfattere kommenterer det å bli anmeldt. Dette danner et sammenligningsgrunnlag.

Til tross for at denne litteraturen er undersøkt av flere er det, så vidt meg bekjent, ikke gjort noen omfattende undersøkelse av resepsjonen til disse verkene. Fra et litteratursosiologisk perspektiv ser jeg det som relevant å undersøke hvilke funksjoner litteraturen har for samfunnet, og ikke bare hva litteraturen selv sier om samfunnet. Fra et nytteperspektiv¹ ser jeg for meg at dette kan bidra til å skape en forståelse av hvordan vi snakker om denne litteraturen og hva dette har å si for hvordan vi leser og oppfatter litteraturen.

Oppgaven er strukturert rundt syv kapitler: Innledning, prosjektets materiale, teoretiske perspektiver, metode, samt to analysekapitler, før de viktigste funnene blir oppsummert i avslutningen. Før jeg går videre til å beskrive prosjektets materiale vil jeg først definere og reflektere rundt noen av de viktigste begrepene jeg vil benytte meg av gjennom oppgaven og reflektere rundt dem, samt legge frem tidligere relevant forskning.

¹ Som for eksempel kan disse perspektivene komme til nytte steder der litteratur formidles. Det kan være bibliotek, fra forlagene eller i litteraturkritikken. Disse stedene har stor makt i å definere hvordan litteratur leses.

Diasporalitteratur og refleksjon rundt noen begreper

Den store innvandrerromanen har vært etterlyst av litteraturanmeldere i en årrekke. I 2018 skrev samfunnsdebattant og forfatter Sumaya Jirde Ali en kommentar i Morgenbladet, der hun setter spørsmålsteget ved hva denne store innvandrerromanen innebærer. Hun konkluderer med at det er problematisk med en slik inndeling av litteratur fordi «det kan åpne opp for litteraturhierarkier hvor vi fraviker fra vanlige kvalitetskriterier» (Ali, 30.11.2018). Dette fokuset på forfatterens bakgrunn gjør, ifølge Ali, at det risikeres at verkene til forfattere med minoritetsbakgrunn ikke tas seriøst.

I doktogradsavhandlingen *The Other Mother: Motherhood Tropes in Norwegian Diaspora Literature* (2018) problematiserer Marit Ann Barkve denne «jakten på den store norske innvandrerromanen». Hun argumenterer for at det allerede er «a robust tradition of writing diaspora narratives in Norway» (Barkve et al., 2018, s. 27). Det er helt siden 1980-tallet flere eksempler på dette (for eksempel: Besigye, 1993; Hussain, 1986; Karim, 1996). Videre peker Barkve på bruken av begreper som «innvandrerlitteratur», «migrantlitteratur»² eller «multikulturell litteratur». Barkve mener at disse begrepene ikke lenger er fruktbare og foreslår derfor å bruke «diasporalitteratur» (s. 29).

Tonje Vold argumenterer også for bruken av begrepet diaspora i boken *Å lese verden: Fra imperieblikk og postkolonialisme til verdenslitteratur og økokritikk* (2019) og bruker det om «litterære verk som eksplisitt tematiserer og utforsker erfaringer knyttet til diasporatilhørighet» (Vold, 2019, s. 278):

Mens begrepet migrasjon gir assosiasjoner til en form for stadig pågående reisevirksomhet og har en mer abstrakt karakter, betegner diaspora en gruppe som har bosatt seg i et nytt land uten å feste tidspunkt til en bestemt generasjon, og gir vekt til tematikk knyttet til det sosiale, til identitet og til tilhørighet» (s. 281).

Svært enkelt forklart er diasporalitteratur litteratur som tematiserer erfaringer knyttet til historier, kulturer eller identiteter som på et eller annet vis overlapper hverandre. Selv om diasporaer kan beskrives som minoriteter i «fremmede omgivelser» (s. 278), vil disse

² I en bloggpost argumenterer Sara Ahmed for at begrepet «mangfold» («Diversity») brukes fremfor mer dekkende ord som rasisme, hvit overlegenhet og undertrykking for å synliggjøre de faktiske problemene: «Diversity: a glossy brochure. Diversity: how racism is glossed over» (Ahmed, 2.02.2017)

«fremmede omgivelsene» være vanskelig å overføre til den litteratur som gis ut i Norge i dag. Det er vanskelig å påstå at bøker som er skrevet på norsk og som beskriver det norske samfunnet er skrevet av forfattere som er i «fremmede omgivelser». I tillegg til at det kan være problematisk – og ikke minst forvirrende – med begreper som «innvandrerlitteratur», finnes det ingen andre begrep som tilstrekkelig kan beskrive hva litteraturen jeg undersøker har til felles, slik som diasporalitteratur gjør.

Diasporalitteraturbegrepet trenger ikke være knyttet til forfatterens biografi, men i denne sammenhengen er utgangspunkt det. Årsaken til dette er at det er et poeng i seg selv å se om mottakelsen av denne litteraturen preges av forventningene forfatterens bakgrunn fører til. Bøkene i utvalget mitt er skrevet på norsk av forfattere som har vokst opp i Norge. Dette gjør at diasporabegrepet ikke fungerer som en betegnelse på litteratur som beskriver «fremmede omgivelsene». Litteraturen jeg tar utgangspunkt i er ikke en beskrivelse av Norge sett med ikke-norske øyne, men snarere en beskrivelse av Norge sett med øynene til dem som har førstehåndserfaring med rasisme og utenforskap. Slik knyttes diasporabegrepet mer til andres oppfatning av minoriteter enn til noe som befinner seg i fremmede omgivelser. De fremmede omgivelsene kan også være de stedene vi møter i litteraturen: Avhengig av anmelderens eller journalistens bakgrunn vil kanskje steder som Stovner, Holmlia og Romsås være beskrivelser av fremmede omgivelser.

Begrepet *integrering*³ kan misforstås til å bety at minoriteter i samfunnet må bli mest mulig lik majoriteten av befolkningen. Det kan være problematisk. Sara Ahmed, som jeg kommer tilbake til i teorikapittelet, argumenterer for at ønsket om det multikulturelle samfunnet, eller omfavnelsen av det, egentlig betyr at alle skal rette seg mot det nøytrale, underforstått: det vestlige. Slik blir alt som kan virke som ikke-vestlig også det fremmede. Hvis det vestlige er det en ønsker å rette seg etter, blir ønsket om et integrert samfunn også et ønsket om at de ikke-hvite også skal bli nøytrale. Utenforskap og inkludering er derfor mer presise begreper enn integrering. Der anmelderne benytter seg av begrepet vil jeg også bruke det i min kommentar av disse.

Når jeg skriver om hvithet i denne oppgaven tar jeg utgangspunkt i Ahmeds, og en rekke andres, forståelse av hvithet som noe sosialt og politisk konstruert. Hvithet er usynlig for den hvite, men synlig for den ikke-hvite. Dette handler om at hvitheten er noe som konstrueres av vaner, noe vi orienterer oss ut fra, og noe som bestemmer hva kropper kan

³ Integrering er en «betegnelse på innlemmelsen av innvandrere i majoritetssamfunnet» (Brochman, 13. juli 2020)

gjøre. Når Kristina Leganger Iversen i avhandlingen *Når kvitheita tiltaler nasjonen. Kvitheit, kolonialitet og subjektivitet i sju samtidige skandinaviske diktbøker* (2018) tematiserer hvithet, gjør hun det med utgangspunkt i Ahmed. Og argumenterer for at det er hvitheten som «produserer rase og rasifisering» (Iversen et al., 2018, s. 28). For Iversen fungerer hvithet som en *markør*, som markerer «dominans, normativitet og privilegium» (Iversen et al., 2018, s. 25).

Problemstilling og forskningsspørsmål

Problemstillingen til denne oppgaven er *hva preger mottakelsen av nyere norsk diasporalitteratur*, og blir undersøkt ved å analysere anmeldelser av ni bøker som er skrevet av forfattere med førstehåndserfaring med rasisme eller følelse av utenforskap i det norske samfunnet på grunn av hudfarge eller religiøs tilknytning.

Jeg analyserer resepsjonen av *Ikkje ver redd sånne som meg* (2018) og *Kvinner som hater menn* (2017) av Sumaya Jirde Ali, *Skamløs* (2017) av Amina Bile, Sofia Nesrine Srour og Nancy Herz, *Skitten snø* (2011) av Mahmona Khan, *Eg snakkar om det heile tida* (2018) av Camara Lundestad Joof, *Alle utlendinger har lukka gardiner* (2015) av Maria Navarro Skaranger, *Tante Ulrikkes vei* (2017) av Zeshan Shakar, *Third Culture Kids* (2019) redigert av Aon Raza Naqvi og *La oss aldri glemme hvor godt det kan være å leve* av Sara Zahid.

For best mulig å besvare problemstillingen har jeg formulert følgende to forskningsspørsmål. Det første knytter seg til hva jeg leter etter i tekstene: Hvilke metaforer er gjentagende i litteraturanmeldelsene av diasporalitteratur? Det andre knytter seg til hvordan funnene kan forklares: Hvilken rolle spiller hvithet i hvordan diasporalitteratur blir anmeldt?

Tidligere forskning

Undersøkelser som har til hensikt å analysere litteraturkritikken av ulike litterære tekster i et litteratursosiologisk perspektiv er ikke noe nytt (Smidt, 2013, s. 70). Hvordan en bok mottas blir dessuten ofte brukt som et element i tillegg til den litterære analysen, slik jeg skal vise noen eksempler på senere. I dette kapittelet vil jeg først vise til noen eksempler på litteratursosiologiske undersøkelser av litteraturkritikk, før jeg går gjennom noen sentrale undersøkelser av diasporalitteratur i et skandinavisk perspektiv.

Det er gjort undersøkelser av litteraturkritikk knyttet til ulike typer litteratur eller ulike egenskaper hos forfatteren. For eksempel har Unn Conradi Andersen undersøkt mottakelsen av de kvinnelige forfatterne Herbjørg Wassmo, Vigdis Hjorth og Hanne Ørstavik i boka *Har*

vi henne nå? *Kvinnelige forfatterskap og mediene* (2009). Andersen analyserer litteraturanmeldelser av forfatterens bøker i tillegg til å intervju dem. Hun finner at forfatterens kjønn også påvirker hvordan bøkene blir anmeldt og at de blir tillagt «kvinnelige» egenskaper.

I artikkelen *Hunting high and low». Amatøranmeldere og profesjonelle kritikere om fascinasjon og kvalitet* sammenligner Cecilie Naper mottakelsen av «mellodramalitteratur» hos profesjonelle- og amatørkritikere. For å sammenligne hva slags kriterier litteraturanmeldelsene benytter seg av ser hun til Per Thomas Andersen og hans artikkel *Kritikk og kriterier* (1987). Andersen baserer seg på empiriske undersøkelser for å si noe om hva slags kriterier som ble brukt i litteraturkritikken den gang. Andersen kategoriserer kriteriene i fire. Én av disse er det *kognitive* kriteriet. I dette kriteriet ligger det en vurdering av om boka som anmeldes tilfører ny kunnskap eller nye erfaringer. Naper fant ikke særlig store forskjeller mellom profesjonelle- og amatørkritikere og at det kognitive sto sterkt hos de profesjonelle kritikerne (Naper, 2013, s. 293).

Litteraturviteren Ingeborg Kongslien var tidlig sentral i forskningen på diasporalitteratur, med en rekke utgivelser på feltet. Hun har blant annet forfattet en omfattende biografi over bøker skrevet av forfattere med innvandrerbakgrunn i Norge. Marit Ann Barkve har i sin doktorgradsavhandling, *The Other Mother* (2018), tatt utgangspunkt i denne, oppdatert og utvidet den. Kongslien er særlig opptatt av kulturmøter. I innledningen til *Litteraturens gränsländ* (2002) viser redaktør Satu Gröndahl til dagens globaliserte verden som gjør at landegrensene spiller en mindre rolle.

Hvordan en globalisert verden viser seg i litteraturen var også utgangspunktet for forskningsprosjektet «Kosmopolisme, postnasjonalisme og det kulturelle selv i nyere nordisk litteratur og kultur» som blant andre Kongslien Per Thomas Andersen og Elisabeth Oxfeldt har vært en del av. Andersen har gjennom flere verk drøftet litteraturen i lys av globalisering, kosmopolisme og postnasjonalisme (for eksempel: P. T. Andersen, 2006; P. T. Andersen, 2013a, 2013b). For Andersen er resultatet av globalisering og immigrasjon et «kulturelt aspekt» som viser seg i samfunnslitteraturen (P. T. Andersen, 2013a, s. 20).

I boka *Romanen, nasjonen og verden: nordisk litteratur i et postnasjonalt perspektiv* (2012) argumenterer Elisabeth Oxfeldt for at samtidens flerkulturelle samfunn og den globaliserte verden gjør at vi bør lese samtidas nasjonalroman i et *postnasjonalt perspektiv*. Hun støtter seg til Benedict Anderson og Homi Bhabha når hun skriver at vi ved hjelp av postkolonial teori kan lese romaner «som søker å fortelle historien om et folk» (s. 15) i et postnasjonalt perspektiv. Foruten Oxfeldt og Andersen finnes det flere utgivelser om

postnasjonal litteratur (Bakken & Oxfeldt, 2017; Haarberg, 2017) og rekke masteroppgaver som leser litteratur i et postkolonialt perspektiv (se for eksempel: Frøjd, 2010; Hemstad, 2011; Listoe, 2011; Nome, 2009; Undheim, 2010).

Oxfeldt deler den postnasjonale romanen i fire undersjangre: *den nasjonalkorrigerende, den filosofisk dekonstruerende, skyld og skamfortellinger om urbefolkningen og motfortellinger fortalt fra et minoritetsperspektiv* (Oxfeldt, 2012, s. 17). Alle bøkene jeg tar utgangspunkt i kan godt kategoriseres i sistnevnte sjanger, selv om bare noen av dem er romaner. Motfortellingen fra et minoritetsperspektiv betyr akkurat det tittelen tilsier: «fortellinger om befolkningsgrupper som føler seg ekskludert fra den nasjonale fortellingen om hvem «vi» er, og som insisterer på at også deres historie skal høres og føyes til den nasjonale historien» (s. 17). Det handler altså om en ekskludering med et ønske om inkludering fra forfatterens side. Mange av bøkene i utvalget beskriver riktignok en form for utenforskap fra det norske samfunnet, men jeg vil være forsiktig med å påstå at bøkene utelukkende er skrevet ut fra et ønske om å «føyes til den nasjonale historien». Ei heller ser jeg det som sannsynlig at bøkene i seg selv ønsker å være en motfortelling til annen litteratur som blir gitt ut i Norge.

Oxfeldt har senere redigert antologien *Skandinaviske fortellinger om skyld og privilegier i en globaliseringstid* (2016), som er et resultat av forskningsprosjektet *ScanGuilt*⁴. Antologien, og forskningsprosjektet, dreier seg rundt den skandinaviske skyldfølelsen. Enkelt forklart, den følelsen som oppstår hos den med privilegier i møte med andres lidelse (Oxfeldt, 2016, s. 9). I antologiens andre del er der flere artikler som tematiserer diasporatilhørighet (f.eks: Elisabeth, 2016; Ellen, 2016; Kristina Leganger, 2016; Wyller, 2016). Disse benytter alle Ahmed som et teoretisk utgangspunkt. I innledningen argumenterer Oxfeldt for at nettopp Ahmed er passende for denne type studie:

Som følgende artikler viser, er Ahmed spesielt anvendbar i "ScanGuilt"-perspektiv. Hun er en kulturteoretiker som setter fokus på samtidens utsatte. Med en postkolonial og queer innfallsvinkel har hun blikk for de utsatte og utstøtte, minoritetsgrupper som på forskjellige vis virker forstyrrende, og for mange også truende, på «våre» normbegreper og nasjonalverdier. Det gjelder ikke minst migranter, som oppfattes som at de ikke passer inn i gitte følelsesstrukturer, og/eller selv opplever at de ikke gjør det (Oxfeldt, 2016, s. 19)

⁴ «*Skandinaviske fortellinger om skyld og privilegier i en globaliseringstid* (forkortet *ScanGuilt*) er et tverrfaglig forskningsprosjekt forankret i det humanistiske fakultet ved Universitetet i Oslo (2014-2018)» (Oxfeldt, 2016, s. 9)

I artikkelen *Alternativ (og postkolonial) motstand (2016)*, analyserer Trygve Wyller diktene til Gunvor Hofmo og den danske dikteren Yahaya Hassan med utgangspunkt i filosofen Sara Ahmed. Her beskriver han hvordan resepsjonen av Hassans bøker ble knyttet opp mot hans biografi. Han skriver:

Både i intervjuer av denne typen og i anmeldelser i de store danske avisene da diktboken ble utgitt, kan man si at konstruksjon av Hassan som innvandreren, perkeren, settes i sentrum. Hassan er den fremmede som nesten er kommet inn i varmen, i alle fall fra tid til annen, til Gyldendals «efterårsreception». I den mediale resepsjonen ser det derfor ut til at Hassan nærmest «fetisjeres» som fremmed, akkurat på en slik måte som Ahmed advarer mot. Men om det skjer, reduseres Hassan til å være akkurat det offer som diktene hans så til de grader gjør motstand mot å bli. (Wyller, 2016, s. 186)

Ifølge Wyller viser resepsjonen av Hassan at han først og fremst berømmes for å være en «fremmed», den type fremmed Ahmed beskriver, som jeg kommer tilbake til i teorikapittelet. Kristina Leganger Iversen undersøker, blant flere, også resepsjonen av Hassan i sin doktoravhandling *Når kvitheita tiltaler nasjonen. Kvitheit, kolonialitet og subjektivitet i sju samtidige skandinaviske diktbøker* (2018). I avhandlingen tematiserer Iversen hvitheten i syv diktbøker og trekker i tillegg inn resepsjonen av disse. Hun finner en beskrivelse av *sårhet* i alle de syv diktbøkene, og at de bøkene som beskrives av anmelderne som mest såre eller vonde også er de som blir vurdert som de beste bøkene (Iversen et al., 2018, s. 227).

I boka *Å lese verden. Fra imperieblikk og postkolonialisme til verdenslitteratur og økokritikk* (2019) knytter Tonje Vold et kapittel, *Som en nasjonalsang fra overalt*, det postnasjonale sammen med diasporalitteratur. Kapittelet analyserer et utvalg bøker som tematiserer diasporatilhørighet. Blant disse er romanene *Alle utlendinger har lukka gardiner* og *Tante Ulrikkes vei*. Men analysegrunnlaget er sjangeroverskridende og Vold trekker også inn sakprosa (Figueiredo, 2016; Khan, 2009; Khan & Khan-Østrem, 2011), samt diktboka *Yahya Haasan* av den danske dikteren med samme navn (Hassan, 2013). Vold konkluderer med at disse bøkene former «forestillinger om hva nasjonen er, kunne vært og har vært» (Vold, 2019, s. 332).

Oxfeldt har gjort en lignende analyse der hun sammenligner Jonas Hassen Khemiris *Montecore* og Araid Adigas *Den hvite tiger*. Her ser hun hvordan minoritetsperspektivet kommer frem i «nasjonale forestillinger» (Oxfeldt, 2012, s. 22). Det finnes flere eksempler på

ulike lesninger av noe av skjønnlitteraturen i mitt utvalg. For eksempel har Maïmouna Jagre-Soreau i artikkelen *Halvt norsk äkta utlänning* (2018) lest *Alle utlendinger har lukka gardiner* fra et postnasjonalt perspektiv. Flere masteroppgaver undersøker språk og identitet i *Tante Ulrikkes vei* og *Alle utlendinger har lukka gardiner* (Anda, 2019; Pedersen, 2016; Tjøstheim, 2019).

Prosjektets materiale: Diasporalitteraturen

Oppgavens overordnede mål er å undersøke hvordan norsk diasporalitteratur blir mottatt i den litterære offentligheten. For å forstå resepsjonen er det også viktig å ha en forståelse av hva disse bøkene er og hva de er et uttrykk for. I dette kapittelet vil jeg derfor gi en kort introduksjon til de ni bøkene jeg skal undersøke resepsjonen av. Felles for dem er at de er skrevet i løpet av de siste ti årene og er forfatterens debut innenfor den sjangeren den enkelte boken er skrevet i. Utvalget har et tidsspenn fra 2011 til 2019, med en klar overvekt fra 2017. Utvalget viser derfor til en nåtidssituasjon, men med et tidsspenn på ti år. En overvekt av utgivelser fra 2017 gjør at det ville vært mulig å undersøke kun dette året. Ved å trekke inn flere bøker, både fra tidligere og senere år, blir det lettere å tegne et bredere bilde.

I utvelgelsen av litteratur vurderte jeg en rekke andre titler, som for eksempel barnebokforfatterne Nena Naveen og Ayce Koca, men valgte å begrense meg til ungdoms- og voksenlitteratur. Av sakprosa vurderte jeg også Assad Nasirs *Kunsten å være pakkis* (2017), Ivo de Fuguerido *En fremmed ved mitt bord* (2016) og antologien *Utilslørt: Muslimske RÅtekster* redigert av Mahomona Khan (2011). Sistnevnte er valgt bort til fordel for nyere utgivelser, dels fordi diasporalitteraturen har fått mer oppmerksomhet de siste årene og dels fordi jeg ønsker en høyere representasjon av mannlige forfattere. Utvalget har nemlig en klar overvekt av kvinnelige forfattere, noe som ikke har gjort det mulig å undersøke om det er en forskjell i mottagelsen mellom mannlige og kvinnelige forfattere.

I tillegg til den rekken titler som har vært vurdert, har det blitt utgitt flere titler etter dette prosjektet ble startet (se for eksempel Majid, 2019; Shakar, 2020). Det endelige utvalget er et forsøk på å vise bredden i diasporalitteratur, med ulike målgrupper, tematikk og uttrykksform. Utvalget er sjangeroverskridende; det er i alt fire sakprosabøker, der to av dem er utgitt på Samlagets Norsk Røyndom-serie (Ali, 2018a; Bile et al., 2017; Joof, 2018; Naqvi, 2019), tre romaner (Khan, 2011; Shakar, 2017; Skaranger, 2015) og to diktbøker (Ali, 2017; Zahid, 2018).

Det er stor variasjon i hvor mye oppmerksomhet den enkelte boka og forfatteren har fått etter utgivelsen. Noen av bøkene jeg trekker frem har fått veldig mye oppmerksomhet,

slik som *Tante Ulrikkes vei* (Shakar, 2017) og *Alle utlendinger har lukka gardiner* (Skaranger, 2015). Andre utgivelser har fått betraktelig mindre oppmerksomhet, slik som *Eg snakkar om det heile tida* (Joof, 2018) og *Skitten snø* (Khan, 2011). Noen forfattere har fått mer oppmerksomhet i offentligheten rundt saker som dreier seg om andre forhold enn litteraturen de har skrevet, slik som Sumaya Jirde Ali (Ali, 2017, 2018a) som har fått mye oppmerksomhet, og hets, for å ytre seg i offentligheten.

Denne oppmerksomheten spiller en rolle i spørsmålet om hvordan diasporalitteratur blir mottatt. En bok som ikke har fått noen oppmerksomhet i form av anmeldelser og omtale vil heller ikke kunne være gjenstand for en resepsjonsanalyse. Det at en debutbok blir skrevet om i en avis er med på å gi litteraturen oppmerksomhet. Langt fra all litteratur som til enhver tid blir utgitt blir omtalt, anmeldt eller snakket om i de norske avisene. Derfor vil de bøkene som har et analysegrunnlag for å undersøke mottakelsen av allerede ha blitt pekt på og snakket om. Med bakgrunn i dette kan ikke denne undersøkelsen si noe om diasporalitteraturen får mer eller mindre oppmerksomhet sammenlignet med øvrige utgivelser. Jeg vil likevel i denne oppgaven gi en teoretisk forklaring på hvorfor denne litteraturen får oppmerksomhet ut over det en kanskje kan forvente. Nedenfor vil det gis en kort introduksjon til de ni bøkene og forfatterne av dem fra eldst til nyest.

Skitten snø (2011) av Mahmona Khan ble på nytt aktualisert i 2019 med en spenningsserie med samme navn på NRK (NRK, 2019). Det at serien kom såpass mange år etter forelegget kan tyde på at den er et resultat av den økte interessen av diasporalitteratur som vi så i 2017. I likhet med serien er romanen bygget opp etter en tradisjonell spenningskurve (krim) og er rettet mot ungdom. Boken handler om to jenter som utvikler et vennskap fordi de begge har blitt voldtatt av samme mann, og hvordan de og to andre venninner egenhendig prøver å stoppe voldtektsmannen som presser ofrene sine for penger. Boken tematiserer på hvilken måter skam kan prege et voldtektsoffer. Boken har i ettertid fått to oppfølgere: *Fra Oslo til Lahore* (2013) og *Når du minst venter det* (2015). Khan har også utgitt to sakprosaer for voksne: *Tilbakeblikk. Da pakistanerne kom til Norge* (2009) og *Utilslørt. Muslimske råtekster* (2011) som begge beskriver diasporaerfaringer sett fra perspektivet til pakistanske innvandrere og muslimske kvinner i Norge.

Skitten snø tematiserer og problematiserer i mindre grad diasporatilhørighet. Snarere viser den Oslo gjennom øynene til en tenåringsjente med foreldre fra Pakistan, bosatt i Norge (der den ene har flyttet tilbake til Pakistan). Boken viser varmen og kjærligheten i familie- og vennerelasjoner som en kontrast til frykten og skammen knyttet til voldtekten. Noe som kommer ekstra godt frem i adaptasjonen, men kontrasten mellom varme og kalde farger. *Skitten*

snø og etterfølgerne er populære ungdomsromaner, som har hatt lange ventelister på biblioteket.

Romanen *Alle utlendinger har lukka gardiner* (2015) av Maria Navarro Skaranger er en kort roman på rett over hundre sider. Kapitlene er korte, gjerne på kun en side. Det er fjorten år gamle Mariana som er fortelleren. I likhet med *Skitten snø* foregår handlingen i en drabantby på Oslos østkant, denne gangen Romsås. Mariana lever et helt vanlig tenåringsliv, med venner, forelskelse og irriterende foreldre. Hovedmotivet i boken er storebror, som sitter i fengsel. Han er opphavet til tittelen, det er nemlig han som mener at alle utlendinger har lukka gardiner (s. 102). Tittelen kan også være en referanse til Dag Solstads roman *Forsøk på å beskrive det ugjennomtrengelige* (1984) som også har lagt handlingen til Romsås, slik hun selv hevder i et intervju (Egedius, 30.01.2015) Det er riktignok ingen anmeldelser, meg bekjent, som trekker denne sammenligningen til Solstads roman fra samme bydel. Boken sammenlignes heller med den svenske forfatteren Jonas Hassen Khemiri og hans roman *Et öga rött* (2004). Grunnen til denne sammenligningen er språket i denne romanen som også fikk mye oppmerksomhet da den kom ut.

Alle utlendinger har lukka gardiner er skrevet på en multietnolekt⁵ som er typisk å finne på Oslos østkant. Skarangers bruk av språk var banebrytende i Norge på sin tid. Språket i romanen – som i avisene og på folkemunne i sin tid ble betegnet som «kebanorsk» – blir så omfattende diskutert i omtalen av boka at form og innhold nærmest blir borte. I likhet med *Skitten snø* ble *Alle utlendinger har lukka gardiner* adaptert i 2020 (Sødelind, 2020), denne gangen for kinolerretet. Tittelen er beholdt, men multietnolekten er fraværende. På mange måter understreker dette at fortellingen om Mariana har verdi i seg selv utenfor det språklige.

Tante Ulrikkes vei (2017) ga forfatter Zeshan Shakar Tarjei Vesaas debutantpris. Prisjuryen begrunnet tildelingen av prisen blant annet med måten Shakar bruker språk på. De mente at han «setter ulike språkpraksiser opp mot hverandre for å vise personenes ulike perspektiv, og særlig Jamals måte å uttrykke seg på, vil kunne gi mange lesere et litt annet syn på sider ved den norske virkeligheten» (Egeland, 09.03.2018). Som den andre romanen i norsk sammenheng som benytter seg av multietnolekt som språklig virkemiddel fikk også Shakar oppmerksomhet for dette. Boka er satt tilbake i tid og følger to unge menn fra 2001 til 2006, Mo og Jamal. De er begge med på et forskningsprosjekt som skal kartlegge ungdom

⁵ Multietnolekt betegner en lokal språkvariasjon (sosiolekt) som har oppstått naturlig som et resultat av påvirkning av flere språk. Ofte typisk forbundet med østkanten i Oslo. Det finnes lignende varianter i store byer både i Sverige og Danmark. Ofte er det brukt som et uttrykk for gruppetilhørighet. (Opsahl, 2009; Svendsen & Røynealand, 2008).

med minoritetsbakgrunn i Groruddalen. Mo skriver e-poster på bokmål, mens Jamal beskriver hverdagen sin for forskeren på lydbånd. Begge kartlegger mange aspekter av livene sine: De snakker om skole, familieliv, kjærlighet, samt hvordan samfunnet påvirker dem. Hvordan det er å bli snakket om og ikke til.

Romanen høstet strålende kritikker da den først kom ut og fikk blant annet tildelt karakteristikkene den nye «store innvandrerromanen»(Sørheim, 09.12.2017). Mange roser romanen for å vise majoritetsbefolkningen et aspekt ved det norske samfunnet som ikke har vært tilgjengelig for dem. Jeg mener det er viktig å påpeke her at dette er en fortelling som dekker viktige historiske hendelser – som 11. september – og er lagt mer enn ti år tilbake i tid. Det blir derfor vanskelig å snakke om romanen som noe som beskriver samfunnet i dag. Men fremstillingen kan tolkes som en motfortelling fortalt fra et minoritetsperspektiv, fordi Shakar her forteller om viktige historiske hendelser fortalt fra et perspektiv som tidligere ikke har kommet frem i den offentlige samtalen.

Skamløs av Amina Bile, Sofia Nesrine Srour og Nancy Herz er først og fremst en ungdomsbok skrevet av og for unge norske muslimske kvinner, eller som smussomslaget på baksiden sier: «Kjære deg som ikke får være fri. Denne boka er til deg». Boka er dekorert rikelige med illustrasjoner av Esra Røise. Fargepaletten i pastell blir en viktig del av boka som fremstår som en slags håndbok. Bokens tittel kommer fra det som i media ble betegnet som en bevegelse av «de skamløse jentene». Det hele startet med Herz' Si;D innlegg med tittelen *Vi er de skamløse arabiske jentene og vår tid er nå* (Herz, 25.04.2016). Da Bile og Srour fulgte etter og skapte en bevegelse av unge kvinner som snakket ut om sosial kontroll, skulle dette resultere i Fritt Ords Honnørpris.

Boken viderefører denne samtalen om sosial kontroll, og forfatterne bruker blant annet egne erfaringer for å snakke om problemstillinger knyttet til sosial kontroll, rasisme og generelt utfordringer med å være ung kvinne i dagen samfunn. Store deler av boken inneholder samtaler mellom de tre forfatterne der de setter ulike problemstillinger på dagsorden. Historier og erfaringer fra egne liv, og møte med sosial kontroll, er spredt utover i boka. Boken inkluderer også en rekke lister som skal være til hjelp for leseren, som for eksempel fordeler og ulemper med hijab. Noen steder er det også plass for leseren til å fylle inn egne erfaringer.

Sumaya Jirde Ali er forfatteren bak to av bøkene i utvalget: diktboka *Kvinner som hater menn* (2017) som var hennes skjønnlitterære debut, og sakprosa boka *Ikkje ver redd sånne som meg* (2018). Samme år ga hun ut sin andre diktbok, *Melanin hvitere enn blekemiddel* (2018). Ali er kanskje aller mest kjent i offentligheten som samfunnsdebattant og

mindre som forfatter. *Kvinner som hater menn* er en blanding av dikt på norsk og engelsk. Et portrett av en kvinne strekker seg på smussomslaget over både forsiden og baksiden, med teksten «jeg er en svart kvinne som plukker opp bøker og legger dem tilbake på feil plass» (Ali, 2017). Maleriet er malt av artisten og kunstneren Lil Halima, som også er en av bidragsyterne i *Third Culture Kids*.

Kvinner som hater menn skildrer temaer som utenforskap, likestilling og rasisme. Noen dikt ser ut til å beskrive egne opplevde erfaringer, men mest av alt virker der som Ali forsøker å fange erfaringer i den verden vi lever i. Blant annet beskriver et av diktene flyktninger på flukt: «Overfylte båter,/ gråtkvalte hikst,/ glade smuglere./ Ingen redningsvest/ kan redde dem./ Havet/ spytter ut mennesker./ Mennesker som prøvde ./ å leve.» (s. 75). Men mest av alt understreker diktene det vonde ved å kjenne på en manglende aksept som likeverdig borger i landet man bor i. Dette kommer særlig frem i diktet som gjentar de to setningene «Når skal du hjem igjen?/ Hvorfor føler du ikke tilhørighet» (s. 47).

Eg snakkar om det heile tida (2018) av Camara Lundestad Joof starter med en tanke om å slutte å snakke om rasisme: «Med jamne mellomrom bestemmer eg meg for å slutte å snakke med kvite menneske om rasisme. Somme gonger fordi det kjennest som bortkasta energi i møte med ei uproduktiv skuld kjensle» (Joof, 2018, s. 9). Denne innledningen til boka sier mye om hva den dreier seg om. Joof reflekterer gjennom hele boka særlig rundt egen rolle i å opplyse hvite mennesker om rasisme og hvor tyngende denne oppgaven kan føles.

Eg snakkar om det heile tida og *Ikkje ver redd sånne som meg* ble begge utgitt på Samlagets serie *Norsk røyndom*. Sammen med Kristin Fidtun bok *Homoflokar* (2018) er bøkene til Joof og Ali de første utgivelsene i denne serien, hvor det i ettertid har kommet en rekke utgivelser som alle forsøker å forklare «den norske samtida» (Samlaget). Begge bøkene er vitnesbyrd på under hundre sider. Joof og Ali skriver direkte om egne erfaringer, deres opplevelse i møte med rasisme. Både den rasismen som er tydelig og lett å få øye på og den rasismen som allerede ligger i strukturene i samfunnet, den type rasisme som er vanskelig å se for dem som ikke selv har opplevd den.

Joof og Alis bøker er de eneste bøkene i utvalget som har som hovedformål å tematisere rasisme og utenforskap og som gjør dette på en tydelig måte. Stedene som beskrives skiller seg også fra romanene til Khan, Skaranger og Shakar og diktboken til Zahid. Bøkene skildrer ikke virkeligheten fra drabantbyene i Oslo, men starter begge med beskrivelse av oppvekst i helt andre steder av landet. For Ali er dette Bodø og for Joof, Bodø og Sandefjord. Begge bøkene formidler hvordan det føles å alltid først og fremst å bli

identifisert som innvandrere og ikke som menneske. På denne måten blir de et bidrag til å skildre den norske virkeligheten.

La oss aldri glemme hvor godt det kan være å leve (2018) av Sara Zahid er utvalgets andre diktbok. Boken består av rundt 70 korte og mellomlange dikt. Jeg- fortelleren i boka har samme navn som forfatteren som befinner seg på mange steder: Holmlia, Bjørndal, Lahore. Boka handler om å være ung, noe som også innebærer en søken etter egen identitet. Jeg-personen føler seg «malplassert», samtidig identifiserer hun seg selv mer med Knausgård enn sine egne venner. Tilhørighet er et viktig tema og den viser at denne dreier seg om mer enn de stedene en oppholder seg.

Antologien *Third Culture Kids. Å vokse opp mellom kulturer* (2019) redigert av Aon Raza Naqvi er den nyeste av de utvalgte bøkene. Da den kom ut ble den raskt en bestselger og fikk mye oppmerksomhet i norske aviser, blant annet gjennom en rekke intervjuer av de ulike bidragsyterne. Den har hele 29 forfattere, der mange av dem er allerede kjente navn innenfor kunst- og kulturfeltet. Blant annet Shakar og Zahid. Zahids bidrag er fire dikt (s. 106-107). Shakars bidrag er formet som en henvendelse til leseren, en leser som tilhører majoritetsbefolkningen. Han snakker om ulike standarder som gjelder «såne gutter som meg» (s. 193).

Boken ble til med inspirasjon fra en svensk utgivelse med samme navn. Tittelen spiller på diasporatilhørighet. Den dreier seg om en tredje kultur som er sammensatt av flere ulike kulturelle tilknytninger. Bidragsyterne er stort sett unge voksne som har noe å fortelle ungdom som også er «tredjekulturbarn». Budskapet er at det finnes mennesker som ligner på deg, som får til ting, selv om disse ikke dominerer det norske mediebildet. De ulike bidragene er sjangeroverskridende i seg selv: Noen bidrag er vitnesbyrd, kortprosa, poesi eller grafiske fortellinger.

Teoretiske perspektiver

Felles for de postnasjonale lesningene av litteratur er at de bygger på postkolonial teori (for eksempel P. T. Andersen, 2013a; P. T. Andersen, 2013b; Jagne-Soreau, 2018; Oxfeldt, 2012; Vold, 2019). Her har en særlig støttet seg til Benedict Andersons *Forestilt felleskap* (1996) og Homi Bhabha (f. eks: 1990) og Ajun Appdurai som har videreutviklet Andersons forståelse av nasjonen i en mer postnasjonal retning (1996). Disse teoriene er nyttige for å forstå nasjonen som preget av diasporaer og det postnasjonale. I min sammenheng er det Bhabhas teorier om *mellomrommene* eller *de blanke feltene*. Disse mellomrommene handler om det Bhabha kaller for *det nasjonlige* som handler mindre om nasjonalitet og mer om erfaringer knyttet til

inkludering og ekskludering (Vold, 2019, s. 290). Vold argumenterer for at Bhabhas ideer ikke betyr at det finnes et «sted mellom kulturer» (ibid). Det dreier seg heller om overlappende kulturer. Dette er viktig å ha med seg i forståelsen av diasporalitteratur, fordi den skrives ut fra flere overlappende kulturer samtidig. Samtidig er det postnasjonale viktige forutsetninger for å forstå hvordan rasisme og hvithet blir knyttet til det nasjonale. Vold argumenterer for dette slik:

Den moderne rasismen er nettopp svært opptatt av *nasjonal* inkludering og ekskludering, hvem som er en del av nasjonen og ikke. De ekskluderte forstås ikke alltid som en rivaliserende *nasjon*, som om det er nasjonalitet som trekkes fram (Vold, 2019, s. 292)

For å forstå mekanismene som ligger bak utenforskap og rasisme er altså det postnasjonale perspektivet og forståelse av nasjonen en viktig forutsetning. Men det er mer enn forestillingen om nasjonen som er forutsetningen for rasisme og ekskludering. Andre faktorer som religion, hudfarge, bakgrunn og kjønn er også forutsetninger for ekskludering. Sara Ahmed og hennes interseksjonelle perspektiver som tar opp problemstillinger knyttet til kjønn, hudfarge og seksuell legning, viser hvordan alle disse aspektene gjør seg gjeldende i samfunnet⁶. Ahmed observerer ikke bare de faktiske forhold i verden, men gir er forklaringsramme på hvorfor noe skjer. Dette gjør hun særlig gjennom å se på hvordan språket brukes og hvilke mekanismer som ligger bak språket. I flere av hennes tekster følger hun språket og ser på hvilken måter de brukes på når det snakkes om hudfarge. Hun undersøker blant annet metaforer og metonymier (bl. a. Ahmed, 2000) eller enkeltord som hun ser på ulike betydninger av og hvilke konsekvenser ordbruken får. Dette gjør hun blant annet i *The Promise of Happiness* (2007a) og *What's the Use: On the Uses of Use* (2019b), der hun følger funksjonene til ordene *happiness* og *use*.⁷

Jeg vil særlig støtte meg til Ahmeds teori om «fetisering av den fremmede» i boka *Strange Encounters* (2000) og «det hvite rommet» i artikkelen *A Phenomenology of*

⁶ Ahmed har særlig gjort seg gjeldende i forskning på seksuell trakassering de siste årene. I 2016 sa hun opp sin jobb som professor (of Race and Cultural Studies) ved Goldsmiths universitet som en protest mot universitetets behandling av seksuell trakassering (Ahmed, 2020b). Etter oppsigelsen har hun fortsatt å skrive og undervise blant annet gjennom bloggen *feministkilljoys.com*. I kjølvannet av oppsigelsen begynte hun å arbeide med prosjektet «complaint», der hun samler inn erfaring med klager på seksuell trakassering ved universiteter (Ahmed, 2020a). Funnene hennes er godt dokumentert på bloggen (Ahmed, 2019a)

⁷ Alle skriverier til Ahmed, bygger på hverandre. Bøkene, såvel som blogginleggene sirkler rundt de samme temaene: diskriminering av kjønn, rase, legning og handlingene og språket som underbygger dette. Hun har også tidligere presentert en fenomenologi for homifili (*Queer phenomenology*)

Whiteness (2007b). *Strange Encounters* er nyttig i denne sammenhengen fordi hun her beskriver diasporatilhørighet, migrasjon og hvordan den hvite blir sett på det som er nøytralt eller det som er «hjemme». Hun beskriver også hvordan den fremmede kan bli til fysiske objekter som konsumeres av den hvite. Ahmeds teori om «det hvite rommet» er relevant å ha i tankene ved lesningen av resepsjonen til diasporalitteratur av flere grunner: (1) Hvis de fleste litteraturkritikerne er hvite opererer forfattere med diasporabakgrunn i det «hvite rommet» og kan dermed bli tolket som annerledes. (2) Hvis de hvite kroppene i den litterære offentligheten først blir oppmerksom på «det hvite rommet» når en ikke-hvit kropp tar del i det, vil en risikere at denne oppmerksomheten overskygger selve litteraturen.

Innenfor det teoretiske rammeverket blir derfor diasporalitteratur et objekt, som gis ut i «det hvite rommet» og konsumeres, anmeldes og leses av kroppene i dette hvite rommet. Når Ahmed samtidig benytter en lignende fremgangsmåte i tilnærming til de tekstene hun analyserer bidrar dette teoretiske perspektivet til å ramme inn funnene og sette dem inn i en postkolonial sammenheng og tradisjon. I dette kapittelet vil jeg derfor beskrive mer utfyllende de tankene til Ahmed som jeg bruker som et teoretisk utgangspunkt, men først vil jeg presentere noen av de tenkerne Ahmeds teorier bygger på.

Sara Ahmed

Ahmed bygger videre på en tradisjon innen postkolonial- og feministisk teori. Den kanskje mest åpenbare inspirasjonen er Frantz Fanon. Ahmeds artikkel *A Phenomenology of Whiteness* (2007b), er hennes forsøk på en slags videreføring av kapittelet *Den svartes levde erfaring* (2017) fra hans første bok *Svart hud, hvite masker*. Fanon tar i denne teksten utgangspunkt i sin egen opplevde erfaring for å beskrive hvordan den svarte blir styrt av den hvites forestillinger av den svarte. Han beskriver seg selv som et objekt ut fra den hvites blick. Det er dette blikket som gjør ham oppmerksom på egen kropp når han velger å bevege seg blant hvite. Denne oppmerksomheten betegner han som et kroppsskjema, «et skjema basert på hudfarge» (Fanon, 2017, s. 176).

Svart hud, hvite masker er originalt fra 1952 og beskriver en virkelighet som vanskelig kan sammenlignes med dagens forhold. Likevel klarer Ahmed å bruke Fanon på en slik måte at hun viser at arven fra kolonitiden fortsatt gjør seg gjeldende. Men aller mest spiller Ahmed videre på blant annet tankene til Gayatri Chakravorty Spivak (1996) og Nima Puwar. Ahmed bygger sine teorier på Puwars bok *Space invaders: race, gender and bodies out of place* (2004) både i *Strange Encounters* og *A phenomenology of whiteness*. Puwar utforsker hvordan

kropper «bor» på ulike steder. Hennes hovedargument er hvordan den hvite mannen har blitt konstruert som en slags universell standard.

Fremmede møter

I en av Ahmeds aller tidligste verker berører hun mange av de samme tingene som hun senere omtaler som en fenomenologi for hvithet. I *Strange Encounters* (2000) beskriver hun hvordan møter med andre mennesker eller møtet med den «fremmede» innebærer at man allerede kjenner igjen den andre personen som noe fremmed (Ahmed, 2000, s. 21). I dette legger hun at den fremmede ikke er, som en kanskje skulle tro, en du ikke kjenner igjen men snarere: «The stranger comes to be faced as a form of recognition: we recognise somebody *as a stranger*, rather than simply failing to recognise them» (s. 21). Forskjellen på den fremmede og «other others» er at vi allerede kjenner dem igjen som noen som ikke hører hjemme.

For Ahmed produserer møtet med «den fremmede» en figur av den fremmede. Siden vi allerede kjenner igjen den fremmede forut for et konkret møte har vi allerede generalisert hvem den fremmede er. Det er dette Ahmed kaller for «fetisjeringen av den fremmede»: «the production of the stranger as a figure with bodily integrity» (s. 54). Det Ahmed kaller «Stranger danger», som vanskelig kan oversettes til fremmedfrykt, men likevel dreier seg rundt det samme, produseres denne figuren. Den fremmede i et samfunn, eller den som kommer utenfra, blir tegnet som det å frykte: «den fremmede». Ahmed beskriver hvordan fremmede kropper blir «kroppsliggjort» som «an object of abjection» (s. 51). Den sorte kroppen blir til et objekt som skaper ubehag, som en ser ned på. Ahmed gir en forklaring på hvorfor den svarte kroppen har fått denne statusen ved at den hvite kroppen, og da gjerne den mannlige hvite kroppen, blir sett på som «hjemme».

Uten at hun direkte bruker begrepet diaspora bruker Ahmed ett kapittel i boka, *Home and away. Narratives of migration and estrangement*, til å reflektere omkring hva som er hjem, og hva det betyr å forlate hjem nyanseres: hun utfordrer tanken om hva som er hjemme. Ahmed viser til at immigranten ofte blir konstruert som den fremmede, noe som får konsekvenser fordi kroppene deres vil være «out of place» på det stedet de bebor. For Ahmed er denne konstruksjonen av fremmed fordi hjemmet er forlatt problematisk:

to take the figure of the stranger as simply present is to overlook and forget the very relationships of social antagonism that produce the stranger as a figure in the first place. Such a fetishisation of the stranger, indeed, such an ontology of the stranger as given in and to the world, conceals how 'the stranger' comes into being through the marking out of inhabitable space, bodies and terrains

of knowledge. To talk of the migrant as the stranger is not sufficient. It cannot deal with the complexities of the histories, not only of the displacement of peoples, but the demarcation of places of belonging (s. 79)

Ahmed mener at immigrasjon blir forvekslet med identitet, at det som er «hjem» er en identitet. Hjem blir implisitt konstruert som et «purified place of belonging in which the subject is too comfortable to question the limits or borders of her or his experience, indeed, where the subject is so at ease that she or he does not think» (s. 87). Et slikt narrativ, mener Ahmed, krever steder som er helt «rene», som er urørt av bevegelse, ønsker eller forskjeller, som de fleste steder ikke er. På denne måten blir en slik definisjon av hjem en umulighet. Selv innenfor hjemmets rammer vil det alltid kunne forekomme «møter med det fremmede» (s. 88):

The association of home with familiarity which allows strangeness to be associated with migration (that is, to be located as beyond the walls of the home) is problematic. There is already strangeness and movement within the home itself. It is not simply a question then of who stay at home, and those who leave. *As if these two different trajectories simply lead people to different places.* Rather 'homes' always involve encounters between those who stay, those who arrive, and those who leave (s. 88)

Ahmed tar, med Australia som eksempel, opp begreper multikulturell og hva det innebærer å bruke dette ordet. Hva menes med bruken og hvilken konsekvenser har det? Hvis vi aksepterer mange ulike typer måter å leve på, betyr dette også at alle disse ulike måtene å leve på passer inn i et standardisert mønster:

Is such an acceptance, an acceptance of those who do not fit? Or does the welcoming of the stranger culture's difference itself require that culture *fit into this model of cultural diversity as a normative model of who 'we' already are?* To accept that which is different from the 'standard' is already, in some sense to accept difference *into* the standard (s. 96)

Det er her Ahmed påpeker at forestillingen om det multikulturelle innebærer en «fetisering av den fremmede»: det å ønske den fremmede velkommen innebærer også å produsere den fremmede som en figur. På denne måten er ikke grensene til en nasjon utelukkende geografiske, men også diskursive: «The nation does not refer to something that simply exists: nations are produced and constructed as places and communities in which 'a people' might

belong» (s. 98). Nasjonen er avhengig av de geografiske og politiske rammene, men den konstrueres ut fra myter og forestillinger og forhandlinger som gjør at disse egenskapene tilhører individene. Ut fra dette kan vi si at diskusjonen om hva som er «norske verdier» også er med på å konstruere forestillingene om nasjonen og hva slags egenskaper individet skal besitte for å være en del av et «vi».

De fremmede møtene trenger, for Ahmed, ikke å være et møte mellom mennesker ansikt til ansikt, det kan også være et møte med ting. I dette møtet er den fremmede «the object of desire, or comes to embody 'the place' that the subject seeks to inhabit» (s. 115). For Ahmed finnes det tre slike modaliteter for å «bli en fremmed» («going strange, going native»): «konsumere» («consuming»), «bli» («becoming»), «passere» («passing»). (s. 115):

The very techniques of consuming, becoming and passing are informed by access to cultural capital and knowledge embedded in colonial and class privilege which give the dominant subject the ability to move and in which 'the stranger' becomes 'the truth' insofar as it exists to confirm the ability of the Western self to find the truth (s. 133)

Gjennom for eksempel reklamering av skjønnhetsprodukter opprettholdes «fetisjeringen av den fremmede», fordi det loves at «den fremmede» simpelthen innehar noen egenskaper som konsumenten ønsker å tilegne seg. Gjennom måten vi konsumerer og snakker om mat opprettholdes også figuren av den fremmede: «ethnicity becomes constructed as 'the exotic' through an analogy with food: black people are spicy and different» (s. 117). For Ahmed er en av de viktigste aspektene som reproducerer forskjellene i det multikulturelle samfunnet, mat og spising.

Hvithetens fenomenologi

A phenomenology of whiteness (2007) er også oversatt til svensk med tittelen *Hvithetens fenomenologi* (2010). Av hensyn til leservennlighet bruker jeg her sitater fra den oversatte versjonen. I artikkelen baserer Sara Ahmed seg, likhet med Fanon, på egen levd erfaring som en ikke-hvit kropp når hun argumenterer for en «hvithetens fenomenologi». Ahmed videreutvikler Fanons teorier om kroppsskjema når hun beskriver hvordan hvithet er noe vi orienterer oss ut fra. Denne «hvithetens fenomenologi» som bygger på erfaringen til en ikke-hvit kropp i en verden som er hvit blir et redskap for å analysere hvordan steder og hvithet henger sammen.

Ahmed mener at hvitheten er noe som er «verdslig», at den er materiell og levd. Den materielle hvitheten er et resultat «av en rasifisering, som i sin tur skapar ramarna för vad kroppar «kan göra»» (Ahmed, 2010, s. 50). Siden hvitheten skaper rammer for hva kroppar *kan* gjøre er den noe som er levd, noe materielt. Ved å påstå at hvithet er noe som er verdslig argumenterer hun samtidig mot ideen om at raser ikke finnes, eller ikke er virkelig. Men hvitheten er for Ahmed ikke noe ontologisk gitt, den er noe som har blitt til over tid: «Vithet kan beskrivas som en pågåande och oavslutad historia, som orienterar kroppar i speciella riktningar och påverkar vilket utrymme de «tar upp»» (s. 50).

Ahmed tar utgangspunkt i *orientering* for å beskrive hvordan hudfarge spiller inn på hva enkelte kroppar *kan* gjøre. For Ahmed orienterer kroppar seg ut fra nærhet. Hva som ligger nært bestemmes av orienteringer vi allerede har gjort. Hva kroppar kan gjøre formes også av de konkrete stedene kroppen befinner seg. Kroppar som føler seg hjemme er de kroppar som besitter de egenskapene verden besitter: «Om världen görs vit, då är den kropp som känner sig hemma en kropp som kan besitta vithet» (s. 54). Og Ahmed mener nettopp dette: at verden er hvit. Det er kolonialismens historier som har formet kroppene og gjort verden hvit, denne historien er arvet og gitt til individet allerede før det ankommer. På denne måten blir rase, sosialt og kroppslig gitt «eller något som vi *tar emot* av andra som historisk arv» (s. 54). Denne historiske arven fører igjen til at livsvilkår går i arv. Vi arver orientering, vi arver nærhet.

vi ärver vissa sakers närbarhet, de som är oss «givna», eller åtminstone tillgängliggjorda för oss, inom «det» som omger oss. Jag påstår inte att «vithet» är en sådan «närbar sak», utan att vithet är en orientering som gör vissa saker närbara. (s. 54)

For Ahmed er orientering altså noe som gjør visse «saker» tilgjengelige for noen mennesker. Og med saker mener hun ikke bare fysiske objekter, men også mer abstrakte ting som muligheter og vaner (s. 55). For Ahmed blir derfor rase et spørsmål om hva som «finns innom räckhåll; vad som er möjligt att uppfatta och göra «saker» med» (s. 55). Ahmed bygger videre på sin teori i *The Cultural Politics of Emotion* (2014) der hun mener at likhet er en *effekt* av nærhet som kan forveksles med arv (Ahmed, 2010, s. 55). Her beveger Ahmed seg inn på «den evige» arv og miljø-diskursen. Der Ahmeds ståsted er et vi arver det som ligger i nærheten av kroppene våre. Ahmed beskriver hvordan hudfarge er noe som opprettholdes av vaner. Vanebegrepet benyttes for å teoretisere hvordan rom også kan være vanebestemte: Rom formes av de kroppene som bebor dem. Ahmed mener at rommet (hun snakker både om

sosiale- og fysiske rom) blir farget av de kroppene som er i det, men at fargen er usynlig for de hvite kroppene. Arbeidsplasser og institusjoner er orientert rundt hvitheten på en slik måte at det ikke blir lagt merke til.

Resultatet, sier Ahmed, er at de ikke-hvite kroppene i dette rommet kan føle seg ubekvemme, utsatte og annerledes (s. 58). Hvite kropper er bekvemme fordi de besitter rom som forlanger sine egne former (s. 59). Dette gjelder også når nye personer skal rekrutteres inn i det nye «rommet», slik som en arbeidsplass. For Ahmed fungerer rekruttering «som en teknologi för vithetsproduksjon» (s. 58) En rekrutteringsprosess vil søke etter likhet, eller etter de som passer inn i rommet:

Det är inte bare det att det finns et begär efter vithet som leder til att vita kroppar ges tillträde. I stället är vithet vad institusjonen är orienterad «kring», så att till och med kroppar som inte ser vita ut ändå måste besitta vithet om de ska komma «in» (s. 60)

Kropper som ikke besitter de egenskapene som farger rommet er malplasserte og skiller seg derfor ut: de blir tydelige og synlige: «Sådan malplacering bekräftar rummets vithet. Vithet är resultatet av det som hänger samman, snarare än av sammanhangets ursprung» (s. 60). Ahmed tilbyr her en forklaringsramme på hvordan noe «fremmed» kan få økt oppmerksomhet. Ahmed beskriver ankomsten av tre svarte kvinner ved et seminar, og hvor godt lagt merke til de blir, på denne måten: «Det faktum att vi laggar märke till sådana ankomster säger mer om vad som redan förut var på plats än om «vem» som kommer» (s. 58). For Ahmed følger hvitheten kroppene «som något som tas för givet» (s. 58). Hvitheten er riktignok bare usynlig for de som besitter den. Men denne hvitheten trenger ikke utelukkende være koblet til hudfarge (s. 60).

Ahmed trekker inn interseksjonelle perspektiver: For Ahmed holder det ikke å være hvit, hvis en ikke følger andre «linjer» som preger rommet: som for eksempel kjønn og seksualitet: Et rom kan være preget av hvite menn: dette gjør at ankomsten av en svart kvinne (kanskje feminist) får ekstra oppmerksomhet. På denne måten blir hvithet en sosial og kroppslig orientering fordi noen kropper føler seg mer hjemme i en verden som orienterer seg rundt hvithet. (s. 62).

Metode

Ved å spørre om hva som preger mottakelsen av diasporalitteratur spør jeg indirekte hva som er *gjentagende* i mottakelsen. Jeg spør om hvilke elementer som går igjen og hva slags

relasjon tekstene som analyseres har: Intertekstuelle elementer. Hensikten med denne undersøkelsen er ikke bare å oppdage slike mønstre, men også å vurdere hva disse mønstrene representerer. En rekke fremgangsmåter for analyse er mulig å bruke på et slikt materiale, for å avdekke slike språklige mønstre. Retorisk analyse og diskursanalyse har begge vært vurdert.

Retorikken gir også et begrepsapparat til å forstå andre aspekter slik som metaforer, som er undersøkelsesområdet i denne oppgaven. Jeg har her valgt å se bort fra retorikken og dens syn på metaforer fordi dette i retorikken blir behandlet som et bevismiddel, den er brukt for å overbevise (Kjeldsen, 2015, s. 198). Måten Ahmed bruker metaforer og metonymier i sine analyser skiller seg fra den retoriske. For Ahmed er det slik at metaforiske merkelapper ofte «get stuck together» (Ahmed, 2014, s. 12). Disse fester seg til hverandre for å skjule, den egentlige meningen som ligger bak. Ahmeds tilnærming til tekster gir i denne sammenheng både en inspirasjon til å forstå hvordan hvitheten kommer til uttrykk i resepsjonen, og for metodevalget.

For å kunne analysere språket i anmeldelsene, og si noe om hva metaforene som brukes sier om hva som preger mottakelsen av nyere norsk diasporalitteratur, lar jeg meg inspirere av *diskursbasert metaforanalyse*. Med andre ord bruker jeg begrepsapparatet til den diskursbaserte metaforanalysen som et verktøy for å analysere tekstutvalget.

Analysegrunnlag

Felles for utvalget bøker er at de alle har fått en relativt stor resepsjon ved at de enten har vært omfattende omtalt i riksdekkende medier eller har et stort antall lesere. Dette har gjort det hensiktsmessig å avgrense hvilke typer tekster som skal analyseres. Ved å legge hovedvekt på litteraturkritikken, har jeg kunnet fordype meg særlig i hvordan litteraturen snakkes om i denne delen av mottakelsen. Jeg har i presentasjonen av funnene valgt å legge mindre vekt på hvilke bøker som har fått ulik type mottakelse, og mer på hva som er mest dominerende og hvilke tendenser som går igjen.

Ni bøker er et ganske stort utvalg. Et mindre utvalg ville gitt meg mulighet til å gå mer i dybden på mottakelsen, analysere flere tekster og få et bredere bilde av resepsjonen til den enkelte bok. Avgjørelsen med å inkludere flere utgivelser, som i tillegg er sjangeroverskridende, mener jeg har gitt meg mulighet til å få et overordnet blikk over hvordan diasporalitteratur har blitt vurdert de siste ti årene. Det hadde vært mulig også å inkludere bøker gitt ut i Danmark og Sverige. Dette hadde gitt en bredere forståelse av den skandinaviske resepsjonen, særlig med tanke på at historien til utgivelser som tematiserer

diasporatilhørighet er ulik i de tre forskjellige landene. Siden denne oppgaven skal ta utgangspunkt i analyse av språkbruken i anmeldelsene, ser jeg på den som viktig å holde meg til ett språk, selv om de skandinaviske språkene er svært like og antageligvis har mange av de samme metaforene.

Materialet som skal analyseres er i all hovedsak litteraturanmeldelser i norske riksdekkende papiraviser og NRKs nettavis. Dette gir grunnlag for å vise til anmeldelser som er beregnet for et allment publikum. De fleste tekstene er hentet fra Atekst, mens Dagens Næringsliv og NRKs anmeldelser er hentet fra deres nettsider. Videre har jeg begrenset meg til tekster som er utgitt samme år og året etter bokens utgivelse. Denne begrensningen er gjort for at jeg skal få mulighet til å forstå hvordan boka blir omtalt i den konteksten den ble utgitt i.

For i første omgang å skaffe en oversikt over resepsjonen av bøkene gikk jeg bredt ut i mine søk og hentet ut alle tekster fra aviser som omtaler forfatteren eller boka i en eller annen grad. Videre plukket jeg vekk de tekstene som ikke hadde den aktuelle boken som hovedtema. Resultatet var da til sammen 35 litteraturanmeldelser, 28 notiser («Dette er årets beste bøker» osv.), 37 forfatterintervjuer og 19 andre tekster som ikke faller inn under de øvrige kategoriene. Det være seg kronikker, debattinnlegg og omtaler av bøkene som ikke kan betraktes som litteraturkritikk. Det største omfanget er forfatterintervjuer. De fleste av disse dreier seg mindre rundt selve bøkene og mer rundt forfatterens biografi, oppvekst og diasporabakgrunn. På dette stadiet hadde jeg allerede skaffet meg en oversikt over omfanget av resepsjonen og hvilke typer omtale bøkene har fått.

Hovedfokuset i min analyse er på litteraturkritikken og derfor er alle anmeldelser og notiser jeg har funnet inkludert i analysen. Det er flere grunner til at jeg anser dette som viktig å analysere for å svare på problemstillingen. Siden litteraturkritikken søker å gjøre en vurdering av litteratur vil det tydelig komme frem hva det legges vekt på i vurderingen av diasporalitteratur. Samtidig som kritikeren er en leser som formidler egen leseopplevelse, vil en anmeldelse trykket i en riksdekkende avis ha innflytelse på hva som vurderes som god litteratur og i hvilket lys leseren vil se teksten i. Litteraturkritikeren kan i mange tilfeller ha definisjonsmakt.

I de kortere notisene har kritikeren fått helt andre rammer å skrive innenfor. Argumentasjonen for hva som er godt må komprimeres til kanskje noen få setninger. Dette gjør at kritikeren ikke kan skjule sine vurderingskriterier bak lange resonnementer. Det som vurderes som bra må løftes frem og det er kanskje her vurderingen kommer tydeligst frem. Det at jeg i tillegg har sett på notisene medfører også noen duplikater. Noen notiser er bare

noen få setninger hentet ut fra en anmeldelse, mens andre notiser ikke tilhører noen anmeldelse. Flere av notisene er brukt flere ganger.

Avgrensningen til riksdekkende papiraviser har i all hovedsak vært for å begrense omfanget som skal analyseres. I tillegg til aviser finnes det en rekke andre medier som omtaler bøkene, slik som radio, podkast, blogger osv. Ved å begrense meg til ett type medium og i hovedsak én sjanger vil det være færre variabler å forholde seg til og jeg har kunnet ta utgangspunkt i at alle tekstene som er analysert har henvendt seg til et allment publikum. Tidsavgrensningen har gjort at jeg har kunnet analysere den umiddelbare reaksjonen. Her kan jeg selvfølgelig ha gått glipp av tekster som gir uttrykk for meninger eller holdninger som ikke var til stede under utgivelsestidspunktet. Dette gjelder særlig forfatterintervjuene, fordi det antagelig er flere intervjuer som dreier seg rundt det å bli anmeldt en tid etter utgivelsen. Jeg mener likevel at konteksten rundt utgivelsen er viktig, fordi dette kan si noe om hvordan litteraturen blir påvirket av eller påvirker konteksten den er utgitt i.

For å danne et lite sammenligningsgrunnlag med anmeldelsene har jeg også sett på de tekstene som sier noe om anmeldelser av diasporalitteratur – metadebatten. Til sammen utgjør dette syv tekster. Av det store antall forfatterintervjuer har jeg plukket ut de som dreier seg rundt det å være forfatter og bli anmeldt. I alt er dette tre intervjuer, der ett er av Skaranger (Ikke-ferdig-snakka-redaksjonen, 21.02.2015) og to av Shakar (Fjelltveit, 26.10.2018; Hestman, 05.12.2017). Jeg analyserer også tekstene til Kristina Leganger Iversen (21. april 2018) og Sumaya Jirde Ali (Ali, 30.11.2018), som jeg viste til innledningsvis. Ali har også skrevet et svar til en anmeldelse hun fikk på *Kvinner som hater menn* (06.12.2017) som jeg analyserer. Det siste bidraget til analyse av metadebatten er Ane Farsethås som har skrevet om mottakelsen av *Alle utlendinger har lukka gardiner* (20.02.2015). I analysen blir anmeldelsene og de andre tekstene behandlet hver for seg. Dette gjør jeg av to grunner. For det første er litteraturkritikken en retorisk egen sjanger og de andre tekstene vil derfor skille seg en del fra disse i form. For det andre er det viktig for meg å se hvordan de tekstene som skriver om litteraturkritikken skiller seg fra den.

Metaforanalyse

Mens retorikken står for en klassisk metafor teori der metaforer bare er én av flere mulige språklige troper, behandler den diskursorienterte metafor teorien alle disse som metaforer (Askeland & Agdestein, 2019, s. 172). Diskursbæret metaforanalyse tar utgangspunkt i den *kognitive metafor teorien* slik lingvistene George Lakoff og Mark Johnson beskriver det i

deres bok *Metaphores we Live by* (2003), oversatt til norsk med tittelen *Hverdagslivets metaforer*. For Lakoff og Johnson dannes metaforer i språket med utgangspunkt i «kroppslige erfaringer».

Den kognitive metaforteorien leter etter forhåndsbestemte antagelser av metaforer basert på menneskelig erfaring. Den diskursbaserte metaforteorien baserer seg, som navnet tilsier, på språket i bruk. Det er dette som får akkurat denne tilnærmingen til å passe godt til analyse av mitt materiale. Diskursen som jeg analyserer er litteraturkritikken og debatten om kritikken. Selve tekstmaterialet er grunnlaget for analysen, og det vil ikke være noen forhåndsbestemte antagelser om hvilke metaforer finner. På denne måten vil kategoriene som oppstår av analyse lages induktivt basert på de metaforiske uttrykkene materialet faktisk har.

Ifølge den diskursbaserte metaforteorien kan metaforer i språket ha flere funksjoner. Blant annet kan metaforer fungere som «*påvirkningsverktøy*», «*forklaringsfunksjon*» eller for å «*skjule og fremheve*» (Askeland & Agdestein, 2019, s. 22, kursiv i originalteksten). Enkelt forklart har språket den funksjonen, at den gjennom analysering kan gi oss tilgang til «underliggende tankestrukturer» (s. 35). For å få fatt på disse underliggende strukturene som kan skjule seg i språket, og for at analysen skal bli noe annet enn bare påstander uten belegg benytter jeg meg av en rekke begreper hentet fra diskursbasert metaforanalyse.

Jeg organiserer funnene mine ut fra det en i diskursorientert metaforanalyse kaller *kildedomene*. Kildedomenet er stedet vi henter kunnskapen fra til å uttrykke det *metaforiske uttrykket* (Askeland & Agdestein, 2019, s. 21). Det metaforiske uttrykket er det faktiske språket jeg analyserer. Når jeg innledningsvis i dette kapittelet skrev at jeg ønsket å få et «overordnet blikk» brukte jeg et metaforisk uttrykk. Kildedomenet til dette metaforiske uttrykket er egenskapen «å se». Når alle slike metaforiske uttrykk i teksten er identifisert og systematisert i teksten kan jeg finne den *underliggende metaforen* (ibid). Hvis jeg bruker synet som kildedomene gjentatte ganger når jeg snakker om tekstanalyse, vil jeg kunne si at den underliggende metaforen sier at *å analysere er å se*.⁸ Til slutt sier *tankerammen* hva metaforene gjør med et fenomen. En metafor kan for eksempel fremheve ett aspekt ved et fenomen, og dermed skjule noe annet.

⁸ I diskursorientert metaforanalyse skrives ofte de underliggende metaforene med store bokstaver. Dette gjør ikke jeg i min analyse, da jeg ikke anser de underliggende metaforene som hovedfunnene og vil derfor ikke fremheve dette.

Noen vurderinger

Dette er ingen lingvistisk undersøkelse og hensikten har derfor ikke vært å kartlegge språkbruk, men å se om det kan ligge noen holdninger eller vurderinger av litteratur skjult eller underliggende i anmeldelsene av diasporalitteratur. Intertekstualitet er viktig i analysen i denne oppgaven. Oppgaven har ingen kontrollgruppe eller tekster av anmeldelser av litteratur skrevet av forfattere uten diasporatilknytning. Det gjør at jeg ikke kan med sikkerhet vite om funnene mine kun dreier seg om anmeldelser av diasporalitteratur. Uten at jeg har noen andre undersøkelser av litteraturkritikk å støtte meg ser jeg på denne sjangeren som et sted med et utsmykket språk med mange metaforer.

Når jeg omtaler anmelderiet som et «hvitt rom» betyr ikke det at jeg faktisk har undersøkt hvor hvitt dette rommet faktisk er. Jeg har ikke sjekket bakgrunnen til anmelderne til tekstene jeg har analysert og vet derfor ikke hva slags forutsetninger den enkelte anmelder har forut for møtet med boken som analyseres. Hvem som står bak de ulike metaforiske uttrykkene er tonet ned i analysen og jeg nevner heller ikke anmelderne med fullt navn, sett bort fra litteraturlisten. Dette har jeg valgt å gjøre fordi hensikten med analysen ikke har vært å legge vekt på hva enkeltpersoner har uttrykt, ei heller «ta noen» på de metaforiske uttrykkene som er brukt. Det dreier seg om å finne de underliggende strukturene i hvordan det blir anmeldt og hva som er fellestrekkene. I analysen av metadebatten er forfatterens navn brukt for å kunne tydeliggjøre i hvilke tekster de ulike synspunktene kommer frem. Det er viktig her fordi jeg har færre tekster som analyseres og jeg presenterer funnene på en litt annen måte. Når det er sagt vet jeg at det ikke utelukkende kun dreier seg om anmeldere som ikke har noen form for diasporatilhørighet.

Jeg går inn i oppgaven med en forventning og en hypotese av hva jeg muligens kan finne. Dette gjør at jeg kan bli blind for nyansene og risikerer dermed å ikke se andre aspekter. Sara Ahmed bidrar med teoretiske perspektiver som gir meg verktøy til å forklare hva jeg finner. Samtidig legger teoriene jeg tar utgangspunkt i føringer for hva jeg leter etter og hvordan funnene kan forklares. Når jeg skriver om hvithet og «det hvite rommet» er det heller ikke uvesentlig at jeg selv er hvit og oppvokst i Norge. Jeg har dermed på mange arenaer i livet oppholdt meg i «det hvite rommet» og har selv aldri vært utsatt for utenforskap eller rasisme på bakgrunn av hudfarge eller religiøs tilknytning.

Funn

Presentasjonene av funnene er delt i to deler. Den første delen er den mest omfattende og inneholder funnene i litteraturanmeldelsene. Kapittelet med litteraturkritikkens metaforer er delt inn i ti underkapitler som er organisert etter kildedomene. Den andre delen viser funnene i tekstene som i en eller annen form kommenterer litteraturkritikken. Denne er delt inn i tre underkapitler etter type funn. Jeg vil i hvert underkapittel presentere funnene før jeg diskuterer hvordan funnene kan relateres til «det hvite rommet» og «fetisjeringen av den fremmede».

Litteraturkritikkens metaforer

Etter gjennomgang av alle anmeldelser og notiser har jeg funnet metaforbruk i til sammen 56 tekster. Her er det interessant at det ofte er metaforene som har fått lov til å bli stående i notisen, kortversjonen av anmeldelsene. Tabellen nedenfor viser hvordan jeg har organisert metaforene etter kildedomene altså hvilke kilder metaforene er hentet fra. Tabellen viser også hvor mange anmeldelser som bruker et eller flere metaforiske uttrykk hentet fra de ulike kildedomener. Til slutt viser modellen de underliggende metaforene jeg har definert ut fra de metaforiske uttrykkene.

Tabell 1. *Liste over fordeling av kildedomene*

Kildedomene	Antall anmeldelser	Underliggende metaforer
Menneskekroppen	43 (7)	<i>God litteratur er smertefull.</i> <i>Diasporatilhørighet er tyngende.</i>
Krefter	26	<i>God litteratur er sterkt.</i> <i>Diasporatilhørighet er å være under press.</i> <i>Litteratur er naturkrefter.</i>
Å se	24	<i>Leseren er en observatør.</i> <i>Leseren er en elev.</i>
Geografi	23	<i>Litteratur er geografi.</i>
Mat og matlaging	17	<i>Fortellingen er mat.</i> <i>Språket er mat.</i>
Billedkunst	13	<i>Litteratur er billedkunst.</i>

Bevegelse	13	<i>Litteratur er en reise.</i> <i>Litteratur er fart.</i>
Krig	13	<i>Diasporatilhørighet er krig.</i>
Å snakke	12	<i>Å skrive bøker er å snakke.</i>
Beholder	12	<i>Litteratur er en beholder.</i> <i>Det flerkulturelle er en beholder.</i>
Fengsel	11	<i>Litteratur er frigjørende.</i>
Økonomi	10	<i>Litteratur er økonomi.</i>
Sport	9	
Dyr	7	
Musikk	5	<i>Litteratur er musikk.</i>

Jeg har i alt funnet tolv ulike kategorier av kildedomener der flere enn fem anmeldelser spiller på de samme metaforene. Disse er *menneskekroppen*, *beholder*, *geografi*, *krefter*, *mat og matlaging*, *bevegelse*, *sport*, *fengsel*, *dyr*, *krig*, *økonomi* og *musikk*. Syv av disse – menneskekroppen, krefter, mat og matlaging, bevegelse, sport, dyr og økonomi – er det Askeland og Agdestein betegner som «vanlige kildedomener» (Askeland & Agdestein, 2019, s. 178).

Menneskekroppen som kildedomene er aller mest brukt i litteraturanmeldelser av diasporalitteratur. Ofte er dette gjennom bruk av personifisering og gir underliggende metaforer som *god litteratur er smertefull* og *diasporatilhørighet er tyngende*. Tallet i tabellen viser det totale antallet anmeldelser som benytter seg av menneskekroppen eller dens egenskaper. Menneskekroppens egenskaper er hovedsakelig uttrykt gjennom tre ulike egenskaper: *å se*, *å snakke* og *styrke*. Disse utgjør mesteparten av de metaforiske uttrykkene til menneskekroppen og vises i egen kolonne i tabellen. Grunnen til at de behandles adskilt fra menneskekroppen er både på grunn av det høye antallet metaforiske uttrykk og fordi de skiller seg fra de metaforiske uttrykkene om menneskekroppen generelt. Å bruke en kroppsdel som en metonymi vil for eksempel skille seg fra beskrivelse av menneskelige sanser.

Å se gir de underliggende metaforene *leseren er en observatør* og *leseren er en elev*, mens å snakke gir den underliggende metaforen *Å skrive bøker er å snakke*. Under samme overskrift som *å se* har jeg valgt også å beskrive billedkunst, *litteratur er billedkunst*. Tallene for dette er ikke inkludert i blikkmetaforene og vises i tabellen for seg selv. I billedkunst legger jeg metaforiske uttrykk som dreier seg om det todimensjonale bildet og inkluderer

maleri og fotografi, men også det vi ser med øyet, som et billedutsnitt. Å se blir derfor de mest omfattende funnene av metaforer. Mat og matlaging som kildedomene beskrives *fortellingen i litteraturen som mat og språket i litteraturen som mat*. Mat er stort sett brukt som kildedomene for å beskrive litterære kvaliteter ved bøkene.

Det er et vidt spenn i hva slags type krefter som beskrives gjennom metaforuttrykk under krefter som kildedomene. Dette inkluderer ulike typer styrke, beskrivelse av noe som er under press eller naturens egne krefter. Metaforiske uttrykk som bruker geografi som kildedomene varierer ikke i like stor grad som krefter, som er en litt mer generell kategori. De underliggende metaforene denne kategorien gir er: *god litteratur er sterkt, diasporatilhørighet er å være under press og litteratur er naturkrefter*. Geografi på sin side viser hovedsakelig til *litteratur som et kart*, men også til *litteratur er mellom*. Krig har tretten anmeldelser, som stort sett er brukt på en måte som beskriver at *diasporatilhørighet er krig*.

Beholdermetaforer er det Lakoff og Johnson betegner som «ontologiske metaforer» (Lakoff, Johnson & Hidle, 2003, s. 31). Beholder er det man i diskursbasert metaforanalyse forstår som et såkalt forestillingskjema (Askeland & Agdestein, 2019, s. 32). Beholderskjema tar utgangspunkt i at vi forstår beholdermetaforer ut fra egne kroppslige erfaringer, fordi vår egen kropp er en beholder. Dette gjør at preposisjoner som *i* kan forstås som et metaforisk uttrykk (s. 28). Beholdermetaforene brukes hovedsakelig i anmeldelsene for å beskrive *diasporatilhørighet som en beholder*, men også for å beskrive *litteraturen som beholder*, eller mengde.

I tillegg til de allerede nevnte metaforene som det forekommer en del av i mange av anmeldelsene, er det rikelig med metaforiske uttrykk som ikke gjentar seg like mye. Dette er metaforiske uttrykk hentet fra kildedomenene sport, fengsel, dyr, økonomi og musikk. Selv om disse kildedomenene er mindre brukt mener jeg likevel at mange av disse er eksempler på intertekstualitet. Mange av dem er relatert til andre mye brukte metaforer og noen av dem er såkalt nyskapende metaforer⁹ som viser et interessant perspektiv.

Det er svært varierende hvor mange metaforiske uttrykk og hvor mange anmeldelser som benytter seg av de ulike kildedomenene. I analysen tar jeg utgangspunkt i antagelsen om at en type metafor som forekommer ofte kan ses på som vanlig metaforbruk på denne type anmeldelser. Det dreier seg altså om intertekstualitet. Det er viktig å merke seg at mange av metaforene som her er gjentakende, ikke på noen som helst måte leses frem som om de er

⁹ Kreative eller nyskapende metaforer er det ikke mange av i en tekst, og ofte ikke noen. Det er oftest brukt i poesi (Askeland & Agdestein, 2019, s. 27).

unike i en litteraturanmeldelsesammenheng. Dette er språk en antagelig også bruker i mange andre sammenhenger i samfunnet, om samme tema. Nedenfor presenterer jeg funnene delvis etter hvor mange anmeldelser som bruker det enkelte kildedomene. Jeg nevner hvilken bok som er anmeldt i forbindelse med et metaforisk uttrykk der dette er nødvendig for forståelsen av metaforen. Jeg ser først på menneskekroppen og dens egenskaper før jeg går videre til beholder, geografi, krefter, mat og matlaging, bevegelse, før jeg til slutt kommenterer kort de minst brukte kildedomenene.

Menneskekroppen

Aller mest dreier menneskekroppen som kildedomene rundt menneskelige egenskaper. Mens de menneskelige egenskapene å se og å snakke er en del brukt i anmeldelsene finnes det bare ett eksempel på hørsel som metafor: «men eldre enn dei som skal lytte og lese» (Støylen, 31.05.2019). Men ulike kroppsdelar fungerer også som metaforisk uttrykk, slik som disse eksemplene:

Men merker raskt at forfatteren skriver med både hode og hjerte når han gir liv til sine høyst ulike hovedpersoner (Stølan, 22.09.2017)

[Alle utlendinger har lukka gardiner] er en debut som vitner om et talent med noe viktig på hjerte (Tjønn, 24.01.2015)

Sarah Zahids diktrapportar som fangar den autentiske livspulsen som sirklar inn ein usikker ungdommelig identitet (Ekrheim, 01.06.2018)

De metaforiske uttrykkene ovenfor beskriver hjertet med betydning at forfatteren har en historie å fortelle. Det de har å fortelle kommer fra hjertet, eller livspulsen, et sted som vi i vår kultur forbinder med følelser og kjærlighet. Hjertet som metafor er godt innarbeidet i vårt vestlige samfunn (Askeland & Agdestein, 2019, s. 121). Hjertet er der følelsene sitter og *pulsen* er det som pumper blod til disse følelsene. Metaforbruken her viser til at bøkene appellerer til følelsene og disse følelsene er, ifølge anmelderne, viktig å få frem.

Dette vonde som peker på hjertet som kroppsdel, beskrives også i noen av anmeldelsene som noe en kan kjenne «på kroppen» (f. eks i: Norli, 20.10.2017). Dette beskrives gjerne gjennom at «Lesningen berører sterkt» (Hverven, 07.02.2015, 24.01.2015) eller gjennom å beskrive at noe er vondt eller *sårt*. Når en anmelder skriver at «Romanen

treffer som et godt plassert knyttneveslag» (Prinos, 22.10.2017), henter det metaforiske uttrykket fra smerte som kildedomene. Den underliggende metaforen sier da at en viktig litteratur er smertefull.

De fleste anmeldelser beskriver riktignok boka som sår uten å gi noen videre forklaring på hvordan eller hvorfor. Det kan være boken blir beskrevet som en «Velskrevet, sår og smart debut» (Gabrielsen, Hiorth & Vik, 15.12.2017), eller at den har «mye humor og ironi som sårbarhet og nakenhet» (Mathai, 10.05.2019). Eller «Et hardt spark herfra, et sårt minne derfra» (Mathai, 10.05.2019) om bruker vold, eller spark som et metaforisk uttrykk for å beskrive at noe er sårt. Det såre blir i en anmeldelse koblet opp til en annen menneskelig aktivitet:

Vi får hudløse, såre, sinte, politiske og bevegende fortellinger om å vokse opp i spagaten mellom kulturelle krav, der et sett regler gjelder hjemme, et annet ute (Djuve, 18.05.2019)

Ved å beskrive tilknytning til flere kulturer gjennom en aktivitet; å «stå i spagaten» som metaforisk uttrykk viser forfatter til noe kroppslig, som en hvilken som helst leser kan relatere til, naturlig nok med ulik grad av evne til å stå i spagaten. Dette er riktignok ikke en aktivitet som kommer lett for de fleste og det kan derfor beskrives som vanskelig å ha tilknytning til eller være i kontakt med ulike kulturer og ulike krav. Sårhet og spagaten brukes som metaforiske uttrykk for å beskrive det å tilhøre flere kulturer. En slik type metaforbruk gir tankerammer om at det å tilhøre flere kulturer er smertefullt, noe som er vanskelig og ikke nødvendigvis alle kan klare. Dette understreker derfor hvorfor det er vanskelig, hvorfor noe er sårt.

En annen aktivitet som gjøres med menneskekroppen brukes også for å beskrive at noe er vanskelig, beskrive at noe ikke kommer så lett for en person med ulike kulturer, det å bære. Her er bære et metaforisk uttrykk for å beskrive at det å tilhøre ulike kulturer er en tung bær å bære, det er ikke enkelt og vil derfor påvirke hva du kan gjøre. Å bære noe tungt, vil også ville påvirke hva du kan gjøre. Både fysisk og i overført betydning:

Det koster å bære familiens ære (Skjeldal, 13.11.2017)

Å skulle bære hele familiens ære på sine skuldre, i tråd med en draktonisk, sosial kodeks i en allerede svært turbulent livsfase, kan være en uutholdelig byrde, for en ung kvinne (Celius-Blix, 17.11.2017)

Begge disse eksemplene er hentet fra anmeldelser av *Skamløs*. Det at familiens ære må bæres er knyttet til beskrivelsen av at sosial kontroll. Den underliggende metaforen sier her at det å være muslimsk kvinne er noe tungt som må holdes opp. Familiens ære, eller sosial kontroll, blir gjennom *Skamløs* beskrevet som en skam som noe som påføres av andre gjennom sosial kontroll:

Skammen bor mange steder i samfunnet vårt, men kanskje aller mest hviler den på skuldrene til hijabene til unge jenter med innvandrerbakgrunn (Østby, 22.10.2017)

Det å bære vil også kunne føles tyngende:

Boken er ispedd gjengivelser av uoppfordrende og tyngende, om enn som regel velmente, råd muslimske jenter ofte får, om hvordan de forventes å opptre verdig og ærbart (Celius-Blix, 17.11.2017)

Dette alvorret som ikke eksplisitt fortelles, gir romanen en nødvendig tyngde (Tjønn, 24.01.2015)

Metaforen med noe tungt, blir også brukt til å beskrive at man blir liggende under «lider under» (Sævareid, 28.12.2011), som indikerer at denne tunge børen ikke alltid er mulig å bære selv. Denne type metaforbruk er også med på å forme leserens oppfatning av det flerkulturelle. Hvis det er tungt å være muslimsk kvinne, vil det også være vanskelig å se på det som en ressurs eller som noe positivt, noe som kan tilføre noe.

Men det å bære brukes også som noe positivt, da er det ikke personene i de skjønnlitterære bøkene eller forfatterne i sakprosaen som bærer noe, men selve boka som «bidrar til å løfte samtalen» (Asp, 10.05.2019). Det å beskrive noe som er tungt å bære er her også med på å løfte opp noe. Det metaforiske uttrykket *å holde* beskriver noe ganske annet. Her beskrives det som en god egenskap fortelleren eller fortellingen har:

Romanen er også morsom, til tider, som når Shakar makter å tvinge leseren til å se norske tradisjoner gjennom særlig Jamal sitt blikk: 17. mai, juleribbe, korps, sesjon og foreldremøter blir fremmede og komiske fenomener og ritualer som aldri makter å gripe fatt i ham (Skjeldal, 04.11.2017)

[Shakar] klarer å holde på intensiteten gjennom hele 430 sider er imponerende (Sørheim, 14.10.2017)

Visse dikt er meir gripande enn grosset, fordi dei klarer å teikna konkrete situasjonar (H. O. Andersen, 25.11.2017)

Her er det tre ulike eksempler på tre ulike ting som bøkene holder på eller griper fatt i. I det første eksempelet er det romanpersonen som ikke lar seg gripe fatt av det norske samfunnet. I det andre eksempelet er det forfatterens evne til å gripe fatt i leseren, holde på oppmerksomheten, og i det tredje eksempelet er det forfatterens evne til å vekke følelser hos leseren. Det underliggende metaforen for disse metaforiske uttrykkene er derfor at litteratur er noe mennesker kan holde fast i, noe som kan holde fast i leseren.

Utenom de som allerede er nevnt finnes det en rekke andre metaforiske uttrykk som spiller på menneskekroppen. En rekke av disse er begrep som er svært vanlig å bruke som metaforer i det norske språket¹⁰. Som for eksempel metaforer som spiller på å *stå eller sitte* (Ekrheim, 01.06.2018; Grønlie, 07.07.2018; Sandve, 19.10.2017), konkrete kroppsdelar som «gjennomfører den til fingerspissene» (Skjeldal, 03.02.2015) eller konkrete handlinger med kroppsdelar som «peke på seg selv» (Sandve, 05.11.2011) og «bet seg merke i» (Bekeng, 31.01.2015). Det finnes eksempel på livsstadier som metafor, slik som «prematuro» (Grønlie, 25.11.2017) (om boka) og «kebabnorskens barndom» (Hiorth, 23.01.2015) Det finnes også eksempler på lite brukte og nyskapende metaforer som «Mer konservative krefter risikerer å få rødblyanten ut av ledd» (Hiorth, 23.01.2015).

Ahmed beskriver kroppene våre som noe vi orienterer oss ut fra, stedet kroppen befinner seg og hva som ligger i nærheten av kroppene er med på å forme disse kroppene. Når hvithet er noe vi orienterer oss ut fra lager dette også grunnlag for hva visse kroppar kan gjøre. Når anmeldere har brukt metaforiske uttrykk som sårbarhet og tyngde beskriver også de en begrensning som ligger på disse kroppene. Det legges dermed til fysiske begrensninger for hva kroppene som beskrives kan gjøre. Samtidig som anmelderne viser en forståelse for virkeligheten til de menneskene som skriver og blir beskrevet om i bøkene, produserer denne beskrivelsen en figur av den fremmede som et menneske som, i kraft av å ha diasporatilhørighet, har det utfordrende.

¹⁰ I kognitiv metafor-teori er det egentlig ingenting som blir beregnet som såkalt døde metaforer. Det betyr, at selv om metaforene er svært vanlig, leksikaliserte og innarbeidet i språket (Askeland & Agdestein, 2019, s. 26)

Å snakke eller bli snakket til

Å snakke er hovedsakelig brukt på to måter. For det første beskriver metaforen hvordan selve teksten har, eller ikke har litterære kvaliteter. Dette kan for eksempel være handlingen i boka som ikke har «noe plot å snakke om» (Haagensen, 23.01.2015). Khan for skryt for å «porsjonerer på mesterlig vis ut spenningen, uten å prate den ihjel» (Sandve, 05.11.2011). Eller det kan være som i eksempelet nedenfor, en beskrivelse av forfatterne som stemmer:

Miksen av stemmer og historier gir en god dynamikk når stafettpinnen går fra en bidragsyter til en annen (Aftenposten, 15.06.2019)

For den meste, brukes det å snakke for å beskrive selve boken som noe som snakker, eller forfatteren som snakker gjennom boken. Her er det mange eksempler fra anmeldelsene av Skamløs. Forfatterne av Skamløs «taler patriarkatet og æreskodeksen midt imot, uten å fordømme folk» (M. L. Kleve, 20.10.2017; Sørheim, 12.10.2017), «taler med majoritetens stemme, og de gjør det selvsagt uten skam» (Helseth, 14.10.2017) og de «gir samtalen et bedre språk» (Helseth, 14.10.2017) I et eksempel fra anmeldelse av en annen bok blir det å snakke brukt som en argument for å fortelle hva det er med en bok som anmelder vurderer som spesielt god: «Særlig talende er Jirde Alis fortelling om 22. juli og hennes egen opplevelse» (Ekle, 15.06.2018)-

I disse eksemplene *taler* boken til noen eller på vegne av noen, om noe spesielt denne boken har evne til å ta opp. Dette vises særlig i eksempler der boken beskrives som en egen *stemme*. Det metaforiske uttrykket «En ny, viktig stemme» (Tjønn, 24.01.2015) beskrives forfatteren av boken som en stemme som er viktig og ny. Hvorfor stemmen er viktig eller ny forklares ikke gjennom dette uttrykket, men ligger implisitt i anmeldelsen ved å indikere at forfatterens diasporabakgrunn og evnen til å beskrive en diasporavirkelighet gjør den viktig, kanskje aller mest fordi den er ny. I en anmeldelse av Third Culture Kids beskrives alle forfatterne som stemmer:

[Third Culture Kids har] i underkant av 30 fortrinnsvis unge og urbane stemmer til å formulere sine erfaringer med å vokse opp i skvis mellom kulturer (Asp, 10.05.2019)

I disse metaforiske uttrykkene om stemme brukes bokens (eller forfatterens?) metaforiske stemme som en nødvendig kvalitet i boken. Det kan virke som det forfatteren har å si er viktig

i seg selv. Dette understekes særlig i én av anmeldelsene, som beskriver denne *stemmen* som noe forlagene er ute etter og denne stemmen skal helst komme fra et innvandrer miljø:

Det er en stor klisjé at forlagene er ute etter litterære stemmer fra innvandrer miljøer (Grønlie, 07.07.2018)

Her blir litterære stemmer brukt som metonymi for å beskrive forfattere som kommer fra «innvandrer miljøer». Den underliggende metaforen i dette er at forfattere av diasporalitteratur får mulighet til å snakke gjennom litteraturen. Ved å beskrive det med et annet metaforisk uttrykk kan man si at litteraturen bidrar til å gi forfatteren en «talerstol» (Helseth, 14.10.2017). Det at litteraturen gir noen en stemme kan også gi assosiasjoner til at stemmen ikke når så godt frem gjennom andre plattformer, at stemmen ikke høres utenfor boken.

Forlagenes jakt etter det nye og viktige «stemmen», samt beskrivelsen av stemmen som viktig på bakgrunn av tematikken disse stemmene viser kan sammenlignes med det Ahmed beskriver som fetisjering gjennom konsumering. Hvis dette skal være sant må bøker bli sett på som et produkt. Produktet blir anbefalt å lese, eller konsumeres fordi den er skrevet av en som kjennes igjen som fremmed. Hvis diasporaforfattere blir konstruert som fremmede opprettholdes dette, ifølge Ahmed, gjennom konsumeringen av bøkene. At en forfatter blir karakterisert som en ny stemme betyr også at anmelderne allerede vet hvem den fremmede er. Innvandrer miljøer blir her en betegnelse på hvor den fremmede kommer fra og hvilke egenskaper denne fremmede allerede har, før stemmen uttrykker seg gjennom litteratur.

Å se eller bli sett

Én av anmeldelsene til *Alle utlendinger har lukka gardiner* har tittelen *Fri sikt* (Hverven, 24.01.2015). Det gir assosiasjoner til et utsiktspunkt, gjerne fra et utsiktstårn eller kanskje et fjell, der tåken eller skyene ikke er i veien for utsikten, den utsikten som kanskje er den eneste grunnen til at du befinner deg på nettopp dette stedet. Hvis dette utsiktspunktet er utgangspunktet for hva anmelderen mener leseren vil kunne se gjennom bøkene, er det i all hovedsak fire forskjellige aspekter leseren vil kunne få øye på. Det er altså fire ulike underliggende metaforer: For det første brukes metaforer til å beskrive leseren av boken som observatør. For det andre brukes å se som metaforisk uttrykk for å vise at boken kan lære leseren noe, at en har fått «nye innsikter» (Djuve, 18.05.2019). For det tredje brukes det som metaforisk uttrykk der boken selv viser hvordan det er å bli sett på. For det fjerde brukes todimensjonale bilder som kildedomene for å beskrive hva bøkene gir deg mulighet til «å se».

Leseren er en observatør

Ofte som et argument på hvorfor boken er bra eller viktig at boken tematiserer noe som er ukjent for mange. Bøkene har derfor gitt, det anmelder antar er leseren, et *innblikk* i en ukjent verden. Det kan være kan for eksempel være at anmelder påstår at boken er en «oppvekstroman du neppe har sett maken til» (Prinos, 28.01.2016). Når leseren er en observatør beskriver nemlig anmelder det som observeres som noe ukjent, som den antatte leseren ikke allerede vet noe om. Lesing blir å observere det ukjente:

[T]rist innblikk i en verden mange ikke kjenner, og kanskje til og med frykter (Sørheim, 14.10.2017; Sørheim & Kleve, 21.10.2017)

Skaranger trekker gardinene til side for å gi blikk inn i sannheten om det nye Norge (Hverven, 07.02.2015)

Gardinene trekkes til side for å gi blikk inn i sannheten om det nye Norge (Hverven, 24.01.2015)

Khan er en dristig forfatter. Ikke bare tar hun opp et tabubelagt tema. Hun gir også et tvetydig blikk inn i det norsk-pakistanske miljøet (Krøger, 05.11.2011)

Det er ikke ubetydelig at leseren beskrives som en som står på utsiden og ser inn i boka. Leseren som beskrives står tydelig på utsiden og har ikke sett dette før, det er noe nytt og det er dette som gjør boka bra. Dette understreker at anmeldelsen henvender seg til noen som ikke har erfaring med oppveksten som boka viser.

Hardt, kjærlig og nådeløs viser boka hvordan verden oppleves for tenåringsjenta Mariana (Hverven, 07.02.2015)

Skaranger gir oss et glimt inn (...) Men det er bare korte glimt (Krøger, 31.01.2015)

«et glimt inn» beskriver det samme som et innblikk, men her er det bare små glimt. Det er bare mulig å se noe av det som er skjult for anmelderens implisitte leser av boka. Disse korte glimtene er nok til at boka beskriver noe som er viktig. Samtidig som leseren «titter inn» har boka også noe å vise, slik som den gjør i en anmeldelse der boka vurderes som bra fordi «Blikket innenfra gjør teksten interessant. Realistisk» (Sandve, 26.01.2015).

Blikket innenfra kan her også forstås som forfatterens blikk, som en som har blikket fra innsiden og kan formidle dette til observatøren. Med disse metaforiske uttrykkene beskrives bøkene som noe leseren kan se inn i. Det metaforiske uttrykket er brukt som en positiv beskrivelse av bøkene for å beskrive at litteratur kan vise oss noe som vi ellers ikke hadde fått øye på. Samtidig tar denne måten å beskrive bøkene på for gitt at leseren av dem ikke fra før av har kunnskap om den verden bøkene viser. Det underliggende metaforen blir dermed at diasporalitteraturen er observerbart. Tankerammene dette gir er at anmeldelsene er for majoritetsbefolkningen. Litteratur skrevet av minoritetsbefolkningen, lest og anmeldt for majoritetsbefolkningen.

Forfatteren blir med blikket som metafor gjenkjent som den fremmede ved at leseren blir beskrevet som en som ikke er en del av det som beskrives. Ved at anmeldelsene tar for gitt at de henvender seg til den «hvite» leseren understrekes det Ahmed kaller for det nøytrale, det er den hvite kroppen som er hjemme. Henvendelsen til den hvite leseren kan også, med Ahmed forklares som en opprettholdelse av vaner. Hvis litteratur anmeldes av og for hvite kropp er dette et hvitt rom som fortsetter å anmelde for – og av hvite – kun fordi hudfarge opprettholdes av vaner. Grunnen til at dette ikke endrer seg selv når en ikke-hvit kropp kommer inn i «det hvite rommet» kan da være fordi hvitheten er usynlig for de som besitter den.

Leseren er en elev

Med utgangspunkt i premisset om at boken er skrevet av minoritetsbefolkningen til majoritetsbefolkningen, at en får innblikk i noe som er ukjent, ligger det også en forventning om at leseren kan lære noe, få kunnskap om noe hen ikke vet så mye om fra før. Dette beskrives gjerne gjennom en annet type form for metaforisk uttrykk; å få «åpnet øynene»:

Bok som åpner øynene og gjør leseren klokere (Sørheim & Kleve, 21.10.2017)

Gjennom Shakars blikk på Norge, får vi åpnet øynene. Og det vi ser, er ikke pent (Skjeldal, 04.11.2017)

«Tante Ulrikkes vei» har derfor blitt en bok som åpner øynene og gjør leseren klokere, men samtidig er det også en utsøkt vakker og vemodig fortelling om det å bli voksen (Sørheim, 14.10.2017)

I eksemplene ovenfor brukes metaforen *å åpne øynene* for å beskrive hvordan boken lærer leseren noe. Denne måten å se på diasporalitteratur går igjen i flere anmeldelser. At øynene åpnes er en innarbeidet metafor i det norske språket, og indikerer at en har evnen til å ta lærdom av noe, en *ser noe klarere*. Hvis åpne øyne kan få en til å bli klokere har blikket også evne til å gi lærdom. Det er ikke bare lærdom av andre menneskers erfaring som er «det nye» som kan læres, men bøkene har også, ifølge anmeldelsene, evnen til å påvirke politiske syn:

En virkelig god effekt av denne romanen er at den tvinger leseren til å se på fenomenet integrering på nytt (Skjeldal, 04.11.2017).

Til dette då og helt tydeleg blikket for andre skjebnar, andre liv enn det ein sjølv har fått (H. O. Andersen, 25.11.2017).

Det er et veldig fint blikk på verden i disse skildringene av oppvekst på Holmlia (Sandve, Larsen & Pedersen, 23.05.2018)

Hvis diasporalitteraturen har evnen til å lære leseren noe betyr det også at bøkene «viser noe» som er ukjent for leseren. For å lære noe nytt må en også lese noe en ikke allerede var klar over. En leser som allerede har erfaring med en diasporavirkelighet vil antagelig ikke oppleve noe nytt i en beskrivelse av det som allerede ligger nært. Derfor henviser denne metaforen seg til den som har mulighet til å lære, til å få åpnet øynene, den som ikke har noen diasporaerfaring. De metaforiske uttrykkene viser derfor hvordan hvitheten er som vane, i likhet med leseren som observatør. Her ligger det også i tillegg en tanke om at den fremmede skal konsumeres gjennom litteratur. Elevmetaforene gir bøkene egenskapen som «lærebøker». Et produkt leseren kan kjøpe for å lære om historiene til de menneskene leseren kjenner igjen som fremmede.

Samfunnets blikk

Metaforiske uttrykk legger også grunnlag for hvordan boken, eller handlingen i den, gir uttrykk for hvordan samfunnets blikk er, hvordan personene i den blir sett på. Denne metaforbruken henger sammen med den forrige i kraft av at den også sier at boka gir et innblikk i en skjult verden. Det er gjennom forfatterens blikk at *vi* får åpnet øynene våre. Det er en slags videreføring av leserens metaforiske blikk, observatøren. Her er det verden rundt menneskene i bøkene som allerede besitter egenskapene av blikket. Implisitt kan det virke

som dette er de samme som anmeldernes tenkte leser som er «omverdenens negative blikk» (Prinos, 22.10.2017):

Slik illustrerer romanen to ulike reaksjoner på majoritetsbefolkningens mistroiske blikk (Prinos, 22.10.2017)

i en bydel resten av landet ser på med frykt og avsky (Bekeng, 31.01.2015)

Men det beskrives også et blikk, som ikke kommer fra omverdenen, men fra forfatterens «egne»: «I sin egen familie er de ofte sett på som «for norske»» (Østby, 22.10.2017). Dette forekommer det mindre av, men er da ofte kombinert med hva samfunnets blikk også sier.

Blikkene fra omverdenen er beskrevet som negativ, mistroisk og med frykt og avsky. Dette legger føringer for hva det metaforiske blikket fra omverdenen ser, hvordan anmelders blikk har gått inn med en tanke om hvordan diasporaforfatterne eller de stedene de beskriver blir sett på. Det kan se ut til at anmelder prøver å si at bøkene gir leseren, majoritetsbefolkningen eller omverdenen, mulighet til å se med et annet blikk, et blikk som ikke er negativt, mistroisk eller fylt av avsky og frykt. Premisset er uansett at blikket allerede er etablert og forfatterens oppgave er å endre dette blikket. Forfatterens formål eller handling er derfor styrt av disse blikkene. Litteraturen blir vurdert som god fordi den utfordrer dette blikket.

Det negative blikket som skildres gjennom disse metaforiske uttrykket gir assosiasjoner til det Ahmed betegner som «stranger danger». Det er ikke anmeldelsene selv som gir uttrykk for at bøkene eller personene i dem er en fremmed som bør fryktes, men det påpekes av anmelderne at den som kommet utenfra blir fryktet. Det blir derfor forfatterens oppgave å endre på dette blikket. Å gi forfatteren oppgaven å endre på samfunnets «fetisjering av den fremmede» er problematisk fordi det gir uttrykk for et ønske om å oppnå det Ahmed mener er det som beskriver vesten som standard. Det kan se ut til at det forventes av forfatteren at leseren skal omfavne det multikulturelle, ved å vise at det retter seg mot det vestlige, det nøytrale.

Litteratur er billedkunst

Innblikket eller innsynet for observatøren gir forfatteren også gjennom å vise leseren bilder. Det er for eksempel mulig å endre allerede eksisterende bilder, eller endre samfunnets «mistroiske» blikk:

om man likevel skulle finne på å ta turen til Stovner, vil det medieskapte bildet med en gang slå sprekker (Prinos, 22.10.2017)

Det ganske vanlige metaforuttrykket når en snakker om litteratur, *motiv*, blir, ikke overraskende, også brukt i anmeldelsene av diasporalitteratur. I denne sammenheng mener anmelderne blant annet at motivet er drabantbyene (Hiorth, 23.01.2015; Økland, 03.06.2018) og oppvekst (Ekrheim, 01.06.2018). Ved å tolke motivet i flere av bøkene som et *drabantbymotiv*, brukes stedet drabantby som en metonymi for det som befinner seg i en drabantby, menneskene som bor der. Her blir sted forvekslet med identitet, slik Ahmed påpeker at det ofte gjør.

Én underliggende metafor er *litteratur er tegning* brukes gjennom ord som «illustrerer» (her isteden for å vise, og i mye mindre omfang) (Prinos, 22.10.2017) eller «tekna konkrete situasjoner» (H. O. Andersen, 25.11.2017). I en av anmeldelsene til *Third Culture Kids* beskrives de forskjellige bidragene ut fra å «risse opp» (Djuve, 18.05.2019). Ved å vise til bildet, eller et *utsnitt*, kan en i tillegg ved hjelp av blikkmetaforuttrykk vise til hvordan eller hva en ser på. For eksempel ved å vise til perspektivet bildet viser:

Felles for bidragene er at de gir nye innsikter og perspektiver på oppvekst i Norge (Djuve, 18.05.2019)

Aller mest brukes bildemetaforen for å beskrive hva boken gir leseren mulighet til å se eller få innblikk i. Det kan være at den «viser fram bilder av en samfunnssituasjon» (Stølan, 22.09.2017) eller noe mer konkret som «eit nyansert bilete av korleis nordmenn er» (H. O. Andersen, 25.11.2017). Det er flere eksempler på dette, forfatterne viser blant annet frem bilder av Norge, Oslo eller «den norske virkeligheten»:

Gjennom hele historien kommer det fram et bilde av Norge det er mulig å være stolt av (Wulfsberg, 16. 06.2018)

Romanen gir dessuten et godt tidsbilde av Oslo på tidlig 2000tall (Sandve, 20.12.2017)

Norsk samtidslitteratur er full av fortellinger om den akademiske middelklassen, et bittelite utsnitt av den norske virkeligheten (Prinos, 28.01.2016)

Eksempelene ovenfor har tydelig relasjoner til de metaforiske uttrykkene som beskriver leseren som en elev. Det er tydelig at anmelderne prøver å formidle at bøkene er bra fordi de kan vise leserne noe, eller gi dem kunnskap om noe, som de ikke har noe kunnskap om fra før. Og ifølge anmelderne er denne kunnskapen viktig og nyttig.

«Bakgrunn» som metaforisk uttrykk brukes i flere anmeldelser for å beskrive tilhørighet og tilknytning. I ett eksempel er det romanfigurene i *Alle utlendinger har lukka gardiner* som blir beskrevet som «helt vanlige skoleungdom og folk med bakgrunn fra ulike kulturer» (Prinos, 22.10.2017). I et annet eksempel er det forfatterne i *Third Culture Kids* som blir beskrevet som bidragsytere med «ein mangfaldig bakgrunn til felles» (Støylen, 31.05.2019). Ordet «Bakgrunn» (Helseth, 14.10.2017; Sandve, 20.12.2017) er noe som ligger bak det øyet fokuserer på, men vil alltid være en del av et fotografi og et maleri, og brukes i litteraturanmeldelsene, så vel som ellers i samfunnet, til å beskrive diasporabakgrunn. Når anmeldelsene, slik som her, bruker bakgrunn for å beskrive hvor noen har tilhørighet, eller hvor foreldrene har emigrert fra, sier en samtidig at dette er noe som alltid vil ligge der, bak deg selv som motiv og vil prege stemningen i bildet.

Hvis bakgrunn er noe som alltid vil ligge i bakgrunnen beskriver anmeldelsene her hvordan hvithet skaper rammer for hva kropper kan gjøre, slik som Ahmed beskriver at det gjør. Dette er derfor kroppslig gitt og har gått i arv, fra andre som også tilhører drabantbyene. Bakgrunnen kan også beskrive hvordan noen kropper har blitt tydelig og synlige fordi de ikke besitter de egenskapene som farger rommet, det norske litteraturlandskapet. Det blir vanskelig for litteraturkritikeren å ikke legge merke til denne bakgrunnen, nettopp fordi hen har blitt gjort oppmerksom på «det hvite rommet».

Beholder

Under overskriften *se og bli sett* var det flere eksempler fra anmeldelsene som viste til «innblikk». Et slikt blikk, som observatør, som ser på bøkene som et innblikk viser også til at dette blikket viser en verden som er skjult for leseren. Det geografiske stedet, som jeg kommer tilbake til, eller som jeg skal vise her, en beholder. Hvis bøkene gir et innblikk i denne beholderen sier det at observatøren kan sitte utenfor å titte inn. Kanskje er det et vindu, eller bare et nøkkelhull som skapes av boka for at leseren (som indirekte betegnes som hvit) kan titte inn. For hvis en allerede befinner seg i beholderen vil man nødvendigvis ikke kunne titte inn, men snarere titte ut.

I denne sammenheng forstår jeg beholder som et avgrenset område, som kan fylles med noe. I en beholder kan derfor noe være *på innsiden*, eller *på utsiden* av beholderen og den kan være mer eller mindre *fylt*. Beholdermetaforene gir to underliggende metaforer som benyttes: Det flerkulturelle er en beholder og en bok er en beholder.

Det flerkulturelle som beholder

Det er en rekke metaforiske uttrykk som beskriver det flerkulturelle som noe som befinner seg i en beholder. Dette gjøres enten ved rett å slett å beskrive noe som er «i den flerkulturelle virkeligheten» (Prinos, 22.10.2017) eller «i en verden mange ikke kjenner» (Sørheim, 14.10.2017). Det kan være som i en anmeldelse i Aftenposten der beskrivelsen av boka er at den beskriver «Noe så sjeldent som en roman om en virkelighet vi så og si aldri hører om i norsk samtidslitteratur, den som befinner seg i det flerkulturelle drabantbymiljøet i Oslo» (Aftenposten, 02.04.2016). Dette eksempelet viser til en forståelse av drabantbyene og sier at det «miljøet» som finnes der er en slags beholder som er fylt av «det flerkulturelle». Det finnes en rekke andre beskrivelser av det flerkulturelle som beholder, slik som her:

Uansett fungerer språket bra, det gir forteljinga ei eiga rytme og markerer at her er vi så langt inne i det flerkulturelle at det verkar som normalen for dei impliserte, som har høg kompetanse i å kjenne forskjellar mellom dei ulike etniske gruppene, men som likevel har vener og kjærestar på kryss og tvers av etniske og religiøse grenser (Norheim, 28.01.2015)

I et annet metaforisk uttrykk, «å vokse opp i krysspress» (Østby, 22.10.2017), kan det se et til at det finnes flere beholdere innenfor den flerkulturelle beholderen. Hvis *krysspress* igjen befinner seg inne i denne, sier det at denne beholderen innehar noen forhåndsbestemte egenskapet: Vokser en opp i det flerkulturelle, vokser en også opp i krysspress. At det flerkulturelle befinner seg i en beholder kan også vises ved å si at det befinner seg på *innsiden* av «det flerkulturelle» på den ene siden eller «det norske» på den andre: I en anmeldelse blir en bok beskrevet som bra fordi «det er også spennende å komme på innsiden av Romsås-miljøet og se hvordan ungdommen navigerer sømløst mellom ulike kulturer» (Skjeldal, 03.02.2015). I en annen anmeldelse blir romanfigurene beskrevet som utenfor det norske samfunnet ved å beskrive at «Ingen av de to ungdommene kommer på innsiden av det norske» (Skjeldal, 04.11.2017).

Det flerkulturelle beskrives altså her som på innsiden av en beholder. Som kontrast til dette finnes det eksempler der det er majoritetssamfunnet eller «det norske» befinner seg på

utsiden, eller «utenfor et fellesskap» (Skjeldal, 13.11.2017). For eksempel blir Alis *Kvinner som hater menn* kritisert av anmelder gjennom å påpeke at det ikke er «plass for majoritetssamfunnet» (H. O. Andersen, 25.11.2017). I dette ligger det at majoritetsbefolkningen er på utsiden av det diktbooks rommer. Andre anmeldelser beskriver hvordan en kan befinne seg på utsiden av flere beholdere samtidig:

Det er med andre ord en veldig brukbar bruksbok om å vokse opp norsksomalisk eller snarere å havne imellom eller utenfor det norske og det somaliske (Moe, 14.10.2018)

Det norske er også her en egen beholder, slik at en må befinne seg i to samtidig, eller få plass til alt innhold i én beholder, som tydelig har en begrenset kapasitet. Det vil være vanskelig å befinne seg på innsiden av to beholdere samtidig. Tankerammene for denne metaforen blir derfor at en ikke kan ta del i to ting samtidig, en vil alltid være på utsiden av en beholder og se inn i denne. Det flerkulturelle som beholder viser tydelig hvordan sted kan forveksles med identitet. Stedenes egenskap blir beskrevet som menneskenes egenskaper med utsagn som «innsiden av Romsås-miljøet» og «innsiden av det norske». Romsås blir identiteten til de som bor på Romsås og Norge som sted blir egenskaper mennesker med diasporabakgrunn ikke kan del i. Å ikke komme på innsiden av det norske skal ikke være mulig. Hvis personene i bøkene befinner seg i Norge er de absolutt på innsiden av det norske. Hvis immigrasjon og sted forveksles med identitet kan dermed også språket uttrykke at noen er på utsiden av noe de egentlig er på innsiden av. Dette understreker argumentene til Ahmed: At hjem ikke trenger å handle om hvem som blir og hvem kommer (immigrasjon), men snarere det at hjem er det stedet alle som kommer og går møtes.

Litteraturen som beholder

Metaforuttrykk som beskriver selve boken som beholder skiller seg fra det flerkulturelle som beholder, som når en anmelder beskriver selve romanen som en egen beholder og påpeker at «jeg er jo i romanen for å lære» (Hverven, 24.01.2015). Her blir beholdermetaforen brukt på samme måte som blikk-metaforene som beskrev leseren som en elev. Boken som en beholder er noe anmelder mener leseren skal observere fra utsiden og kanskje lære noe av.

I metaforene der litteraturen har blitt en beholder er likevel ikke beholderen bare noe som en kan observere utenfra, men heller noe som kan *fylles* med en rekke egenskaper, eller noe man er i når man leser. Boken kan for eksempel være «fylt til randen av såre minner, fandenivoldskhet og kreativitet» (Djuve, 18.05.2019) eller «et språk fylt av slang og

oppstykket syntaks» (Sørheim, 14.10.2017). Men språket kan også gjøre at det beskrives som vanskelig å komme inn i litteraturen som beholder:

Stilen er muntlig, men likevel vanskelig å komme inn i, for Skaranger vrir og vender på ting som vi en vant med: Syntaksen og ordene lever sitt eget liv (Skjeldal, 03.02.2015)

Grad av litterær kvalitet blir, i flere tilfeller, beskrevet gjennom metaforiske uttrykk som beskriver hvor mye i beholderen som er synlig i boka: «Resultatet er en bok som pirker i overflaten at et viktig tema» (Sævareid, 28.12.2011). Flere anmeldelser bruker beholdermetafor som en antagelse: Hvis en bok inneholder mye, er fylt med mye, så er dette en positiv egenskap ved boka. Et eksempel på dette er å bruke det metaforiske uttrykket «å heve», slik som det er gjort her:

den er samtidig personlig nok til å levendegjøre det politiske og heve det til et nivå som er høyst leseverdige (Moe, 14.10.2018)

Eksempelene viser at litteraturbeholderen kan være fylt av språk, temaer og litterær kvalitet, som kan befinne seg *i* boken, *rundt* den, eller bare *i overflaten* av den. Når boken er en beholder som kan være fylt av en begrenset mengde innhold kan bokens verdi vurderes ut fra om den rommer forventningene til leseren (anmelderen). Hvis anmelder er *i romanen for å lære*, påvirker dette igjen forventningene til den: det er forventet at litteraturen er fylt men noe en kan lære noe av, noe en ikke vet fra før av, noe som treffer. Hvis boken bare er halvfull av disse egenskapene, er den da heller ikke god? Når det er vanskelig å komme *inn i* en roman på grunn av språket, vil det da også være vanskelig å hente noe ut fra den. Det leseverdige kommer tross alt fra å *heve nivået* til innholdet i beholderen.

Denne forståelsen av litteraturen som en beholder gjør bøkene til et produkt som kan konsumeres. For at boken skal være verdt å lese må den være fylt med de rette tingene. Når det gjelder anmeldelsene av diasporalitteratur er dette stort sett fylt av *viktige temaer, lærdom, politikk, minner, fändenivolskhet og kreativitet*. Med andre ord er det beskrivelsen av diasporatilværelsen som gjør en bok verdt å konsumere. Slik opprettholdes den fremmede som figur, gjennom ønske å konsumere den fremmede.

Mengde

Metaforiske uttrykk som spiller på mengden av noe, slik som *helt* og *halvt* henger også sammen med beholderen. Som jeg allerede har vist kan en bok være *fylt til randen*. Med den «flerkulturelle beholderen», kan beholderen også være halvfull av «det norske». For eksempel er Skaranges hovedperson, Mariana «halvt norsk, halvt chilensk» (Bekeng, 31.01.2015) eller Alis diktbok beskriver det «å leva «heilt norsk» og leva «heilt som innvandrar»» (H. O. Andersen, 25.11.2017).

I disse eksemplene er det menneskene i litteraturen som er beholdere og de er fylt halvveis med «det norske» og halvveis med det «ikke norske». Det å se på «norskhet» som noe som skal fylle en beholder som har begrenset plass, gir føringer for hvordan vi kan se på det å ha diasporatilknytning. En kan ikke være fullt norsk og fullt noe annet samtidig gjennom bruk av denne metaforen. Litt av «det norske» må holdes igjen for å få plass til noe annet i den samme beholderen. Det samme gjelder selve boken, eller språket, den kan ikke være fullt norsk, hvis den også fylles med noe annet:

Men den tidvis halvnorske uttrykksmåten blir ikke utnyttet på noe effektiv måte. Det virker som noe forlaget har oversett (Grønlie, 25.11.2017)

I dette eksempelet er det anmelderen av *Kvinner som hater menn*, som mener at noe av teksten i diktboka ikke er «norsk nok». Mengden i en beholder tilsier at noe av det som fyller en må vike for å få plass til noe annet. Å se diasporabakgrunn som en beholder gjør at de menneskene med denne bakgrunnen aldri vil kunne bli sett på som hele. Her bidrar ikke bare språket til å beskrive hvordan dette kan føles, men det bidrar til å underbygge dette fordi en ikke har ord for å si det på en annen måte. Denne metaforbruken er derfor ikke bare med på å skape et bilde av at sted kan forveksles med identitet ved å si at noen er halvt norsk, men det viser også hva enkelte kropper har tilgjengelig. For Ahmed er orientering det som gjør både vaner, ting og muligheter tilgjengelig. Med utgangspunkt i dette kan en si at språket er med på å videreføre vanene som gjør visse muligheter utilgjengelig for noen kropper.

Geografi

Geografi, eller fysiske steder, brukes hovedsakelig på to forskjellige måter som kildedomene. For det første finnes det en rekke eksempler der kart og landegrenser brukes som metaforiske uttrykk. For det andre brukes metaforuttrykket *mellom* for å beskrive et abstrakt sted som

befinner seg mellom to andre steder. Dette mellom er valgt plassert under geografi som kildedomene, ikke fordi det spiller på tradisjonell geografi, men fordi metaforuttrykkene sirkler rundt dette stedet *mellom* som et viktig sted. Mellom kan også henge sammen med beholder som kildedomene. Da er det noe som befinner seg i en beholder og det som er *mellom* befinner seg på utsiden av beholderen, kanskje også mellom flere beholdere. I tillegg til kartet og mellomrommet brukes steder som metonymi for noe annet, slik som i eksemplene nedenfor:

Utvalget av skribenter kunne med fordel favnet bredere – bykjernen i Oslo er særdeles godt representert her, og flere perspektiver utenfra savnes tidvis (Asp, 10.05.2019)

Dikt fra familieliv og oppvekst. (...) Dikt fra forstadsgater og sentrumsgater ("Boknytt," 18.06.2018)

Når «bykjernen i Oslo» eller «forstadsgater og sentrumsgater» brukes isteden for mennesker fra bykjernen i Oslo og steder handlingen i diktet er lagt til, blir effekten den at stedet blir satt i sentrum. Det er dette Ahmed betegner som nasjonens geografiske rammer. Geografiske og politiske rammer er nødvendige, men egenskapene til disse rammene kan også bli beskrevet som å tilhøre individene.

Det skjønnlitterære kartet

I én anmeldelse beskriver anmelder at Shakar, med hans roman «plasserer seg helt sentralt på det skjønnlitterære kartet som heter aktuell norsk samtidsprosa» (Stølan, 22.09.2017). I dette metaforuttrykket blir «aktuell norsk samtidsprosa» beskrevet som et kart. Ved å plassere seg sentralt på dette kartet, mener anmelder antagelig at boken til Shakar er viktig blant mange andre bøker, som er plassert andre steder på kartet. Denne metaforen viser til en annen metafor jeg allerede har vært inne på: *å se*. Ved å plassere seg sentralt på karter, vil *Tante Ulrikkes vei* også være lett å få øye på, og kanskje det første som blir lagt merke til når kartet *brettes ut*. Metaforisk uttrykk om kart er brukt på flere ulike måter i de ulike anmeldelsene, både som fysisk gjenstand som brukes, *brettes ut*, *navigerer* og *sirkler inn* steder. Eller som en beskrivelse av hva et kart vanligvis viser, nemlig landegrenser. Kartmetaforene brukes blant annet for å beskrive det lokale som skildres i bøkene:

Et lokalmiljø med hverdagshelter brettes ut og gjennom de lokale skildringene av stedets tradisjoner, kjønnsroller og ung identitetsjakt, får vi kartlagt et stykke Norge (Skjeldal, 04.11.2017)

Jamals språk er et kebab-norsk du neppe har sett utfolde seg på denne måten i norsk skjønnlitteratur (Stølan, 22.09.2017)

I disse eksemplene brukes kartets funksjon til å gå fra sammenbrettet tilstand til fullt utbrettet: *brette ut*, utfolde. Ved å brette ut kartet kan vi også *se* klarere det lille området som boka skildrer. På denne måten blir en del av Norge kartlagt. I det neste eksempelet er en del av kartet *sirklet inn*, som en måte å vise destinasjonen på. Boken har evne til å ta opp i seg temaer fra ett spesielt sted på kartet, samtidig som personene i boken *navigerer* mellom ulike innsirklinger:

[D]et er også spennende å komme på innsiden av Romsås-miljøet og se hvordan ungdommen navigerer sømløst mellom ulike kulturer (Skjeldal, 03.02.2015)

Men eg ser at denne boka kan fungera som utgangspunkt for diskusjon der ein både sirkla inn presset frå samfunnet ikring (H. O. Andersen, 25.11.2017)

I en tittel til en av anmeldelsene til *Skamløs* brukes landegrenser som metaforisk uttrykk: «Advarsler fra randsonen» (Skjeldal, 13.11.2017). I dette tilfelle blir randsonen beskrevet, ikke som et fysisk grenseområde, men som historien til «kulturelle outsiders» (ibid). Grenser som metafor brukes på samme måte et annet sted når etnisitet og religion beskrives som grenseområder, som den enkelte kan reise på kryss og tvers av:

[M]arkerer at her er vi så langt inne i det fleirkulturelle at det verkar som normalen for dei impliserte, som har høg kompetanse i å kjenne forskjellar mellom dei ulike etniske gruppene, men som likevel har vener og kjærestar på kryss og tvers av etniske og religiøse grenser (Norheim, 28.01.2015)

Dette metaforiske uttrykket beskriver etnisitet og religion som geografiske områder som en kan reise mellom. Religion har også fått grenser, på lik linje med nasjoner. Å reise på kryss og tvers av disse grenser synliggjør religion som adskilte geografiske områder og gir religionen de samme forestillingene som nasjonen får. I litteraturkritikken kan også grenser bli *sprengt*:

«Romanen oppdager verden i et grensesprengende språk som fremstår fremmed og unikt, med særegne litterære kvaliteter» (Hverven, 07.02.2015). Grenseområdene blir i eksempelet nedenfor beskrevet som er *uklare* fordi en *reiser* mellom ulike kulturer:

Seinare blir ein presentert for fleire av dei uendeleg mange og skiftande stadene ein kan vera i det uklare grenseområde mellom å leva «heilt norsk» og leva «heilt som innvandrar» (H. O. Andersen, 25.11.2017)

Metaforene som bruker landegrenser som metaforisk uttrykk for å beskrive litteraturen er nært knyttet til reise som metafor. Den underliggende metaforen litteratur som reise vil jeg komme tilbake til i kapitlet om bevegelse som kildedomene. De underliggende metaforene til geografi- og kartmetaforene sier at litteraturen også er geografi. Tankerammene for dette understreker at anmelder mener at litteraturen viser at verden som kart er viktig, grensene mellom land er viktig, Norge som sted for der historiene utspiller seg er viktig. Det er også viktig hvor den norske historien utspiller seg. Og det kan se ut som det er viktig at forfatterne på en eller annen måte har tilknytning til noe på kartet som er utenfor strekene som er tegnet rundt Norge.

Kartmetaforene beskriver kulturelle grenser som geografiske grenser. Ulike kulturer og ulike identiteter er noe en kan reise mellom, navigere i og sirkles inn, nasjonens geografiske rammer blir, som Ahmed beskriver, konstruert ut fra myter, forestillinger og forhandlinger som gjør at disse egenskapene tilhører individet. For selv om grenser er noe abstrakt, som er tegnet opp, som ikke egentlig befinner seg i landskapet jordkloden, orienterer vi oss ut fra disse grensene. Her Oslo, der Romsås/Stovner. Ved å bruke grenser som kildedomene sier en også at det finnes grenser i litteraturen, grenser mellom det som beskrives og det som finnes utenfor dette.

Diasporatilhørigheten er mellom

Når områdene er uklart, er grensene hvasket ut, fordi en reiser så sømløst mellom de ulike metaforiske grensene mellom kulturer. Det kan virke som de så tydelige metaforiske grensene ikke er så fastlagt som en først skulle tro. Og det er kanskje derfor det finnes så mange anmeldelser som beskriver at bøkene eller personene befinner seg på det abstrakte stedet *mellom* og kanskje mest i beskrivelse av å vokse opp «mellom kulturer» (Støylen, 31.05.2019).

Med mindre man tilbringer livet sitt under en stein i en høyregetto på «beste» og hviteste vestkant, er det umulig ikke å ha støtt på folk som snakker slik Navarro Skaranger skriver. På kiosken, i barnas skoleklasse, på tbanen, egentlig overalt i nabolag med lik fordeling mellom hijaber og toppluer (Sandve, 26.01.2015)

Romsås blir her et eksempel på et nabolag, som i likhet med andre nabolag befinner seg mellom noe. I dette tilfelle er det mellom to andre metaforer: hijaber og toppluer. Her er hodeplagg brukt som metonymi for etnisitet. Det finnes altså en fordeling mellom etnisiteter. Denne måten å uttrykke etnisitet på fremhever også etnisitet på en litt «skjult» måte. For hva innebærer det å være en topplue? Hijab bærer jo bare en noen muslimske kvinner og er derfor ikke et representativt hodeplagg for alle som snakker multietnolekt. Mer vanlig er det å ikke bruke metaforer for etnisitet, men heller si hva slags kulturer, samfunn, som personene i bøkene befinner seg mellom:

Den er med andre ord en veldig brukbar bruksbok om å vokse opp norsksomalisk eller snarere om det å havne imellom eller utenfor det norske og det somaliske (Moe, 14.10.2018)

Temaet dreier seg om roller og kryssende kulturelle identiteter. Skiljet her går mellom utlending og nordmann, i tillegg fins også klasse- og generasjonsskilje som Sarah manøvrerer mellom (Ekrheim, 01.06.2018)

I eksemplene ovenfor finnes det et sted mellom noe norsk og somalisk, nordmann og utlending. Det er en slags beskrivelse på et sted mellom kulturer, som et nøytralt sted uten en kulturell tilknytning. Det virker ikke mulig å stå på disse to forskjellige stedene samtidig. Det er ikke bare mellom ulike kulturer noe kan befinne seg, men personene i bøkene kan også befinne seg et sted mellom ulike holdninger fra majoritetssamfunnet:

mellom imøtekommenhet og velvilje på én side, motstand og hat på en annen (Ekle, 15.06.2018)

Den underliggende metaforen til disse metaforiske uttrykket sier at en person, eller en bok, med diasporatilhørighet befinner seg mellom ulike diasporaer, på samme måte som beholderen, er det ikke mulig å være på innsiden av flere ting samtidig. Det å hevde at forfattere snakker ut fra et sted mellom kulturer er ikke noe nytt og har i grunn blitt et ganske vanlig begrep, om forfattere med mer enn én kulturell tilknytning, både innenfor kritikken,

men også i litteraturvitenskapen. Diasporatilhørighet beskrives også i tittelen, og i innledningen, til *Third Culture Kids* som *mellom*. Vold problematiserer den danske litteraturforskeren Mads Rosendal Thomson som betegner tokulturelle forfattere som noen som snakker et sted mellom kulturer. Dette er problematisk, mener Vold, fordi diasporakulturer i dagens samfunn ikke tydelig kan skilles fra hverandre, men «er snarere sammenfiltret på måter som ikke lar seg enkelt føre tilbake til sine «egentlige» bestanddeler» (Vold, 2019, s. 281). I anmeldelsene av diasporalitteratur kan det se ut til at de forstår mellomrommene, som et slags sted som tilsier at forfatteren nærmest står uten kulturell identitet. Stedet mellom blir da ikke slik Bhabha beskriver mellomrommet: Som overlappende. I neste kapittel kommer jeg med noen eksempler på metaforer som beskriver det å være mellom som noe «tyngende».

Krefter

Metaforutrykk som viser grad av styrke strekker seg fra graderingen *sterk* til *svak* eller til at noe er *tyngende* eller en *byrde*. Det kan også beskrives gjennom at noe er *under press*, *i klem*, *i skvis*. Andre metaforutrykk som bruker krefter som kildedomene, refererer kun til *kraft* ofte uten å spesifisere hva slags type kraft. Sist, men ikke minst brukes *naturkrefter* som kildedomene for å vise til ulike egenskaper ved bøkene.

I tillegg til nevnte metaforer som spiller på krefter, finnes det en rekke metaforutrykk som benyttes i anmeldelsene, som ikke i like stor grad er gjentakende. Selv om ett metaforutrykk bare gjentas én gang, vil jeg påstå at det er et gjentakende element å bruke krefter som metafor. Metaforbruken bidrar til å skape bilder, eller å understreke styrken, eller viktigheten av noe. Ved å bruke metaforutrykk som «Hatten av for en forfatter med futt i» (Hiorth, 23.01.2015) eller «Men slutten på diktet er ikke bare upoetisk, den er direkte slapp» (Grønlie, 25.11.2017) viser anmelder hvor hen mener styrken i boken ligger eller ikke ligger.

Andre metaforutrykk brukes til å understreke hva anmelder mener om de litterære kvalitetene til boka som anmeldes. Det kan for eksempel vær ved å beskrive skildringene i boka: «Skildringer av dirrende het sommer» (Sandve et al., 23.05.2018) eller ved å beskrive bokas evne til å fenge leseres som noe leseren ikke har makt over selv:

Allerede fra første side dras vi inn i disse ungdommenes liv og skjebne. De er hele, troverdige karakterer, de virker aldri innkvoterte (Sørheim, 14.10.2017)

De metaforiske uttrykkene «dirrende sommer» og «å bli dratt inn i boka» beskriver begge ulike krefter og ulike egenskaper ved tekster. Det de har til felles er at de understreker hva det er ved teksten som fungerer. I det første eksempelet brukes dirrende som en beskrivelse av hva slags sommer som beskrives, men ved å legge til dette elementet, sier også anmeldelsen at forfatter ikke bare har klart å beskrive sommer, men en helt spesiell sommer. Å bli dratt inn i en bok eller historie er en vanlig måte å beskrive at en bok er fengende, men det finnes en rekke andre metaforer til rådighet som også kan brukes, slik som revet med, grepet av, fanget av som alle bærer preg av at dette er noe ufrivillig leseren er med på. Et annet eksempel sier også noe ganske annet:

Diktsamlingen står og faller på hvordan den turnerer sine temaer, ikke minst brytningen mellom det pakistanske og det norske (Grønlie, 07.07.2018)

Dette metaforiske uttrykket sier ikke bare ved hjelp av krefter som kildedomene at boken har noen litterære kvaliteter, men den sier at disse kvalitetene oppstår mellom det pakistanske og den norske. Det at det finnes en brytning mellom disse stedene gir assosiasjoner til noe som er skilt fra hverandre. Det er lite sannsynlig at anmelder mener at boken er god når det fysisk (på kartet), er mellom Norge og Pakistan, men snarere mener nok anmelder her at det finnes et metaforisk sted mellom noe mer abstrakt som på den ene siden er noe pakistansk og den andre noe norsk, slik jeg var inne på under geografi. At det kan foregå en brytning på et mellompunkt mellom disse abstrakte fenomenene kan ligne på et annet metaforuttrykk som vi kommer tilbake til: nemlig at du er *i press* eller *klem* mellom to kulturer. Hvis det i dette tilfelle kan brytes opp, mener kanskje anmelder at dette *mellom* kan brytes fra hverandre.

Det metaforiske uttrykket *Kraft* brukes av mange anmeldelser og brukes for å beskrive forskjellige ting aspekter ved litteraturen. I en anmeldelse brukes det for å beskrive uttrykksformen til hovedpersonen i *Alle utlendinger har lukka gardiner*:

Språket kan fremstå som rotete, men fremhever Marianas liv: Uryddig, kaotisk, full av følelser og kraftuttrykk, akkurat slik man er i den alderen (Tjønn, 24.01.2015)

Kraft brukes også som metaforisk uttrykk for å beskrive den litterære kvaliteten i den enkelte boka, ofte i form av å understreke at en bok mangler denne kraften. For eksempel er det en anmeldelse som både anmelder *Eg snakkar om det heile tida* og *Ikkje ver redd sånne som meg*, som skriver at sistnevnte «er skrevet i en likefram, personlig stil og har ikke samme

litterære kraft som Joofs bok» (Wulfsberg, 16. 06.2018). En annen anmeldelse beskriver boken som et sted der «et stort fortellertalent får utfolde seg med full kraft» (Asp, 10.05.2019). Kraft brukes også for å beskrive diasporatilhørighet som en ressurs. For eksempel ved beskrive en bok som et sted der en kan «bruke annerledes som drivkraft og ressurs» (Djuve, 18.05.2019). I en anmeldelse er det ikke det litterære i boken som har kraft, men temaet har det:

Skitten snø er viktig i kraft av temaet, men temaet behandles dessverre ikke på tilfredsstillende litterært vis (Sævareid, 28.12.2011)

Å beskrive diasporatilhørighet som en kraft, en ressurs, en positiv egenskap en kan bruke til egen fordel, er mindre vanlig i materialet. Det forekommer sjeldnere enn beskrivelser diasporatilhørighet som en bær, noen tyngende, noe som setter en i skvis mellom noe. At dette forekommer såpass sjelden, må også bety noe, det bidrar til måten vi ser diasporatilhørighet på.

God litteratur er sterk

I alt fem anmeldelser gir selve boken egenskapen av å være sterk som metaforisk uttrykk. Det underliggende metaforen her blir derfor at en god bok er sterk, eller har styrke. Ofte er disse metaforiske uttrykkene brukt som tittel på anmeldelsen, som for eksempel anmeldelsen av *Tante Ulrikkes vei* i Vårt Land: «Knallsterk roman om «det norske»» (Skjeldal, 04.11.2017) og Verden Gang: «Sterkt og viktig om oppvekst på Stovner» (Stølan, 22.09.2017). *Tante Ulrikkes vei* fikk i tillegg betegnelsen som «Årets sterkeste romandebut» (Sandve, 20.12.2017). Diktsamlingen til Ali ble også beskrevet som sterk, men med forbehold: «eksistensielt sterk, potensielt svak» (Grønlie, 25.11.2017). Sterkt blir også brukt som ord i oppsummeringer i anmeldelser der de viktigste egenskapene til boka blir løftet frem: «Autentisk, sterk og troverdig» (Dagbladet, 09.12.2017). Den menneskelige, eller dyriske, egenskapen av å være sterk blir her brukt for å beskrive det anmelderne mener er gode egenskaper ved bøkene. Eller som her, der *Skitten snø* mangler denne sterke egenskapen:

Tematikken hadde nok virket sterkere om Khan hadde begrenset seg litt her. Språklig flyter det greit, om enn litt stivt og gjentakende (Krøger, 05.11.2011)

Å beskrive en roman som sterk henger sammen med metaforer som beskriver leseropplevelser. I en anmeldelse blir det lagt ned en påstand om boken er sterk å lese og derfor er den god: «Det er sterk lesning og en imponerende debut!» (M. Kleve, 17.08.2018; Wulfsberg, 16. 06.2018). Det at noe er en sterk lesning spiller på menneskers grunnleggende egenskaper. At noe er sterkt, kan igjen forstås som at historien i seg selv er *tung å bære*, at det krever styrke eller pågangsmot hos forfatter for å skrive den. At den viser en *brutal* virkelighet. På denne måten kunne styrke likeså godt vært en menneskelig egenskap. Å gi en bok denne menneskelige egenskapen av styrke kan vise til at den kan bære på noe som er vanskelig for noen mennesker å bære. Styrke gjør at roman i alle fall har to ulike tankerammen. For det første kan det være et uttrykk for at styrke i seg selv kan kjennes av leseren, at leseren kjenner styrken av romanen på kroppen. For det andre kan det si at forfatteren må være sterk, at det krevet styrke å skrive akkurat denne boken, med akkurat dette innholdet.

Dette ønske om en «sterk» bok kan også tolkes som et ønske om å konsumere. Her har en laget en slags figur av «den fremmede» som den lidende. Dette kan selvfølgelig være fordi anmelderne tolker bøkene som beskrivelse av slik lidelse som krever at en er sterk og modig, men det kan også vise til en oppmerksomhet. Siden jeg allerede har etablert at anmelderiet kan være «det hvite rommet», kan anmelder allerede forvente den fremmede som lidende, i kraft av de den figuren av den fremmede som samfunnet allerede har laget.

Diasporatilhørighet er å være under press

Som en videreføring av noe som er *tyngende* kan noe også være under press. Da er det ikke lenger bare én ting som er tung, som presser noe ned og skaper trykk. Her kan *presset* komme fra flere sider samtidig. En blomst som plukkes og legges til press mellom sidene i en bok, gjerne noen bøker på toppen. Blomsten formes og bevares og får sin siste form av presset bøkene påfører det. Hvis en ser på beskrivelsen av personene i bøkene som *under press* med dette bilde, kan en si at det å beskrive noen som under press gir en forklaring på deres form (hvorfor hovedpersonen er som den er). Men en kan også se på det på en annen måte. Vi kan se press som noe som potensielt kan *ødelegge, knuse*. Her beskrevet som et press påført av samfunnet personene i bøkene og forfatterne av dem lever i. Det dreier seg om det noen anmeldelser beskriver som «presset fra samfunnet ikring» (H. O. Andersen, 25.11.2017).

Det kan være «storsamfunnet presser på dem helt motsatte krav» (Skjeldal, 13.11.2017), eller som i en anmeldelse av Skamløs, der det beskrives at forfatterne: «skriver reflektert, klokt og

nyansert om livet i krysspress mellom å være «altfor norsk» og «altfor muslimsk» (Aftenposten, 17.12.2017). De metaforiske uttrykkene der dette presset beskrives er der presset foregår mellom flere kulturer. Det å føre seg presset mellom flere kulturer er beskrevet på mange forskjellige måter:

Utgangspunktet for Sumaya Jirde Ali (f.1997) si diktsamling er egne erfaringar som barn av innvandrara i presset mellom to kulturer (H. O. Andersen, 25.11.2017)

Viktig antologi om norsk oppvekst i klem mellom kulturer (Djuve, 18.05.2019)

Sine erfaringer med å vokse opp i skvis mellom kulturer (Asp, 10.05.2019)

Som vist i disse eksemplene relaterer ofte press i metaforiske uttrykk seg til det å være mellom kulturer. Her skiller *mellom* seg fra beskrivelsen i *Third Culture Kids*. Beskrivelsen i forordene, snakker om «en ny kulturell gruppe» (Naqvi, 2019, s. 2). Ved å legge til at dette *mellom* er noe tyngende endrer det metaforiske uttrykket seg. Det understrekes at diasporatilhørighet er noe som er vanskelig. Et eksempel viser tydelig til denne måtes å se på forfatterne som noen under press, noen som er *undertrykte*, ikke av det norske samfunnet generelt, men i kraft av å tilhøre en minoritetsgruppe blir de sett på som undertrykte:

I den norske samfunnet forøvrig blir de behandlet som undertrykte representanter for innvandrerkultur (Østby, 22.10.2017)

En kontrast til dette er forfatterne, av *Skamløs*, som selv vil påføre press på sine omgivelser ved å «knuse patriarkatet» (Skjeldal, 13.11.2017) Alle disse eksemplene viser til en underliggende metafor som sier at diasporalitteratur beskriver det å være under press. Uansett vil det å bruke *press*, eller *tyngende*, som metaforisk uttrykk bidra til å påvirke leseren av anmeldelsen. Den kroppslige følelsen av *press* eller *klem* er en negativ kroppslig følelse. Det er noe som er vanskelig, det er vanskelig og tungt å leve i press mellom ulike forventninger. Det kan være mye rett i denne fremstillingen, men samtidig er det unngått å beskrive ulike forventninger på en annen måte. En kunne ha beskrevet det som en ressurs. Det kunne vært beskrevet som noe, som ikke er *i klem mellom noe*, men snarere som i tillegg til, en *både og* metafor, eller som å ta opp plass mellom uten å være under press der, slik metaforen er brukt i *Third Culture Kids*, som noe nytt.

Her bidrar også metaforene i språket til forståelsen av hva vi ser. Det som er *mellom* trenger ikke være et negativt sted. Dette stedet kan romme begge deler, men når det som er mellom beskrives som i *press* eller i *brytning* vil dette metaforiske stedet ha negative assosiasjoner. Dette er, i likhet med metaforuttrykkene om styrke, med på å lage figuren om den fremmede som lidende. Det understreker de negative konsekvensene av diasporatilhørighet. Presset som påføres beskriver dermed hvordan hvitheten skaper rammer for hva kropper kan gjøre. Det er en overvekt av metaforiske uttrykk som beskriver disse negative konsekvensene. Ved kun å fokusere, og fremheve, disse aspektene risikeres det at dette overskygger andre aspekter ved bøkene.

Litteratur er naturkrefter

Krefter fra naturen forekommer som kildedomenet i materialet i form av potensielle katastrofer, som *storm*, *jordskjelv* og *bølger/vann* eller gjennom metaforuttrykk som spiller på varme og sol. Storm beskriver blant annet mottagelsen av *Alle utlendinger har lukka gardiner*:

Vårens knalldebut; denne blandingsspråklige rapporten frå fjortisliv på Romsås tok leserane med storm (Norbo, 20.05.2015)

Eller for å beskrive oppmerksomheten, truslene og trakasseringen Sumaya Jirde Ali fikk i 2018 (som i grunn ikke har noen forbindelse med boka som anmeldes):

Det stormet rundt Sumaya Jirde Ali etter at hun skrev «Fuck politiet» (Ekle, 15.06.2018)

Jordskjelv og bølge er brukt mindre som metaforiske uttrykk og brukes for å beskrive migrasjon som en naturkatastrofe, ved å bruke den mye brukte metaforen *migrasjonsbølge* for å forklare språklig utvikling:

[N]oen tiår etter at den nye migrasjonsbølgen forstyrret det norske språkets relativt ensartede forestilling av verden (Hverven, 24.01.2015)

Den samme anmeldelsen benytter seg av jordskjelv som metaforiske uttrykk, som nok kan tolkes som uttrykk som henger sammen. Etter jordskjelv oppstår det bølger:

Knalldebut: med humor og nøyaktighet registrerer Mariana Navarro Skaranger rystelser i språket og kulturen (Hverven, 24.01.2015)

Vann brukes også til å beskrive språkets litterære kvalitet, ved å si at språket *flyter*: «Språklig flyter det greit, om enn litt stivt og gjentakende» (Krøger, 05.11.2011) Videre brukes solens *strålende* og *varmende* egenskaper til å uttrykke at boken er bra. Dette kan være en oppsummering av hva som gjør boka god. Dette blir gjort for eksempel gjennom å beskrive boka som «Vond, viktig og strålende» (Sørheim, 14.10.2017) eller ved å beskrive at boka «stråler av livsglede» (Økland, 03.06.2018). I disse eksemplene blir solens stråling brukt som en positiv beskrivelse uten at det legges vekt på hva det er som gjør boka strålende. I en anmeldelse av *Skitten snø* blir boken tillagt gode litterære egenskaper ved å si at det «er mye varme i skildringene av det særegne norsk-pakistanske miljøet» (Krøger, 05.11.2011). Her er det varme som blir brukt som metaforisk uttrykk.

Naturkrefter er i anmeldelsene brukt som en positiv egenskap ved bøkene og viser derfor til underliggende metaforer som beskriver litteratur som natur. De metaforiske uttrykkene virker som de er hovedsakelig brukt for å understreke at litteraturen er god. Til tross for at naturkatastrofer som kildedomene er godt innarbeidet i språket når en snakker om innvandring, som for eksempel migrasjonsbølge, er det kun denne ene anmeldelsen som benytter seg av den. Det er kanskje naturlig siden ingen av bøkene direkte handler om innvandring eller migrasjon. Når anmelderne likevel gjør det bruker de ikke metaforiske uttrykk om naturkrefter.

Mat og matlaging

Det er, naturlig nok, en del eksempler på ganske vanlige metaforer om beskriver lesing som å spise. Dette kommer frem i metaforiske uttrykk som for eksempel å *sluklese* (Sævareid, 28.12.2011), *forfriskende debutroman* (Dagbladet, 09.12.2017) eller å *servere bøker* (M. Kleve, 27.11.2017; Mathai, 10.05.2019). Disse metaforene er vi vant med og er ganske vanlige metaforer når det kommer til lesing. Jeg vil i denne sammenheng, ikke gå nærmere inn på akkurat disse metaforene. Når det kommer til mat og matlaging som kildedomene er det særlig to aspekter ved bøkene, underliggende metaforer, som beskrives som mat: for det første beskrives fortellingen som mat og for det andre beskrives språket i bøkene som mat.

Fortellingen er mat

I metaforuttrykk som «Et lite stykke Norge» og «Et ukjent stykke Norge» (Skjeldal, 03.02.2015) beskrives historiene som fortelles som et kakestykke. Det å beskrive handlingen som et kakestykke uttrykker særlig to ting: For det første sier man at dette bare er en del av den store helheten og at denne delen kan konsumeres (spises) gjennom lesing av disse bøkene. Handlingen kan som det beskrives i en av anmeldelsene beskrives som porsjoner: «porsjonerer på mesterlig vis ut spenningen» (Sandve, 05.11.2011). Norge som helhet beskrives ikke bare som noe som er porsjonert eller stykket opp, men også som noe som er *rørt sammen*: «Det er rørende å lese» (Mathai, 10.05.2019). Eller som *surret inn*:

Jo lenger jeg lever i den samfunns gryta her, jo sterkere blir ønsket om at vi kan se hverandre, forstå hverandre, og steppe ut av de rigide identitetene som vi surrer oss selv og andre inn i (Mathai, 10.05.2019)

Beskrivelsen av denne samfunns gryta, kan også være *nedkokt*, at den bare viser det essensielle, eller en del av den store helheten:

Vi opplever noe gjennom disse mennenes forestillinger, og det er noe med den nedkokte og upretensiøse vi får dette servert på som gjør at det føles ekte – som å sitte over en kaffekopp og lytte, bli kjent» (Mathai, 10.05.2019)

Som en motvekt til det nedkokte kan også historiene være rå, ukokte, og kanskje ubearbeida. Det metaforiske uttrykket «ekte og rått» (Sørheim, 14.10.2017), blir brukt som uttrykk for noe positivt. Noe som er ukokt, ustekt eller rett og slett ubearbeidet vil gi oss noe som er mer ekte enn om det skulle vært det, altså bearbeidet. Det er ekte fordi det gir oss et «trist innblikk i en verden mange ikke kjenner» (som jeg har vært inne på under å se og bli sett). Her er det kanskje mest rått fordi annerledesheten er noe anmelderen ikke har sett før. Det er ekte fordi det ikke gjenspeiler anmelders virkelighet.

Språket er mat

Samtidig som handlingen i en bok kan beskrives som en del av et kakestykke, en del av en større helhet, kan også språket, eller grammatikken beskrives som noe som noe som er *stykket opp*, eller «i et språk fylt av slang og oppstykket syntaks» (Sørheim, 14.10.2017). Når mat og matlaging som kildedomene brukes om språket blir ofte selve språket beskrevet som en

matrett. *Kebabnorsk* er et godt innarbeidet begrep brukt om multietnolekten som brukes i bøkene til Skaranger og Shakar. (Svendsen & Røyneland, 2008, s. 68) Begrepet brukes også i mesteparten av anmeldelsene av bøkene (bla. a. Bekeng, 31.01.2015; Dagbladet, 09.12.2017; Haagensen, 23.01.2015; Hverven, 07.02.2015; Prinos, 08.02.2015; Sandve, 20.12.2017). Det er ikke anmelderne selv som har kommet opp med dette begrepet, men her er de med på å videreføre denne type språkpraksis.

Også her blir fortellerens erfaring formidlet i det noen vil mene er et litterært sett fattig språk, såkalt kebabnorsk. Etter mitt syn er det likevel ganske lett å svelge (Prinos, 08.02.2015)

Her blir *kebabnorsk* brukt som metaforisk uttrykk for å beskrive språk. Kildedomenet er mat (kebab) og måldomenet er språk. Den underliggende metaforen blir dermed *språk er mat*. Det at språket er mat understrekes i eksempelet ovenfor ved å påpeke at språket *er ganske lett å svelge*. Denne matretten er, med andre ord, til å anbefale. I en annen anmeldelse gjøres det noe lignende ved å si at boken er «lagt i munnen på Mariana og fortalt på såkalt kebabnorsk» (Haagensen, 23.01.2015).

Det er ikke tilfeldig her hva slags matrett som er brukt til å beskrive språket. Kebab, slik vi kjenner den i dag, ble først kjent i Norge på 80-tallet og kanskje mest kjent for å være en rett som innvandrere har tatt med seg fra hjemlandet. Økt tilbud av mat fra andre steder i verden er i samsvar med øvrig trender på 80-tallet, der hamburger og pizza også for alvor ble en del av vårt daglige kosthold. (Acharki & Mordt, 26.12.2017). På 80-tallet var kebab for mange nordmenn nytt og spennende, og gjerne eksotisk, mens i dagens samfunn er dette én av de vanligste «fast food» alternativene i enhver by og på ethvert tettsted.

Når en dermed assosierer en sosiolekt med denne matretten sies en del ting, som også kan være litt motsigende. For det første indikerer kebab at språket er importert til Norge og påvirket av kulturer utenfor Norges grenser. For det andre vises det til at denne type språkbruk er eksotisk, samtidig som det sies at den er kjent og vanlig i det norske samfunnet. Her skiller metaforens betydning fra hva som kommer frem i anmeldelsene.

Den underliggende metaforen fortellingen er mat og språk er mat viser til litteraturen som et produkt som kan konsumeres av leseren. Men det er kun i de metaforiske uttrykkene som dreier seg om språket der konsumeringen skjer som en slags «fetisering av den fremmede», slik Ahmed beskriver det. Ved å snakke om språket som mat fortsetter denne metaforen å opprettholdes. Konsumeringen av språk forstår jeg her i svært vid forstand. Det er ikke den faktiske retten som skal konsumeres, ei heller tror jeg leseren som ikke er kjent med

sosiolekten søker å lære seg dette. Det er selve bøkene som her er produktet, som kan konsumeres av den leseren som ønsker denne type språkbruk fordi det er «eksotisk» og nytt. Anmeldelsene er med på å gjøre nettopp dette med bøkene ved å videreføre begrepet kebabnorsk.

Bevegelse

Det er en spennende reise å få oppleve et ukjent stykke Norge (Skjeldal, 03.02.2015)

I eksempelet ovenfor blir leseropplevelsen beskrevet som en reise, en reise til et ukjent sted i Norge. I bevegelse ligger det at noe går fra et sted til et annet, og dette kan gjøres i en viss hastighet. Metaforuttrykkene om retning peker hovedsakelig på to ulike underliggende metaforer; Før det første viser de at *litteraturen er en reise* og for det andre viser de at *litteratur er fart*.

Litteraturen er en reise

Som metaforisk uttrykk brukes blant annet det å reise fra et sted til et annet som å reise mellom flere kulturer. Mens det å være *mellom* kulturer kan beskrives som *skvist* eller *presset* mellom to kulturer, kan det samme gjøres gjennom reise som metaforisk uttrykk. Dette gjøres det blant annet i en anmeldelse som beskriver at hovedpersonen «beveger seg mellom ulike kulturers religiøse arv» (Bekeng, 31.01.2015). Det finnes også eksempler der søken etter egen identitet beskrives som en reise:

Her møter vi mennesker mellom flere kulturer, som prøver å finne sin identitet på sin vei på alle mulig måter (Østby, 17.08.2019)

Denne måten å beskrive det *mellom* på gir ikke så ulike tankerammer som det å bli klemt, skvist eller fanget mellom flere kulturer. En reise mellom kulturer gir assosiasjoner til at det tar tid, og krefter, å gå fra den ene til den andre kulturen. Reisen gjør det å tilhøre flere kulturer til noe som er vanskelig å gjøre samtidig og en må derfor foreta en reise hver eneste gang. Reisen blir beskrevet som en særlig lang reise i de metaforiske uttrykkene som beskriver integrering som en reise. Denne reisen mot integrering blir beskrevet som en reise der målet er langt fremme:

Frem dit er det forståelig nok langt (Østby, 22.10.2017)

Ubehagelig fordi den viser fram bilder av en samfunnssituasjon der den såkalte integreringsprosessen ennå har en vei å gå, for å si det forsiktig (Stølan, 22.09.2017)

Reisen beskrives her som en barriere, siden reisen er lang er det også en utfordring å komme fram til destinasjonen. Dette er med på å gi tankerammer om at integrering er en utfordring, noe som ikke skjer av seg selv. Med Ahmed kan en si at beskrivelsen av integrering som en lang reise er med på å understreke den hvite som «hjemme». Den ikke-hvite blir den fremmede figuren og den hvite kroppen blir det universelle, standarden. Hvis integrering er en reise i dette landskapet, betyr det at en vellykket integrering nærmer seg det hvite. Reise mellom kulturer bidrar igjen til å forveksle identitet med hjem. Det blir en metafor på å reise mellom flere hjem. Det er mulig rent fysisk å ha flere hjem samtidig. Men det er, som Ahmed påpeker, kun forestillinger og figuren av den fremmede som får hjem til å være ensbetydende med identitet.

Litteratur er fart

Litteratur er fart kommer i all hovedsak frem i metaforuttrykk som har til hensikt å beskrive fortellertempoet i boka. På denne måten benyttes det tradisjonelle metaforer om litteratur. *Alle utlendinger har lukka gardiner* får en slik beskrivelse av språket i romanen. Anmelder mener at «kapitler gir et sterkt driv. Også setningene har høyt tempo, med raske replikkvekslinger, nærmest som spontan rap battle» (Norheim, 28.01.2015). Det kanskje mest spesielle i dette sitatet er språkets sammenligning med musikk, her understreket som musikk med raskt tempo. Det er flere metaforiske uttrykk som dreier seg om fart. Replikkvekslingene er raske, og boken har høyt tempo. Tempo er det metaforiske uttrykket som brukes mest når litteraturen beskrives som fart:

Skitten snø har høyt tempo og spenningsnivå, og det gir en engasjerende leseopplevelse (Sævareid, 28.12.2011)

Mahmona Khan tilpasser tempoet i handlingen i boken, men dialogen blir vel enkel, og refleksjonene kunne vært gjort langt mer ut av (Kvalshaug, 13.11.2011)

[D]et går fort i svingene og handlingsutviklingen blir både litt søkt og en smule lettvent (Sævareid, 28.12.2011)

Alle disse tre eksemplene dreier seg om *Skitten snø*. At denne boken blir beskrevet som en bok med høyt tempo, er ikke overaskende. Denne boken er den eneste i utvalget som er en spenningsroman. Men tempo kan også vise til at det har gått for fort, for eksempel med en metafor med trafikkulykke slik som her: «Action om kulturkollisjon for ungdommen» (Kvalshaug, 13.11.2011). I dette tilfelle er det ikke lenger litteraturen som er skrevet i høyt tempo, men det er kulturen den beskriver som har så høyt tempo at det kolliderer. *Kulturkollisjon* er et metaforuttrykk en har brukt flere steder når det er snakk om diasporabakgrunn, men forekommer mindre i litteraturanmeldelsene¹¹.

Tankerammen rundt et slikt metaforuttrykk sier at når flere kulturer møtes er dette en ulykke. De eneste eksemplene er i anmeldelser av *Skitten snø*. Dette kan grunne i at denne anmeldelsen er skrevet nesten ti år før den siste. Dette er med på å påvirke hvilke ord en velger å bruke om et fenomen. Kollisjon kan se ut til å være et tilbakelagt kapittel i beskrivelse av møte mellom flere kulturer og er erstattet med andre metaforer.

Krig

Diasporatilhørighet er krig

Kampen må kjempes på mange baner på likt: Mot rasisme, mot undertrykking av kvinner, mot misbruk av religion, mot majoritetens insistering på å plassere minoriteter i bås der de kan sitte og helst holde kjeft om sine erfaringer (Sandve, 19.10.2017)

I eksempelet ovenfor er krig, eller en kamp som må kjempes, brukt som metaforisk uttrykk for å beskrive utfordringer som er knyttet til diasporatilhørighet. I denne krigsmetaforen står menneskene med diasporatilhørighet mellom flere utfordringer samtidig. Disse kan bare løses gjennom en kamp. I en anmeldelse av *Tante Ulrikkes vei* blir Jamals forhold til Stovner beskrevet som at han «driter i Norge, men er villig til å gå i krig for Stovner» (Skjeldal, 04.11.2017).

Mange av de metaforiske uttrykkene som dreier seg om bøkens hovedperson og /eller forfatter som møter motstand og/eller utfordringer med seg selv eller andre ved å «kjempe sin egen kamp» eller «reiser seg til kamp» (Helseth, 14.10.2017). Den underliggende metaforen viser at diasporatilhørighet også er en krig. Krig blir, i denne sammenheng, brukt som noe positivt, som en årsak til at den enkelte boka er bra eller viktig. Krig blir ofte i forbindelse

¹¹ Det er kanskje litt rart at anmelder velger å bruke kulturkollisjon i tittelen, siden Khans bok ikke egentlig beskriver møte mellom ulike kulturer.

med anmeldelsene av Skamløs også knyttet til frihet, slik som i en anmeldelse som sier at «Ingen kan definere deres kamp for frihet» (Helseth, 14.10.2017):

Men jeg vil tro oppfordringen om store opprør og livsnødvendige brudd med familien, og motivasjonshistorier om små opprør, burde eksistere side om side (Helseth, 14.10.2017)

Alle burde lese denne boken for å bli inspirert til å kjempe sin egen kamp, eller til å forstå andres (Aftenposten, 17.12.2017)

Krigsmetaforene er særlig i bruk i anmeldelsene av skamløs og deres «kamp» mot sosial kontroll. Skamløs brukes også i en anmeldelse der det ikke er muslimske jenter selv som «kjemper en kamp om frihet», men andre som bruker dem til fordel for egne kamper:

Unge jenter med innvandrerbakgrunn er blitt brukt som symboler i valgkamper og har vært behandlet som umælende gjenstander i politisk spill, i kampsonen til både feminister og rasister (Østby, 17.08.2019)

Illustrasjonene til Skamløs blir i to anmeldelser beskrevet med krigsmetaforuttrykk:

Illustrasjonene til Esra Røise danner en ramme av sexy motstand. Jentenes sivile mot er sexy der de viser fingeren både til patriarkalske råd om selvbeherskelse og krav om å avvise sin egen bakgrunn for å bli fri (Helseth, 14.10.2017)

[E]ylinerving er skarpe nok til å drepe en mann. Fjerner vi smussomslaget, ser vi den unge kvinnen vise frem en langfinger som langt på vei kan karakteriseres som bokens metaforiske hovedperson (Celius-Blix, 17.11.2017)

I eksemplene ovenfor er ikke de metaforiske uttrykkene en eksplisitt beskrivelse av krig. Ved å beskrive illustrasjonene som «sexy motstand» og sminke som vinger som er «skarpe nok til å drepe en mann», får også illustrasjonene egenskapen av å ville gå til krig. Med krig som kildedomene virker diasporatilhørigheten som noe som er vanskelig. Politisk må en krige for å oppnå noe. Dette skaper tankerammer som assosieres med noe smertefullt, vanskelig. Samtidig beskrives forfatteren som en som ønsker å gå til krig mot noe, eller ønsker en endring i samfunnet. Det ville for eksempel hatt en helt annen innvirkning om det i stor grad ble beskrevet som noe en forhandler seg frem til.

En kontrast til krigsmetaforen er *jobb* som metaforisk uttrykk. I en anmeldelse anbefales *Skamløs* «for alle som vil forstå problemene og jobbe for et bedre flerkulturelt samfunn» (Sørheim, 12.10.2017). *Jobb* som kildedomene for å beskrive det samme som *krig* gjør er bare brukt i denne ene anmeldelsen. Og den anmeldelsen har ironisk tok tittelen «Til krig mot tabuene». Anmeldelsene unngår derfor å bruke metaforer om det samme fenomenet som også hadde laget andre tankerammer om fenomenet. Det ser altså ut til at også disse metaforiske uttrykkene er med på å skape figuren om den fremmede som lidende, men også som en som trenger å gå i krig.

Flere metaforer

Kildedomener som det forekommer mindre av er blant annet sport, fengsel, dyr, økonomi og musikk, disse blir i dette kapitlet kort gjennomgått under hver sin overskrift. Metaforuttrykk som ikke er brukt i flere én anmeldelse blir ikke kommentert her, disse har ingen gjentakende funksjon, og en kan derfor ikke snakke om noe mønster. Noen er likevel verdt å merke seg fordi det viser til en metaforbruk som ikke er særlig utbredt. Det står i en notis i aftenposten om *Third Culture Kids* at «flere har røttene sine spredt over større områder» (Aftenposten, 15.06.2019). Røtter som metaforisk er et kjent uttrykk for personer med diasporabakgrunn, likevel er ikke det i mange anmeldelser. En har, som jeg har vært inne på tidligere, heller benyttet seg av metaforiske uttrykk som *spagaten*, *i press* osv. for å beskrive det samme.

Et eksempel på en nyskapende metafor er en metafor som spiller på en som svært vanlig å bruke når en snakker om litteratur: Det metaforiske uttrykket «den røde tråden», er endret på slik at det norske flagget er brukt som kildedomene:

Den røde – og hvite og blå – tråden i bøkene er nettopp debatten om Norge (Wulfsberg, 16.06.2018)

Her blir det hjemlige, det norske, det geografiske, understreket ved å videreutvikle et ganske vanlig metaforisk uttrykk uten å si det bokstavelig. Nasjonen Norge kommer med denne flaggmetaforen tydelig frem som et viktig sted for Joofs *Eg snakkar om det heile tida* som anmeldes. Debatten om Norge er hennes egne erfaringer omkring rasisme. Her dreier ikke Norge som sted seg om identitet lenger, men et sted der «debatten om Norge» er erfaringer om rasisme. Dette gjør at dette metaforiske uttrykke bryter med mange av de andre. Her er det som ligger i nærheten ikke bare hvithet, men også kampen mot rasisme.

Et annet eksempel på en nyskapende metafor er en der det norske huset kan leses allegorisk som det norske samfunnet:

Med lekker design og stilren innbinding er det som om boka ber om å bli lagt på stuebordet. Om ho vert liggande under nattbordlampa på ungdomsrommet, er eg mer tvilande til. Boka peikar utover seg sjølv og går forbi det flerkulturelle motivet. Stuebordet er rette platsen for antologien, der alle i det norske huset kan finne han (Støylen, 31.05.2019)

Her blir det norske huset, eller snarere bordene en bok kan bli liggende på, brukt som et metaforisk uttrykk for å beskrive mulige lesere av *Third Culture Kids*. Leseren befinner seg i det det Norske huset og derfor bør boka ligge stuebordet, fordi det da er tilgjengelig for flere. Det at boka skal ligge på stuebordet får her en dobbel betydning ved også å vise til bøker under kategorien «coffee table books»¹².

Ulike steder i huset får ulik betydning. Boken befinner seg uansett i det norske huset, som en slags beholder, der de som er en del av samfunnet oppholder seg på ulike steder, men alle oppholder seg i stua. Dette norske huset kan godt leses allegorisk som det norske samfunnet. Stua blir dermed de offentlige plassene der de fleste oppholder seg. Effekten av å lese metaforuttrykket på denne måten er at anmelder da anbefaler boka for et allment publikum. Anmeldelsen gjør det klart at den *egentlige* målgruppa for boka er ungdom med diasporabakgrunn som, i den hvite offentligheten, skal ha mulighet til å lese om noen som ligner på seg selv. Ved likevel å fortsette anmeldelsen henvendt til et hvitt publikum opprettholdes vanen av å anmelde til et hvitt publikum av en hvit anmelder, «det hvite rommet».

Sport

De metaforiske uttrykkene med sport som kildedomene er alle veldig forskjellig og brukt til å beskrive så forskjellige ting at en ikke kan snakke om noe mønster. Det kan for eksempel være beskrivelsen av de mange bidragene i *Third Culture Kids* som at «stafettpinnen går fra en bidragsyter til en annen» (Aftenposten, 15.06.2019). Eller skåring av mål som metaforuttrykk ved å beskrive at «Sarah Zahid har skrevet en såpass god debutsamling at den holder mål, sammenlignet med de aller fleste» (Grønlie, 07.07.2018). Mange av metaforene dreier seg om metaforer som er ganske vanlig generelt i det norske språket, slik som å spille «på mange baner på likt» (Sandve, 19.10.2017), eller rett og slett å *spille på* helt andre ting:

¹² Begrepet brukes ofte for å beskrive større illustrerte bøker, der funksjonen hovedsakelig er interiørdekor.

Som forfatter vet hun å spille på et stort følelsesmessig register (Wulfsberg, 16. 06.2018)

[B]oka spelar på at det som er heilt vanleg på Romsås vil verke temmeleg merkeleg og kanskje skummelt i andre deler av landet (Norheim, 28.01.2015)

Blink er brukt som metaforuttrykk for å beskrive at noe er «treffende» eller at anmelder vurderer det som godt i henhold til forventningene til boka. Blant annet har Skaranger truffet «[B]link på kebabsnorsk» (Hiorth, 23.01.2015) og Ali har truffet blinken noen ganger «men det er svært få slike blinkskudd» (Grønlie, 25.11.2017). Lagspill er brukt som metafor for å beskrive hvorfor skamkulturen på lik linje med rasisme og undertrykking av kvinner må bekjempes:

Man kan ikke være på lag i kampen mot skamkulturen uten samtidig å stille på lag mot alle former for rasisme, mot undertrykking av kvinner, mot misbruk av religion (Sandve, 25.10.2017)

I én anmeldelse av *Tante Ulrikkes vei* blir mangel på utholdenhet brukt på eksempel på hva som kunne ha skjedd med en «slik» bok, om den ikke hadde vært skrevet av et «fortellertalent»:

Bokas vilje til å ta tak i så mange heftig diskuterte samfunnsspørsmål kunne fort gjort den til uutholdelig øvelse i politisk korrekthet, men Shakar har heldigvis et mye større fortellertalent enn som så (Sørheim, 14.10.2017)

Det et slikt utsagn sier er at tematikken i boka fort kan bli for mye. Å skrive om ungdom fra Stovner kan bli for politisk korrekt. Det kan bli for mye politikk og for lite litteratur i en bok som handler om mennesker det ofte snakkes om i politikken. Dette bidrar dermed til å skape en forståelse av forventningen til diasporalitteratur. Når boken fra Stovner kom inn i «det hvite rommet» ble anmelder oppmerksom på det, og boka fra Stovner ble tydelig og synlig. Kanskje lå det i forventningene at en slik roman måtte være politisk.

Fengsel og frihet

Fengsel brukes som kildedomene i metaforuttrykk som *frihet* og *fordømmelse*. Aller mest er det en beskrivelse av en frigjøring fra noen eller noe, «for å bli fri» (Helseth, 14.10.2017). I

ett eksempel er det selve boken som er befriende å lese «Befrielse fordi den er troverdig, spennende å lese og språklig nyskapende» (Stølan, 22.09.2017). Fordi boken viser noe nytt og gjør det på en troverdig måte oppleves det for anmelder som en befrielse. Mest brukes fengsel og frihet som metaforisk uttrykk for å beskrive bokenes personer eller forfatterne av dem vei til befrielse:

[I]kke minst er boka en påminnelse om at vi må frigjøre oss fra rigide oppfatninger om hverandre (Kirsebom, 24.05.2019)

I denne boken for ungdom har de i god feministisk ånd samlet inn historier fra jenter som har opplevd sosial kontroll på kroppen – og de deler sine personlige erfaringer for å ta et oppgjør med en ukultur som gjør at jentene ikke kan leve i frihet (Norli, 20.10.2017)

Nei, å frigjøre seg fra nedarvede normer og hersketeknikker er ikke lett (Sørheim, 12.10.2017)

Hvis en skal frigjøres innebærer dette også at man i utgangspunktet var i fangenskap. Mange av anmeldelsene som bruker frigjøring som metaforisk uttrykk kommer fra anmeldelsene av *Skamløs*, noe som ikke er overraskende da boka skriver seg inn i en feministisk tradisjon der denne type metaforiske uttrykk er veldig vanlig. Noe som ikke er like vanlig i den feministiske tradisjonen er metaforiske uttrykk om fordømmelse. Metaforuttrykkene som beskriver fordømmelse er brukt i to anmeldelser (og en notis, med samme anmelder) og handler i den ene anmeldelsen om at forfatterne av *Skamløs* ikke fordømmer de som driver med sosial kontroll. Mens den andre anmeldelsen sier at det er nettopp dette de gjør:

De taler patriarkatet og æreskodeksen midt imot, uten å fordømme folk (Sørheim, 12.10.2017; Sørheim & Kleve, 21.10.2017)

De fordømmer bruk av skam for å kontrollere og straffe (Skjeldal, 13.11.2017)

Disse metaforuttrykkene brukes hovedsakelig i anmeldelsene av *Skamløs* der åtte anmeldelser har brukt denne type metaforuttrykk (Helseth, 14.10.2017; Kirsebom, 24.05.2019; Norli, 20.10.2017; Sandve, 25.10.2017; Skjeldal, 13.11.2017; Sørheim, 12.10.2017; Sørheim & Kleve, 21.10.2017; Stølan, 22.09.2017). Dette henger naturlig nok sammen med tematikken i boka som beskriver sosial kontroll som et overvåkende organ. Samtidig maler fengselmetaforen et bilde av muslimske jenter som innesperret, det er ikke mulig for dem å

halvveis frigjøres fra et faktisk fengsel. Ei heller eller endre fengselet for at det skal være greit å sitte der. Miljøer kan også med metaforiske uttrykk beskrives som fengsel. Metaforiske uttrykk «lukkede miljøer» er derfor brukt for å beskrive et «invandrer miljø»:

Men de tre forfatterne har en like viktig påminnelse til alle som ikke er en del av lukkede miljøer som så tydelig prøver å begrense jenter og kvinner (Sandve, 25.10.2017)

Fengsel er noe en ikke ønsker å være i. Hvis kultur blir fengsel, kan bilde av å frigjøres skape assosiasjoner til å bryte helt med kultur. Det er ikke mulig å endre måten en er fanget på i et fengsel. Å frigjøres på den måten at en må bryte helt med en kultur er ikke det Skamløs handler om, Skamløs handler om endringer innenfra (holderen). Verdt å merke seg er at det i svært stor grad er snakk om å frigjøre seg, eller bli, eller ikke bli dømt, men det kun finnes ett annet metaforuttrykk som beskriver det å bli fanget og det dreier seg ikke om sosial kontroll, men om Zahids skriveferdigheter: «Sarah Zahid diktrapportar som fangar den autentiske livspulsen og som sirklar inn ein usikker og ungdommelig identitet» (Ekrheim, 01.06.2018).

Dyr

Mange ønsker å gjøre skamløs-bevegelsen til fôr for egne kjepphester, det være seg islamkritikere som tar historier om sosial kontroll til inntekt til egne fordommer, eller de miljøene som kritiseres. De skamløse jentene vil klippe hver eneste marionettstreng som omgivelsene forsøker å feste til dem (Celius-Blix, 17.11.2017)

I en anmeldelse full av metaforer og språklige bilder er også vanlige metaforer vridd på, omformulert, slik som å «ri sine kjepphester». Resultatet av dette er at poenget kommer svært tydelig frem når metaforen skiller seg ut og tegner dermed bilder. En metafor trenger ikke å være noe uvanlig og kan derfor ligge skjult i språket, underliggende og påvirke uten at det legges merke til. Slik som metaforuttrykkene «lagt seg i selen» (Sævareid, 28.12.2011). «politisk brodd» (Dagbladet, 09.12.2017) og «ta tyren ved horna» (H. O. Andersen, 25.11.2017). «Marionettstrengene» gir assosiasjoner til fengselmetaforene, personene er fanget i andres makt og ved å klippe dem, vil de *frigjør* seg. Den samme anmeldelsen beskriver også det samme med metaforuttrykk som har dyr som kildedomene: «løsrive seg fra kuende omgivelser». Det som en her trenger å løsrive seg fra kan også beskrives som å være

fanget av et dyr, eller «i klørne på» (H. O. Andersen, 25.11.2017) et dyr. Det motsatte av å være fanget av dyr, dyr i fangenskap, vises i metaforuttrykket «i bås»:

[M]ot majoritetens insistering på å plassere minoriteter i en bås der de kan sitte og helst holde kjeft om sine erfaringer (Sandve, 19.10.2017, 25.10.2017)

I eksempelet over brukes *bås* ikke i betydning av at de sitter i fengsel i mangel på frihet, men heller at de er plassert i en bås av forventinger. Det er forventet at et dyr passer inn sammen med andre like dyr, derfor settes de i samme bås. Dette er kanskje vanskeligere å gjøre med mennesker. Samtidig som samfunnet beskrives som et sted som setter mennesker med diasporabakgrunn inn i samme bås, beskrives det norske samfunnet som en *andedam*:

Leo Ajkic skriver klokt og våkent om identiteter, med et perspektiv som løfter problemstillingen ut av vår hjemlige *andedam* (Asp, 10.05.2019)

Tankerammen rundt en *andedam* ligger i det innarbeidede metaforiske uttrykket *andedam*. Som et «beskyttet miljø med snevre forhold (med krangel om småting)» (NAOB). Slik sett er det noe av det samme som det å putte noen i bås, samtidig som det er en forklaring på hvorfor vi gjør det.

Litteratur er økonomi

Det er ikke mange anmeldelser som bruker penger og økonomi som kildedomene. Det som går mest igjen her er beskrivelsen av utfordringen knyttet til det å ha diasporabakgrunn:

Du blir psykisk sliten av å gå rundt å late som om du er noe du ikke er. Det koster å bære familien ære [...] det koster mye å bli definert utenfor et fellesskap (Skjeldal, 13.11.2017)

Det er også en historie om den høye prisen hun har betalt for å snakke muslimske kvinners sak (Wulfsberg, 16. 06.2018)

Det å forbinde diasporatilhørighet med noe som er kostbart understreker at det er noe som ikke er enkelt. Denne type metaforiske uttrykk kan forbindes med de som bruker jobb som kildedomene. Penger kommer ikke av seg selv og må som regel jobbes for å oppnå. At noe har en høy økonomisk pris er derfor med på å understreke utfordringene knyttet til diasporatilhørighet. Men økonomi brukes også for å beskrive kvaliteten på

leseropplevelsen/litteraturen eller for å fortelle verdien av innholdet i boken som anmeldes. Det kan for eksempel være at boken vurderes som «en fattig leseropplevelse» (Haagensen, 23.01.2015), eller at boken mangler «litterært overskudd» (Haagensen, 23.01.2015). Men det kan også være temaet i boka som er «en rik påminnelse om hva vi har til felles, ikke hva som skiller oss» (Asp, 10.05.2019).

Penger brukes for å understreke hva anmelder mener er negative og positive egenskaper med den enkelte boka. Ved å si at noe er en fattig leseropplevelse eller mangler litterært overskudd får anmelder beskrevet fravær av litterær kvalitet. Det er interessant her at økonomi er brukt som metaforisk uttrykk i negativ forstand når det er snakk om litterære kvaliteter, men i positiv forstand når det er snakk om bokens innhold. Det kan nesten virke som anmelder mener at boken har verdi når andres lidelse kan konsumeres.

Litteratur er musikk

I forbindelse med kildedomenet *bevegelse* fant jeg et metaforisk uttrykk som beskrev tempoet i Skarangens roman som «en spontan rap battle» (Hverven, 24.01.2015). Det gir assosiasjoner til at språket, som musikk, skal konsumeres på samme måte som mat. Dette kan godt leses som at diasporatilhørighet er tillagt verdien av å assosieres med rap-musikken som igjen skal konsumeres av leseren, den hvite. På denne måten opprettholdes «fetisjeringen av den fremmede». Under overskriften geografi viste jeg til metaforuttrykket «på kryss og tvers av etniske og religiøse grenser» (Norheim, 28.01.2015). Utdraget nedenfor viser at anmelder mener at det er språket som får dette til å fungere, fordi det har en egen *rytme*:

Uansett fungerer språket bra, det gir forteljinga ei eiga rytme og markerer at her er vi så langt inne i det fleirkulturelle at det verkar som normalen for dei impliserte, som har høg kompetanse i å kjenne forskjellar mellom de ulike etniske gruppene, men som likevel har vener og kjærstar på kryss og tvers av etniske og religiøse grenser (Norheim, 28.01.2015)

Musikk og kunst er utelukkende brukt for å beskrive litterære kvaliteter. Jeg skal ikke gå nærmere inn på denne type metaforbruk, siden den er ganske vanlig for å beskrive litteratur og særlig lyrikk – som har mange fellestrekk med musikk – på denne måten. Zahids dikt er blant annet beskrevet med to slike metaforiske uttrykk (Ekrheim, 01.06.2018; Økland, 03.06.2018) Men verdt å merke seg her er at fire av dem beskriver språket i *Alle utlendinger har lukka gardiner* (Hverven, 24.01.2015; Krøger, 31.01.2015) og *Tante Ulrikkes vei* (Stølan, 22.09.2017):

Han gir hver av dem et språk og en tone som gjør at leserens empati for dem utvikler seg i takt med hvem de er og hvilke liv de lever (Stølan, 22.09.2017)

Det er gjort med en rytme og musikalitet som er imponerende (Krøger, 31.01.2015)

[M]an blir fanget av den hakkede rytmen, den særegne stilen og humoren som ganske ofte ligger på lur (Prinos, 28.01.2016)

I eksemplene ovenfor er det språket i romanene som er musikk, noe som er med på å understreke hva anmelderne mener om språkets litterære kvalitet. Det første eksempelet skiller seg noe fra de andre, her er det leseren som blir beskrevet med musikk som kildedomene; Språket bidrar til at leserens «takt» får empati for leseren. I de to neste sitatene er det rytmen i selve språket som blir beskrevet som godt.

Diasporaens metaforer

I tekstene som kommenterer litteraturkritikken eller beskriver det å bli anmeldt, er det færre forekomster av intertekstualitet. Det er utstrakt bruk av metaforer også her, men få av dem går igjen i flere av tekstene. Dette kan selvfølgelig grunne i at det er betraktelig færre tekster som er analysert, men det kan også bety at det ikke ligger til grunn noen felles forestillinger av hva diasporalitteratur er eller bør være. To kildedomener går likevel igjen i alle tekstene som er analysert, nemlig den menneskelige egenskapen *å se* og beholdermetaforene. Jeg vil derfor i dette kapittelet først legge frem de metaforiske uttrykkene, slik det forekommer i metatekstene, før jeg går nærmere inn på metaforbruken generelt i noen av tekstene.

Et nøkkelhull å kikke inn i

I et intervju i A-magasinet trekker Shakar frem hva han sitter igjen med fra tilbakemeldingene han har fått for *Tante Ulrikes vei*. Han beskriver to typer av tilbakemeldinger:

Det er to typer tilbakemeldinger. Den ene er fra folk fra området rundt her som kjenner seg igjen i handlingen. Så er det den andre, og kanskje største gruppen, som er mer sånn «takk for at du ga meg et nøkkelhull å kikke inn i» (Fjelltveit, 26.10.2018)

Her påpeker Shakar selv på at en av de vanligste, og positive, tilbakemeldingene er at leseren får mulighet til å være observatør, at han gir dem et blikk inn i en verden som fra før av er ukjent for dem, på denne måten skal den fremmede konsumeres. Men han legger til enda en dimensjon her, det er et *nøkkelhull* det tittes inn i. Leseren ser dermed inn i et hus, eller inn i et rom, en *beholder*. Shakar bruker ikke bare døren for å uttrykke at det går an å se gjennom nøkkelhullet på den, men også for å beskrive hvordan han trodde at disse dørene allerede var åpne, at han ikke tilførte noe nytt:

Da han skrev debutboken, følte han mange ganger at han slo inn åpne dører. Det siste året har vist seg at han tok feil (Fjelltveit, 26.10.2018)

I kommentarene og intervjuene som tematiserer resepsjonen er det, i likhet med anmeldelsene, flest metaforiske uttrykk som har blikket som kildedomene. Men her har det skjedd et skifte; Mens anmeldelsene dreier seg om å *se* eller få et blikk inn i en beholder, dreier det seg nå om det å *bli sett*. Ane Farsethås skriver om resepsjonen av *Alle utlendinger har lukka gardiner* og bruker samtidig en rekke metaforiske uttrykk om det å bli sett. Som ifølge Farsethås en «pussig dobbelthet: På det ene øyet er den blind for den nordiske sammenhengen den med sitt andre øye ser» (Farsethås, 20.02.2015). Her peker Farsethås på en anmelder som er blind for den nordiske sammenhengen *Alle utlendinger har lukka gardiner* inngår i. For Farsethås er det tydelig at resepsjonen viser at Skaranger blir *sett på* som en representant for noe og at dette blikket styrer hva hun kan være:

Hvem som får lov til å snakke om hvem som blir sett, har noe å si. Men faren med representativitetens velvilje, om det å være en «stemme» blir det dominerende argumentet, er at slik ros kan ligge farlig nær nedlatenhet: Det er ikke så farlig hva du sier, bare du sier noe. I lengden er det ikke produktivt å bli sett som representant for noe snarere enn som noe i seg selv (Farsethås, 20.02.2015)

Her blir også stemmen brukt som metafor, eller kommentert som en metafor og denne henger sammen med hvordan diasporaforfatteren blir sett på. Når det beskrives at Skaranger blir sett på som en representant sier dette to ting. For det første har forfatterens ankomst vært synlig i «det hvite rommet». For det andre har denne synligheten gjort anmelder så oppmerksom på ankomsten at hvitheten har skapt rammer for hva litteraturen kan bety, hva forfatteren kan representere. Dette bekrefter på mange måter Ahmeds tanker om at det vi orienterer oss rundt

også legger føringer for hva vi kan gjøre med kroppene våre. Her mener Farsethås at Skarangers kropp har blitt redusert til å representere noe annet enn seg selv.

Farsethås oppsummerer mottakelsen med en speilmetafor: «På mange måter kan mottakelsen av Navarro Skaranger heller sies å speile hvor langt etter litteraturen faktisk henger» (Farsethås, 20.02.2015). Å speile seg kan, som jeg har vært inne på tidligere, være det samme som å se. Mottakelsen av Skaranger kan, for Farsethås, si noe om litteraturen i samfunnet. Her mener hun at litteraturen henger etter, samfunnet har kommet lenger og disse historiene finnes. Historiene finnes i politikken i drabantbyene og har gjort det lenge. Det at de ikke før har vært sett i litteraturen i like stor grad som det har i samfunnet, sier at den henger etter. Og det kan en vel si at anmelderen også gjør her, for anmelderen har ikke bare vært i bøkene som ikke har speilet samfunnet. Det understreker vel bare det at anmelderen befinner seg i «det hvite rommet» og anmelder litteratur som beskriver en virkelighet som er ukjent for dem.

Kristina Leganger Iversen skriver også om resepsjonen av diasporalitteratur i artikkelen *Kvite lesnadar* (21.04.2018). Resepsjonen, mener Iversen, viser en «utfordring som framleis pregar litteratur-Norge. Dette forklarer hun blant annet med *det hvite blikket*. Hun bruker Tante Ulrikkes vei som eksempel når hun skriver at et av fellestrekkene ved anmeldelsene er at den «blir berømme for å gjere det framande tilgjengeleg for den kvite bokmeldaren» (Iversen, 21.04.2018). Når anmelderen er hvit, blir dermed også verdien i litteraturen at anmelder kan lære noe av boka. Iversen beskriver både at bøkene til Ali og Shakar tematiserer «møte med kvite blikk i bøkene sine» og «korleis det kan vere å leve med det kvite blikket på kroppen» (ibid) og at resepsjonen selv risikerer å videreføre dette hvite blikket:

Shakar [har] på sin side understreka at det å kalle boka hans ein innvandrarroman inneber å halde fast ved majoritetens (kvite) blikk på ungdommane i boka (Iversen, 21.04.2018)

Det Iversen beskriver her er «det hvite rommet» og hvordan litteratur-Norge opprettholder den fremmede som figur. Det hvite blikket er de som befant seg i det hvite rommet da forfatteren ankom. Det paradoksale her er at hun påpeker hvordan bøkene beskriver det hvite blikket samtidig som resepsjonen viderefører dette. En forklaring på dette kan være at denne måten å skrive om diasporalitteratur på opprettholdes av vaner. Eller det kan forklares med at «det hvite rommet» er usynlig for den hvite kroppen, anmelderen, og det blir dermed vanskelig å få øye på at en reproducerer det samme som bøkene prøver å gjøre til livs.

I kjølvannet av den første utgivelsen til Ali, *Kvinner som hater menn*, skriver hun et tilsvar til anmeldelsen i klassekampens bokmagasin. I tillegg til å uttrykke at boken hennes er anmeldt på premisset av hennes hudfarge mener hun at «Anmelder framstår som en forvirret observatør framfor en som har tatt seg bryet med å banke på døren og fordype seg i verket» (Ali, 06.12.2017). Her beskriver Ali anmelder som en observatør, en som observerer noe hen ikke egentlig vet hva er, samtidig beskriver hun sin egen bok som en beholder, et rom, som en må banke på og gå inn i og fordype seg i. Når anmelder er en observatør, men ikke egentlig går inn i verket, som i en dialog, opplever hun blikket til anmelder.

Året etter, i en annen kommentar Morgenbladet, beskriver Ali at «Forfattere med minoritetsbakgrunn risikerer at verkene deres ikke tas seriøst» (Ali, 30.11.2018) og begrunner dette med at kritikere er «farget» av den virkeligheten de er født og oppfostret i, de er hvite:

Altså, når norske kritikere både fødes og oppfostres i omgivelser hvor de fleste både tenker og ser med det samme blikket sosial, kulturelt, politisk og geografisk, vil dette selvsagt farge det kritiske blikket (Ali, 30.11.2018)

Ali beskriver her hvordan anmeldernes blikk – det blikket anmelderne mener litteraturen gir dem mulighet til å se noe de ikke har sett før – er med på at forfattere med diasporabakgrunn ikke blir tatt seriøst, eller sagt med et metaforisk uttrykk: Blikket til anmelder hindrer dem i å se hva som er der. Når en bok viser noe fra en virkelighet anmelder ikke kjenner seg igjen i, betyr ikke det utelukkende at det er den eneste verdien i boka. Det hvite blikket som Ali beskriver her samsvarer med de funnene i litteraturanmeldelsene som hadde blikket som kildedomene: Blikket opprettholdes av vanene i «det hvite rommet».

De litterære kjempene tar mye plass

I forbindelse med presentasjonen av litteraturkritikkens metaforer antydet jeg at beholdermetaforen delvis henger sammen med blikkmetaforene. I matdebatten finnes det også metaforer som kan tolkes som beholdermetaforer. Blant annet dreier dette seg om det metaforiske uttrykket *plass*, slik Ida Madsen Hestman viser i sitt intervju av Shakar, *De litterære kjempene tar mye plass*. Han snakker om oppmerksomhet rundt debutanter. Shakar mener det er synd at debutanter ikke får så mye oppmerksomhet og forklarer dette med at boka «handler om både Groruddalen og om en person med innvandrerbakgrunn, og folk er jo godt over gjennomsnittet opptatt av sånt» (Hestman, 05.12.2017). Men det samme forklares også ved hjelp av *plass* som metaforisk uttrykk:

Det er jo synlighet det handler om. Og da er det et paradoks at debutanter ikke får mer plass og oppmerksomhet, sier Shakar (Hestman, 05.12.2017)

Forfatteren fra Stovner i Oslo tror grunnen til at hans egen debut «Tante Ulrikkes vei», har fått plass både ved siden av tungvektene som Helga Flatland og Roy Jacobsen, kan skuldes tematikken (Hestman, 05.12.2017)

Denne type metaforbruk gir inntrykk av at litteraturen som gis oppmerksomhet må passe innenfor en beholder. Hvis beholderen er full kan en ikke lenger gi flere bøker oppmerksomhet. Dette er sant hvis en tenker på aviser som beholdere og antall anmeldelser i aviser ikke kan overstige antall aviser gitt ut. Verdt å merke seg er at hele intervjuet handler nettopp om plass til debutantene. Å da intervjuer en debutant som, ut fra metaforens overførte betydning, har tatt mye plass er dermed med på å understreke at debutanter kan ta mer plass enn det de allerede gjør.

Ut fra Shakars beskrivelse kan det virke som diasporabakgrunn her blir lagt som et grunnlag for at noen debutanter fortsatt får oppmerksomhet. En forklaring på at denne plassen blir tatt gis her av Shakar, men Ahmed kan også gi en forklaringsramme for dette: Når en ikke-hvit kropp kommer inn i et hvitt rom, blir dette lagt merke til fordi «det hvite rommet» har vært usynlig helt frem til ankomsten av den ikke-hvite kroppen. Når det fortsatt er ganske få bøker som gis ut av forfattere med diasporabakgrunn kan dette også bidra til å forklare hvorfor de titlene som gis ut får oppmerksomhet.

I et annet intervju, også av Shakar, bruker han en annen type beholdermetafor. A-magasintintervjuet med tittelen *Østkantbølgen* intervjuer flere mer eller mindre kjente personer som kommer fra ulike drabantbyer. Det er lagt ved et kart over Oslo, der bydelene Grorud, Bjerke, Alna og Stovner er uthevet. Kartet understreker geografi som viktig. Det metaforiske uttrykket med beholder som kildedomene som kommer ut fra intervjuet med Shakar understreker også det geografiske:

Det man ofte glemmer i debatten om Groruddalen er at det sitter noen der ute som er målgruppen for dem (Fjelltveit, 26.10.2018)

Ved å si at det «sitter noen der ute» sier Shakar samtidig at det finnes noe eller noen som er «inne», en beholder som de utenfor ikke er en del av. I samme artikkel blir de samme som

Shakar beskriver som på utsiden beskrevet som på innsiden: «folk på innsiden som kommer frem og blir synlige og hørbare». Det er kanskje ikke tilfeldig her at dette er uttalelser fra en «migrasjonsforsker» og ikke Shakar selv.

Risikerer at verkene deres ikke tas seriøst

Mens det også er utstrakt bruk av blick som metaforisk uttrykk også her, er det i mindre grad brukt å *snakke*. Noen eksempler på dette er det likevel. Det at Farsethås kommenterer rundt det at det blir lagt vekt på forfatterens evne til å «snakke på vegne av» noen, samsvarer med de funnene jeg har gjort av anmeldelsene.

Og der forestillingen om representativitet, den ene som stand-in for en hel gruppe, knapt kan sies å være gangbar tenkning i den større politiske debatten – tenk bare på de kryssende skillelinjene i debatten etter Charlie Hebdo – er fremdeles det at boken snakker på vegne av en underrepresentert gruppe, det utgivelsen samlet sett roses mest for (Farsethås, 20.02.2015)

Ved i tillegg å bruke metaforiske uttrykk som «forestilling» og «stand-in», som bruker teater som kildedomene, understrekes det hvor mislykket det er å anta at en forfatter kan representere en hel gruppe. Det å være en «viktig stemme» blir også å være en representant for noe, som én person ikke kan representere alene. Denne type teatermetafor benyttes også av Ali i hennes tekst *Forfattere med minoritetsbakgrunn risikerer at verkene deres ikke tas seriøst*. Hun bruker, i likhet med Farsethås, Skaranger som eksempel. Ali trekker frem hvordan Skaranger selv har uttalt seg om å bli anmeldt, og hvordan dette førte til at hun ble «tildelt en rolle»:

Tidligere i år skrev Skaranger i Dagbladet at hun fikk tildelt rollen som innvandrerforfatter etter romandebuten *Alle utlendinger har lukka gardiner* (Ali, 30.11.2018)

Dette rolletildelingen har, ifølge Ali, gjort at: «Norsk offentlighet har i dette tilfelle klart å skape en alternativ litteraturverden bestående av innvandrerforfattere som skriver innvandrerromaner» (Ali, 30.11.2018). Dette er viktig fordi dette legger grunnlag for videre å bruke to metaforiske uttrykk for å beskrive hvorfor dette er en utfordring, et problem for forfattere med «minoritetsbakgrunn»:

Som forfatter med minoritetsbakgrunn lurer jeg på hvordan man i det hele klarer å balansere: skrive historie som ikke finnes, og dermed farge litteraturverdenen på egne premisser (Ali, 30.11.2018)

Det metaforiske uttrykket «balansere» kan godt sammenlignes med et metaforisk uttrykk jeg fant i en av litteraturanmeldelsene: «å stå i spagaten». I likhet med å stå i spagaten er det å balansere en utfordring og noe som krever kroppsbeherskelse. Derfor brukes det også her, i likhet med litteraturanmeldelsen, en metafor som understreker at det knytter seg utfordringer til diasporatilhørighet. Men her skiller de seg også fordi det ikke er selve diasporabakgrunnen i seg selv som er utfordringen, men heller litteraturanmelderens «blikk» på diasporalitteratur som skaper utfordringen.

Ali bruker en rekke metaforiske uttrykk for å få frem synspunktene sine om litteraturkritikken. Anmelderne blir blant annet betegnet som de «som rusler i litteraturoffentlighetens kontorer» (Ali, 30.11.2018). at den litterære offentligheten foregår i korridorer gir en assosiasjon til at dette er mennesker som oppholder seg på samme sted, metaforisk i samme bygning. Dette gjør dem like, som igjen gjør at de kan ha samme syn på litteratur. Samtidig som anmelderne oppholder seg i korridorene oppholder forfatterne, ifølge Ali seg på skolegården:

Der enkelte kritikere streker opp litteraturgården med kritt, en sirkel for den såkalte innvandrerromanen og romanene vi ikke klarer å møte med vanlige kvalitetskriterier, plasserer [Sara] Omar seg med denne formuleringen [fremmedlitteratur] frivillig i samme sirkel (Ali, 30.11.2018)

For Ali er det problematisk med begreper som innvandrerroman, men også med begreper som fremmedlitteratur og dette understreker hun ved å plassere forfatterne i skolegården (elevene) og anmelderne i korridorene (lærerne). Hun understreker det også ved å bruke metaforiske uttrykk som viser til bevegelse og reise som kildedomene:

Avstanden mellom den litterære kategorien innvandrerroman og rollen innvandrerforfatter er kort (Ali, 30.11.2018)

Når kritikere personlig mener at innholdet er så viktig at både form og språk, virkemidlene som kan løfte eller felle en roman blir sekundære, da er vi på ville veier, mener nå jeg (Ali, 30.11.2018)

I det første eksempelet blir reisen mellom reisen mellom kategorien innvandrerroman og forfatterens bakgrunn kort. Ali understreker med dette at anmelder risikerer å ikke se de andre kvalitetene med romanen på grunn av forfatterens bakgrunn. I det andre eksempelet er anmelder «på ville veier», hen har kjørt seg bort fordi form og språk blir oversatt. På denne måten bruker Ali reisemetajoren på en helt annen måte enn det som er gjort i anmeldelsene for øvrig. Det er ikke en lang reise mellom kulturer, men en kort reise mellom kulturer og litteraturanmeldelser.

Iversen kommenterer også begrepet innvandrerroman i sin tekst og bruker det metaforiske uttrykket *å slippe unna* som en slags beskrivelse på at forfatteren, i kraft av sin bakgrunn, er i anmelders fangenskap, uansett hva hen gjør vil ikke forfatter slippe unna merkelappen. Her har hun støttet seg på hva Shakar selv har uttalt om begrepet:

Innvandrerroman blir dermed bare enda et eksempel på vår stadige trang til å tviholde på innvandrermerkelappen. Du skal liksom aldri helt slippe unna (Iversen, 21.04.2018)

Jeg vil understreke her at det ikke er spesielt vanlig blant anmeldere å bruke begrepet innvandrerroman, det er kun brukt noen få ganger og gjerne er det da understreket at anmelder ikke helt hva begrepet innebærer. Forfatterne av matdebatten er uansett med på å understreke hvordan hudfarge – og antatt tilhørighet – er noe som opprettholder vaner. Hvis rom, slik Ahmed beskriver det, er vanebestemte og formes av de kropper som befinner seg i dem er det ikke veldig overraskende at dette preger anmeldelsen av diasporalitteratur. Oppmerksomheten som oppstår når en ikke-hvit kropp ankommer «det hvite rommet» kan bidra til å skygge over andre aspekter ved litteraturen.

Avslutning: «Ser samtiden rett i øynene»

I en anmeldelse av *Alle utlendinger har lukka gardiner* står det: «Maria Navarro Skarangers hjerteskjærende morsomme «Alle utlendinger har lukka gardiner» ser samtiden rett i øynene» (Hiorth, 23.01.2015). Sitatet, opphavet til denne oppgavens tittel, bruker et metaforisk uttrykk som svært ofte går igjen i resepsjonen av diasporalitteratur. Og blikket er i det hele svært sentralt. Metaforen er med på å forklare hvilken betydning forfatterens bakgrunn og bokenes tema har for hvordan litteraturen blir vurdert.

I denne oppgaven har jeg analysert mottakelsen til ni bøker som tematiserer diasporatilhørighet. Jeg har presentert 15 kildedomener som har vært vanlig å bruke i anmeldelsen av diasporalitteratur og diskutert hvordan disse kan forklares ut fra det hvite rommet og fetisjeringen av den fremmede. I tillegg har jeg analysert tekster som enten kritiserer eller snakker om anmeldelser av diasporalitteratur. I dette kapittelet ønsker jeg å samle noen av trådene. Det vil jeg gjøre ved å oppsummere noen av de viktigste metaforene. Deretter vil jeg presentere oppgavens viktigste funn, og hvordan de kan forklares ut fra Sara Ahmeds teorier, før jeg til slutt antyder noen spørsmål til videre forskning.

Oppsummering: Diasporalitteraturens resepsjon – og de viktigste metaforene

Samlet sett er det menneskekroppen og dens egenskaper som er de mest brukte metaforene i litteraturanmeldelsene. Den menneskelige egenskapen *å se* er det kildedomenet som er aller mest brukt, både i litteraturkritikken og i metatekstene. Mange av metaforene henger sammen og overlapper hverandre. Det blir derfor vanskelig å skille de tydelig fra hverandre. For eksempel er beholder, geografi og bevegelse kildedomener som overlapper på flere områder. Det samme gjør blikk- og beholdermetaforene. Jeg vil her oppsummere de mest betydelige metaforene.

Blikket blir brukt som metafor i anmeldelsene for å beskrive den implisitte leseren som en observatør eller en elev. Boken blir et sted leseren kan gå for å hente kunnskap om et område hen ikke har kjennskap til. Dette gjør at leseren kan lære noe av boken. Ved bruk av disse metaforene gir anmelder forfatteren i oppgave å endre leserens- og omverdenens blikk på stedet de kommer fra, eller religionen de er en del av. Det blir altså forfatterens oppgave å vise at fremmedfrykt ikke er ubetinget. Mens anmeldelsene beskriver leseren som en observatør, beskriver forfatterne det å bli sett på. Kristina Leganger Iversen beskriver dette som «det kvite blikket»(Iversen, 21.04.2018) i artikkelen *Kvite lesnadar*. Dette blikket styrer også hva forfatteren kan bli forstått som, eller hva de kan være. Hovedtesen til mange av tekstene som kritiserer litteraturkritikken er nettopp dette; Litteraturanmelderne er hvite og deres hvite blikk hindrer dem i å se forbi diasporatilhørigheten.

Beholdermetaforene beskriver også blikket til leseren gjennom å beskrive litteraturen eller «det flerkulturelle» som beholder leseren kan få innblikk i. Diasporaforfatterne eller personer i bøkene deres kan med denne metaforen beskrives som å være på innsiden eller utsiden av «det norske» eller «det flerkulturelle». Både det flerkulturelle og drabantbyene blir beskrevet som egne beholdere, som det går an å være på innsiden av. Og som leseren kan se

inn i. Det at disse på innsiden- og på utsiden- metaforene er viktige i anmeldelsene er kanskje ikke så overaskende i og med at de fleste bøkene som anmeldes dreier seg rundt utenforskap. Beholdermetaforene gir et godt bilde på akkurat dette. Likevel er anmeldelsene med på å fortsatt holde dem utenfor, ved å putte dem i helt egne beholdere. Med beholder som metafor blir det, akkurat som med blikkmetaforen, et sted leseren kan gå for å hente lærdom.

Mellomrom som metafor kan se ut til å beskrive noe som er mellom ulike beholdere. Dette gjør anmeldelsene ved å beskrive en virkelighet der diasporatilhørighet er å være skvist mellom flere kulturer. Diasporatilhørighet er mellom noe i litteraturanmeldelsene på en slik måte at mellomrommene blir et slags ikke-sted, uten kulturell tilknytning. Dette mellomrommet er ofte beskrevet som et vanskelig sted å være, og du kan både bli skvist eller presset av å være mellom. Mellomrommet representerer –sammen med metaforene som beskriver mengde – metaforer som beskriver overlappende identiteter som en umulighet. Menneskekroppen blir nemlig også sett på som en beholder som kan være fylt med en viss mengde kultur. Det dreier seg om hvor mye norsk eller utenlandsk du kan være. En kan aldri her være fylt helt av flere forskjellige kulturer, men en må alltid være halvt av noe.

Anmeldelsene har mange slike metaforer som beskriver diasporatilhørighet som noe vanskelig eller utfordrende. Kristina Leganger Iversens konklusjon i avhandlingen *Når kvitheita tiltaler nasjonen* (2018) om at de bøkene som beskrives som såre også vurderes som de beste, vises også i metaforene i litteraturanmeldelsene jeg har anmeldt. Anmeldelsene legger opp til at diasporatilhørighet er vanskelig ved å bruke menneskekroppen som metafor, at menneskekroppen er beskrevet som noe sårt, eller noe som er tungt å bære.

Å snakke blir i anmeldelsene vurdert som en litterær kvalitet. Den «nye stemmen» som flere anmeldelser mener at bøkene er, understreker at det forfatteren har å si er viktig, i kraft av at det er noe nytt å fortelle. Det blir beskrevet som om litteraturen gir forfatteren en stemme til å snakke på vegene av noen. Denne betegnelsen på forfatteren som en stemme blir kritisert av Ane Farsethås. Hun understreker hvor umulig det er for en forfatter å være representant for en hel gruppe. Denne umuligheten beskrives også med teater som metafor. Det blir beskrevet at forfatterne blir tildelt en slags rolle som «innvandrerforfatter».

En annen forklaring på hvorfor litteraturen er bra får en ved bruken av styrke som metaforisk uttrykk. Selve boken får her egenskapen av å være sterk. Hva det betyr at en bok er sterk er litt åpent for tolkning. Men i denne sammenheng betyr det nok at leseren opplever den som sterk, at det gir et sterkt inntrykk fordi den adresserer noen vanskelige temaer. Diasporalitteratur er først og fremst god hvis den beskriver noen vanskelige forhold.

Krigsmetaforene beskriver også diasporatilhørighet som noe vanskelig. De blir oftest brukt i anmeldelsene av *Skamløs* og beskriver deres «kamp» mot sosial kontroll.

Anmeldelsene av *Skamløs* bruker også metaforer om fengsel og frihet for å beskrive muslimske jenters virkelighet. Å benytte seg av frigjøring som metafor i en anmeldelse av en bok som bygger på en feministisk tradisjon er ikke så overaskende. Men sammen bidrar metaforene om krig og fengsel til å beskrive det å være ung, muslimsk jente som noe utelukkende negativt. Det er ikke helt slik virkeligheten blir beskrevet i selve boka.

Metatekstene bruker også fengselsmetaforer. Men på en helt annen måte. Diasporaforfatteren er også i fangenskap fordi det ikke er mulig å slippe unna merkelappen «innvandrersforfatter»

Forestillingen om nasjonen gjør seg gjeldende i anmeldelsene gjennom geografimetaforer. Nasjonen og grensene til den blir viktige i forståelsen av bøkene. Det er ikke bare grensene rundt Norge som land som er viktig, men også grenser mellom østkant, vestkant eller grenser mellom ulike kulturer. Kartmetaforene er sentrale i anmeldelsene og tydeliggjør hvor viktige steder er i forståelsen av diasporalitteratur. Anmelderne bidrar med disse til å lage grenser mellom det som er i litteraturen og det som er utenfor, det skaper en avstand mellom forfatter og leser fordi leseren befinner seg utenfor. Reisemetaforer bidrar også til å understreke stedet. Integrering blir for eksempel beskrevet som en lang reise. Som en kontrast er reisemetaforene i metateksten av en annen art. I disse tekstene blir anmelderens reise mellom forfatterens bakgrunn og vurderingen av teksten en kort reise.

Nasjonens rolle kommer også frem gjennom metaforene om mat og matlaging. Ved å beskrive Norge som oppstykket, et kakestykke eller noe som kan serveres i porsjoner, beskrives det også noen grenser. Det at Norge er delt betyr også at det er noen som skiller menneskene fra hverandre. Men mat brukes mest av alt til å beskrive språket, og da særlig gjennom bruken av begrepet *kebabnorsk*. Dette er ikke et tilfeldig ordvalg og mange av anmelderne spiller, på humoristisk vis, videre på dette begrepet.

Metaforene som brukes for å beskrive hva som gjør bøkene til god litteratur sammenfaller med det Cecilie Naper fant i sin undersøkelse. Naper fant at det var viktig for de profesjonelle anmelderne at bøkene tilførte ny kunnskap. Dette er viktig også for anmelderne i denne undersøkelsen. Her er bøkene viktige fordi de kan lære leseren om aspekter som de ikke fra før av har kunnskap om. Å vurdere bøkene ut fra om de kan tilføye ny kunnskap beskriver hvordan anmelderne leser bøkene. Anmelderne leser diasporalitteraturen som forfatterens forsøk på å føye til nye aspekter til den nasjonale historien. De leser altså bøkene i lys av en av Elisabeth Oxfeldts kategorier for den postnasjonale romanen, som motfortellinger

fra et minoritetsperspektiv. I likhet med kvinnene i undersøkelsen til Unn Conradi Andersen blir altså diasporaforfatterne vurdert etter helt egne kriterier i kraft av å ha diasporatilhørighet.

Metaforer som understreker avstand: oppgavens viktigste funn – og videre forskning

Sumaya Jirde Ali beskriver i sin artikkel *Forfattere med minoritetsbakgrunn risikerer at verkene deres ikke tas seriøst* anmelderiet som «litteraturoffentlighetens korridorer». Dette metaforiske uttrykket for å beskrive virkeligheten diasporaforfattere blir anmeldt i er et godt bilde på hvordan litteraturkritikken kan være et hvitt rom. Det er litteraturkritikken som et hvitt rom som kan forklare hvorfor denne litteraturen også har fått så mye oppmerksomhet. Hvis vi ser til Ahmeds forklaring på oppmerksomhet, betyr det at den store oppmerksomheten diasporalitteraturen får sier mer om hva som allerede fantes før ankomsten, enn hva som faktisk ankommer.

Det blir, slik som Ane Farsethås påpekte, et bevis på at litteraturen henger etter samfunnets utvikling. Hvor mye oppmerksomhet en bok får sier nødvendigvis ikke så mye om hvor god den er, men det sier noe om at det ikke fantes noe lignende i rommet før den ankom. Dette forklarer den store oppmerksomheten bøker som *Alle utlendinger har lukka gardiner* og *Tante Ulrikkes vei* fikk. Og det er riktig at litteratur som gjør noe nyskapende skal få oppmerksomhet for dette, men metaforene som brukes i anmeldelsene understreker en avstand mellom anmelder, den tenkte leser, og bøkene. Forfatterne får ikke positive anmeldelser for at de gjør noe som ikke er gjort før, men de får positive anmeldelser for å vise leseren noe hen ikke vet om fra før.

Det fremkommer tydelig at anmeldernes målgruppe er mennesker uten diasporatilhørighet. Dette er særlig spesielt når det kommer til anmeldelsene av *Skamløs* og *Third Culture Kids*. *Skamløs* er en bok skrevet av unge muslimske jenter, som er ment for unge muslimske jenter. *Third Culture Kids* er også skrevet for den yngre generasjonen, men som et bevis på at det finnes noen som ligner på deg. Bokas formål er å vise at den hvite offentligheten ikke er representativ for de menneskene som faktisk finnes. Mange av bidragsyterne er også tydelig på det, at de skulle ønske de hadde noen forbilder da de var unge. Boka er derfor et forsøk på å gi ungdom disse forbildene.

Det ligger en antagelse i at bøkene er skrevet for en majoritetsbefolkning og derfor kun bør anmeldes for denne delen av befolkningen. Anmelder henvender seg til en leser som ikke fra før av har kjennskap til det bøkene beskriver. Litteraturanmelderne fortsetter vanen med å anmelde til en hvit majoritetsbefolkning, selv når dette ikke er bokas målgruppe.

Litteraturkritikken som rom blir opprettholdt av vaner, hudfargen det anmeldes til opprettholdes av vaner. Den eneste måten å bryte denne vanen på er hvis litteraturkritikken ikke lenger er et slikt hvitt rom. Og at hvitheten ikke lenger er usynlig. Men det kan også settes spørsmålsteget ved om anmeldere også kan ha godt av selskap av noen som er yngre. Det virker meningsløst å anmelde en bok som er skrevet for unge muslimske jenter og anmelde den for en hvit voksen middelklasse.

Denne understrekingen av avstanden mellom anmelder og den virkeligheten som beskrives i bøkene viser at resepsjonen av bøkene er med på å opprettholde en fetisjering av den fremmede. I likhet med Trygve Wyllers analyse av resepsjonen til dikteren Yahya Hassan viste funnene at forfatterens kulturelle bakgrunn blir satt i sentrum av anmeldelsene. Diasporatilhørigheten blir i anmeldelsene beskrevet som noe utfordrende, noe som er vanskelig å leve med. Anmeldelsene skaper på denne måten en figur av den fremmede som noen som i kraft av diasporatilhørighet har dårlige forutsetninger. Anmeldelsene beskriver det samme som Ahmed, at hvithet skaper rammer for hva kropper kan gjøre.

Denne figuren av den utsatte «fremmede» er også med på å opprettholde et bilde av de med diasporatilhørighet som en person som aldri kan være noe annet enn skvist mellom flere kulturer. For at tilhørigheten ikke skal være utfordrende kan det se ut til at hen må gå ut av «den flerkulturelle beholderen» og inn i «den norske». Metaforen gjør det umulig å være i to beholdere samtidig. Det er umulig å ha flere kulturelle identiteter og samtidig være et helt menneske som ikke har et utfordrende liv. Den eneste muligheten blir da det Ahmed kaller omfavnelsen av det multikulturelle som et egentlig ønske om at alle skal bli nøytrale, vestlige.

Å se på geografisk tilknytning som identitet blir ifølge Ahmed kun konstruert ut fra myter og forestillinger. Reisemetaforene og de geografiske metaforene er med på å understreke dette. I litteraturanmeldelsene denne oppgaven har analysert er det ingen tvil om at identitet blir betegnet som det samme som sted. Å reise mellom mange kulturer sier også at disse kulturene befinner seg på ulike geografiske steder som en er nødt til å reise mellom. Siden hjem ikke trenger å være identitet, betyr det at flere kulturer ikke trenger å innebære en metaforisk reising. En kan bli der en er og fortsatt være overlappet av ulike kulturer.

Den fremmede konsumeres ved at visse egenskaper blir tillagt forfattere og litteratur med diasporabakgrunn. Konsumeringen starter der disse egenskapene blir lagt vekt på i den grad at det er dette som gjør at boka anbefales å lese. Flere av metaforene er med på å underbygge dette. Leseren som observatør og elev gjør bøkene til et produkt for leseren, et produkt som kjøpes for å lære om «den fremmede» eller «det fremmede». I beholdermetaforene ligger det en forventning i hva en beholder av «det flerkulturelle» skal

være fylt med. Vurderingene av litteraturen dreier seg ofte om at bøkene må være fylt med de riktige tingene. Det kan for eksempel være det riktige språket, som gjør at boka understreker diasporatilhørigheten. Beskrivelse av diasporatilhørighet blir beskrevet som en slik riktig ting, det gjør boka verdt å konsumere, fordi en kan lære noe av den. Konsumeringen av litteraturen som et produkt er med på å opprettholde den fremmede figuren. Forfatterne besitter noen egenskaper som leseren kan ha nytte av og kan derfor konsumeres.

Det hvite blikket er det som gjør ankomsten av disse forfatterne synlig. Siden anmelderne nå blir oppmerksomme på ankomsten av diasporaforfatterne. Før ankomsten, eller forut for anmeldelsen av det enkelte verket, har hvitheten vært usynlig for anmelder. Når det blir tydelig at det er en ikke-hvit kropp som skal anmeldes, risikerer man at dette blir så tydelig at anmelder blir blind for de andre aspektene. De aspektene en ellers kan se helt tydelig i anmeldelsen av «hvite-kropper».

Hvis litteraturen fra produksjon til distribusjon er preget av det såkalte hvite rommet vil denne hviten også reprodusere seg. Dette vil påvirke hvilken litteratur som i det hele tatt blir gitt ut. Rekruttering av nyere forfattere kan derfor bli en «teknologi for hvithetsproduksjon». At det finnes forfattere som ikke er hvite trenger ikke nødvendigvis være et bevis på at litteraturens kretsløp ikke er et hvitt rom. For Ahmed er en ankomst ikke nødvendigvis et bevis på at hvitheten ikke er der. En kan spørre seg om hvilke mekanismer som ligger bak vurderingen av hva som blir utgitt. Hvis bøker skrevet av forfattere med diasporatilhørighet først og fremst blir vurdert som gode fordi de kan lære majoritetsbefolkningen noe de ikke kan fra før, kan det også være at forfattere med diasporabakgrunn som ikke beskriver rasisme eller utenforskap ikke når frem. Dette er noe det ville vært interessant å finne ut av.

Slike metaforiske analyser som jeg har gjort i denne oppgaven er det også mulig å gjøre andre steder der litteratur vurderes eller prates om. Det kunne for eksempel vært interessant å se hvile metaforer som brukes i litteraturanmeldelser av en annen type litteratur. Eller undersøke andre steder der litteratur blir snakket om og sammenligne dette med litteraturkritikken. Er det rikere bruk av metaforer i litteraturanmeldelser? Denne oppgaven har ved hjelp av metaforanalyse vist at det kan finnes underliggende mekanismer i en diskurs som legger føringer for hva det er mulig å tenke om et fenomen. Her mener jeg at jeg har avdekket holdninger som ligger skjult i språkbruken som legger føringer for hvordan litteratur vurderes. Denne kunnskapen kan være nyttig for å legge andre kriterier til grunn for å vurdere diasporalitteratur.

Litteraturliste

- Acharki, F. & Mordt, H. (26.12.2017). Jeg var den første som solgte kebab i Norge. Hentet 17 juli 2020 fra https://www.nrk.no/osloogviken/xl/_-jeg-var-den-forste-som-solgte-kebab-i-norge-1.13734390
- Aftenposten. (02.04.2016). De tre andre kandidatene. *Aftenposten*, s. 6.
- Aftenposten. (15.06.2019). Fem håndplukkede kulturtips til hva du kan se, lese og høre akkurat nå. *Aftenposten*, s. 2.
- Aftenposten. (17.12.2017). Dette er årets beste norske bøker. *Aftenposten*, s. 2.
- Ahmed, S. (2.02.2017). Smile! Hentet 14. april 2020 fra <https://feministkilljoys.com/2017/02/02/smile/>
- Ahmed, S. (2000). *Strange Encounters: Embodied Others in Post-Coloniality*: Routledge.
- Ahmed, S. (2007a). Multiculturalism and the promise of happiness.(Essay). *New Formations*(63), 121.
- Ahmed, S. (2007b). A phenomenology of whiteness. *Feminist Theory*, 8(2), 149-168. doi: 10.1177/1464700107078139
- Ahmed, S. (2010). Vithetens fenomenologi. *Tidskrift för genusvetenskap* (1-2), 49 -69.
- Ahmed, S. (2014). *The cultural politics of emotion* (2nd ed. utg.). Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Ahmed, S. (2019a). A Complaint Biography. *Biography*, 42(3), 514-523.
- Ahmed, S. (2019b). *What's the Use?: On the Uses of Use*: Durham: Duke University Press.
- Ahmed, S. (2020a). Complaint. Hentet 30. april 2020 fra <https://www.saranahmed.com/complaint>
- Ahmed, S. (2020b). Sara Ahmed. Hentet 30. april 2020 fra <https://www.saranahmed.com/bio-cv/>
- Ali, S. J. (06.12.2017). Svar fra debutanten. *Klassekampen*, s. 20.
- Ali, S. J. (30.11.2018). Forfattere med minoritetsbakgrunn risikerer at verkene deres ikke tas seriøst. *Morgenbladet*, s. 22-23.
- Ali, S. J. (2017). *Kvinner som hater menn : dikt*. Oslo: Frekk forl.
- Ali, S. J. (2018a). *Ikkje ver redd sånne som meg* (Norsk røyndom). Oslo: Samlaget.
- Ali, S. J. (2018b). *Melanin hvitere enn blekemiddel*. Oslo: Aschehoug.
- Anda, H. V. (2019). "Oss" og "Dem": Språk, stereotypier og språkideologier i Alle utlendinger har lukka gardiner og Tante Ulrikkes vei.
- Andersen, H. O. (25.11.2017). Debattlyrikk. *Klassekampen*, s. 10.

- Andersen, P. T. (1987). Kritikk og kriterier. *Vinduet (Oslo : trykt utg.)*. 1987, nr. 3, s. 12-25.
- Andersen, P. T. (2006). *Identitetens geografi : steder i litteraturen fra Hamsun til Naipaul*. Oslo: Universitetsforl.
- Andersen, P. T. (2013a). "Hvor burde jeg da være?" : kosmopolitisme og postnasjonalisme i nyere litteratur. Oslo: Universitetsforl.
- Andersen, P. T. (2013b). Nabospråkslitteratur fra hele verden? *Edda*, 100(3), 176-250.
- Andersen, U. C. (2009). *Har vi henne nå? : kvinnelige forfatterskap & mediene*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Anderson, B. & Andersen, E. (1996). *Forestilte fellesskap : refleksjoner omkring nasjonalismens opprinnelse og spredning* (Imagined communities reflections on the origin and spread of nationalism). Oslo: Spartacus.
- Appadurai, A. (1996). *Modernity at large : cultural dimensions of globalization* (Public worlds, Bind vol. 1). Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Askeland, N. & Agdestein, M. (2019). *Metaforer : hva, hvor og hvorfor?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Asp, M. (10.05.2019). Tredjekulturmonstring! *VG*, s. 38.
- Bakken, J. & Oxfeldt, E. (2017). *Åpne dører mot verden : norske ungdommers møte med fortellingerom skyld og privilegier*.
- Barkve, M., Brantly, S., Allen, J., Andersen, C., DuBois, T. & Krouk, D. (2018). *The Other Mother: Motherhood Tropes in Norwegian Diaspora Literature*: ProQuest Dissertations Publishing.
- Bekeng, S. (31.01.2015). Mer enn Kebab. *Klassekampen*, s. 2.
- Besigye, B. (1993). *Og du dør så langsomt at du tror du lever : dikt*. Oslo: Gyldendal.
- Bhabha, H. K. (1990). *DissemiNation : time, narrative, and the margins of the modern nation* (s. [291]-322). London: Routledge, 1990.
- Bile, A., Srour, S. N., Herz, N., Røise, E. C. & Gossé, M. (2017). *Skamløs*. Oslo: Gyldendal.
- Boknytt. (18.06.2018). *Vårt land*, s. 27-28.
- Brochman, G. (13. juli 2020). integrering. Hentet 20. august 2020 fra <https://snl.no/integrering>
- Celius-Blix, M. F. (17.11.2017). Til ungdommen. *Morgenbladet*, s. 51.
- Dagbladet. (09.12.2017). Anmeldernes bokfavoritter fra 2017. *Dagbladet*, s. 64-66.
- Djuve, M. T. (18.05.2019). Brutal og rørende. *Dagbladet*, s. 59.
- Egedius, T. (30.01.2015). Blokkbokstaver. *A-magasinet*, s. 7-9.

- Egeland, T. (09.03.2018). Tarjei Vesaas' Debutantpris til Zeshan Shakar. Hentet 26. juni 2020 fra <https://www.forfatterforeningen.no/artikkel/tarjei-vesaas-debutantpris-til-zeshan-shakar>
- Ekle, L. (15.06.2018). Skriver insisterende om å være anderledes. Hentet 27.11.2019 fra <https://www.nrk.no/kultur/bok/ikkje-ver-redd-slike-som-meg-1.14084578>
- Ekrheim, S. (01.06.2018). Usikker oppvekst og identitet. *Dag og Tid*, s. 36.
- Elisabeth, O. (2016). 12 «Staten sa ja, så hva sier jeg?» (s. 230-254): Universitetsforlaget.
- Ellen, R. (2016). 10 Den norske skyldfølelsen i Maria Amelies Ulovlig norsk og Takk (s. 188-205): Universitetsforlaget.
- Fanon, F. (2017). Den svartes levde erfaring. *Agora*, 34(4), 174-197.
- Farsethås, A. (20.02.2015). Ironisk nok hylles den etterlengtede innvandrerromanen først og fremst for å være norsk. *Morgenbladet*, s. 50.
- Figueiredo, I. d. (2016). *En fremmed ved mitt bord : familiefortelling*. Oslo: Aschehoug.
- Fjelltveit, I. (26.10.2018). Østkantbølgen. *A-magasinet*, s. 20-31.
- Fridtun, K. (2018). *Homoflokar* (Norsk røyndom). Oslo: Samlaget.
- Frøjd, Y. (2010). Roman og identitet i nasjonens forestilte fellesskap : en analyse av Jan Kjærstads Kongen av Europa (2005), Jonas Hassen Khemiris Montecore. En unik tiger (2006) og Kirsten Hammanns En dråbe i havet (2008).
- Gabrielsen, B., Hiorth, S. H. & Vik, Ø. D. (15.12.2017). Det beste fra 2017. Hentet 27.11.2019 fra <https://www.dn.no/magasinet/anmeldt/musikk/serier/film/det-beste-fra-2017/2-1-230579>
- Gröndahl, S., Dahllöf, T., Aghaee, M., Kongslien, I. R., Hellberg, M., Kopsa-Schön, T., . . . Warfvinge, K. (2002). *Litteraturens gränsland : invandrar- och minoritetslitteratur i nordiskt perspektiv* (Uppsala multiethnic papers, Bind 45). Uppsala: Centrum för multi-etnisk forskning.
- Grønlie, E. (07.07.2018). Poesi fra Holmlia. *Dagbladet*, s. 57.
- Grønlie, E. (25.11.2017). Mislykket som diktsamling. *Dagbladet*, s. 55.
- Haagensen, O. (23.01.2015). Ung på Romsås. *Morgenbladet*, s. 49.
- Haarberg, J. (2017). *Nei, vi elsker ikke lenger : litteraturen og nasjonen*. Oslo: Universitetsforl.
- Hassan, Y. (2013). *Yahya Hassan : digte*. København: Gyldendal.
- Helseth, H. (14.10.2017). Skamløst søsterskap. *Klassekampen*, s. 3.

- Hemstad, C. (2011). Verdensborgere og hyggefundamentalister : Om kosmopolitiske spenninger i Carsten Jensens reiseskildringer Jeg har set verden begynne og Jeg har hørt et stjernesud.
- Herz, N. (25.04.2016). Vi er de skamløse arabiske jentene, og vår tid er nå. Hentet 18. August 2020 fra <https://www.aftenposten.no/meninger/sid/i/MgnGE/vi-er-de-skamloese-arabiske-jentene-og-vaar-tid-begynner-naa-nancy-her>
- Hestman, I. M. (05.12.2017). De litterære kjempene tar mye plass. *Dagsavisen*, s. 20-21.
- Hiorth, S. H. (23.01.2015). Blink på kebabnorsk. Hentet 27.11.2019 fra <https://www.dn.no/magasinet/boker/litteratur/anmeldt/blink-pa-kebabnorsk/1-1-5293178>
- Hussain, K. (1986). *Pakkis*. Oslo: Tiden.
- Hverven, T. E. (07.02.2015). Månedens bøker. *Klassekampen* s. 2.
- Hverven, T. E. (24.01.2015). Fri sikt. *Klassekampen*, s. 3.
- Ikke-ferdig-snakka-redaksjonen. (21.02.2015). Pensum fra babsjappa. *Dagbladet*, s. 65.
- Iversen, K. L. (21.04.2018). Kvite lesnadar. *Dagbladet* s. 61.
- Iversen, k. L. (21. april 2018). Kvite lesnadar. *Dagbladet*, s. 61.
- Iversen, K. L., Universitetet i Oslo Institutt for lingvistiske og nordiske, s. & Universitetet i Oslo Det humanistiske, f. (2018). *Når dikta tiltaler nasjonen : kvitheit, kolonialitet og subjektivitet i sju samtidige skandinaviske diktbøker*. Universitetet i Oslo, Det humanistiske fakultet, Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Oslo
- Jagne-Soreau, M. (2018). Halvt norsk, äkta utlänning ; Maria Navarro Skaranger ur ett postnationellt perspektiv. *Edda : nordisk tidsskrift for litteraturforskning [elektronisk ressur]*, 105(1), 9-28.
- Joof, C. (2018). *Eg snakkar om det heile tida* (Norsk røyndom). Oslo: Samlaget.
- Karim, N. (1996). *Izzat : for ærens skyld*. Oslo: Cappelen.
- Khan, M. (2009). *Tilbakeblikk : da pakistanerne kom til Norge*. Oslo: Pax.
- Khan, M. (2011). *Skitten snø*. Oslo: Aschehoug.
- Khan, M. (2013). *Fra Oslo til Lahore*. Oslo: Aschehoug.
- Khan, M. (2015). *Når du minst venter det*. Oslo: Aschehoug.
- Khan, M. & Khan-Østrem, N. (2011). *Utilslørt : muslimske råtekster*. Oslo: Aschehoug.
- Khemiri, J. H. (2004). *Ett öga rött*. Stockholm: MånPocket.
- Kirsebom, K. (24.05.2019). Anmelderiet bok. *Dagbladet*, s. 34-35.
- Kjeldsen, J. E. (2015). *Retorikk i vår tid : en innføring i moderne retorisk teori* (5. oppl. utg.). Oslo: Spartacus, Scandinavian Academic Press.

- Kleve, M. (17.08.2018). Sakrposa i Dagbladet hver frasag. *Dagbladet*, s. 30-31.
- Kleve, M. (27.11.2017). Bare harde pakker under treet. *Dagbladet*, s. 2-4.
- Kleve, M. L. (20.10.2017). Anmelderiet. *Dagbladet*, s. 30-32.
- Kristina Leganger, I. (2016). 8 Skuld, sorg og solidaritet (s. 151-171): Universitetsforlaget.
- Krøger, C. (05.11.2011). Tragisk godt timet Mahmona Khan. *Dagbladet*, s. 54.
- Krøger, C. (31.01.2015). Et naturtalent *Dagbladet*, s. 53.
- Kvalshaug, V. (13.11.2011). Action om kulturkollisjon for ungdommen. *Aftenposten*, s. 12-13.
- Lakoff, G. & Johnson, M. (2003). *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, G., Johnson, M. & Hidle, M. (2003). *Hverdagslivets metaforer : fornuft, følelser og menneskehjernen* (Metaphors we live by). Oslo: Pax.
- Listoe, D. K. (2011). Å tenke stort : en analyse av de kosmopolitiske perspektivene i Jan Kjærstads Wergeland-trilogi.
- Majid, S. (2019). *Ut av skyggene : den lange veien mot likestilling for innvandrerkvinner*. Oslo: Aschehoug.
- Mathai, S. F. (10.05.2019). Boka er rørende å lese. Hentet 25.11.2019 fra https://www.nrk.no/kultur/anmeldelse_-third-culture-kids-1.14543525
- Moe, K. (14.10.2018). Jakter på sitt dikteriske "jeg" med vekslende hell. *Aftenposten*, s. 11.
- NAOB. andedam. Hentet 14. august 2020 fra <https://naob.no/ordbok/andedam>
- Naper, C. (2013). "Hunting high and low" : amatør Anmeldere og profesjonelle kritikere om fascinasjon og kvalitet (s. 270-305). Oslo: Universitetsforl., cop. 2013.
- Naqvi, A. R. (2019). *Third culture kids : å vokse opp mellom kulturer*. Oslo: Gyldendal.
- Nasir, A. (2017). *Kunsten å være pakkis*. Oslo: Kolofon.
- Nome, E. M. (2009). "Dom evigt oplacerbara" : en analyse av det kosmopolitiske perspektivet i Jonas Hassen Khemiris roman Montecore - en unik tiger.
- Norbø, N. (20.05.2015). Vårens rause debutanter. Hentet 27.11.2019 fra <https://www.nrk.no/kultur/bok/debutantvaren-2015-1.12370026>
- Norheim, M. (28.01.2015). Wollah, for eit språk! Hentet 25.11.2019 fra https://www.nrk.no/kultur/bok/anmeldelse_-alle-utlendinger-har-lukka-gardiner_-av-maria-navarro-skaranger-1.12176542
- Norli, C. (20.10.2017). Ukens boktips. *VG*, s. 50.
- NRK. (2019). Skitten snø. Hentet 23. august 2020 fra <https://tv.nrk.no/serie/skitten-snoe>
- Økland, I. (03.06.2018). Tøff debut. *Aftenposten*, s. 3.

- Opsahl, T. (2009). Wolla I swear this is typical for the conversational style of adolescents in multiethnic areas in Oslo. *Nord J Linguist*, 32(2), 221-244. doi: 10.1017/S0332586509990059
- Østby, H. (17.08.2019). Her er flere bøker om innvandring og integrering. *Aftenposten*, s. 16.
- Østby, H. (22.10.2017). Den smittsomme skamfrihet. 8.
- Oxfeldt, E. (2012). *Romanen, nasjonen og verden : nordisk litteratur i et postnasjonalt perspektiv*. Oslo: Universitetsforl.
- Oxfeldt, E. (2016). *Skandinaviske fortellinger om skyld og privilegier i en globaliseringstid*. Oslo: Universitetsforl.
- Pedersen, S. S. (2016). Søken etter "varme kjærlighetsblikket"/"varma kärleksblicken" – forholdet mellom språk, identitet(er) og samfunn i Maria Navarro Skarangers *Alle utlendinger har lukka gardiner* og Jonas Hassen Khemiris *Ett öga rött*.
- Prinos, A. M. K. (08.02.2015). Nesten ikke til stede. *Aftenposten*.
- Prinos, A. M. K. (22.10.2017). Viktig og litterært vellykket debut. *Aftenposten*, s. 6.
- Prinos, A. M. K. (28.01.2016). En oppvekstroman du neppe har sett maken til. *Aftenposten*.
- Puwar, N. (2004). *Space invaders : race, gender and bodies out of place*. Oxford: Berg.
- Sævareid, H. (28.12.2011). Viktig, men ikke godt. *Vårt Land*, s. 20.
- Samlaget. Norsk røyndom. Hentet 18. August 2020 fra <https://samlaget.no/collections/norsk-royndom/norsk-royndom>
- Sandve, G. E. S. (05.11.2011). Vellykket spenningsdebut. *Dagsavisen*, s. 53.
- Sandve, G. E. S. (19.10.2017). Igenting å skamme seg over. *Dagsavisen*, s. 26-27.
- Sandve, G. E. S. (20.12.2017). Dagsavisens bokfavoritter. *Dagsavisen*, s. 20-22.
- Sandve, G. E. S. (25.10.2017). Tidligere anmeldt. *Dagsavisen*, s. 28.
- Sandve, G. E. S. (26.01.2015). Boka huns er sykt lættis. *Dagsavisen*, s. 18.
- Sandve, G. E. S., Larsen, T. & Pedersen, S. S. (23.05.2018). Sommerens beste leseopplevelser, s. 20-22.
- Shakar, Z. (2017). *Tante Ulrikkes vei : roman*. Oslo: Gyldendal.
- Shakar, Z. (2020). *Gul bok : roman*. Oslo: Gyldendal.
- Skaranger, M. N. (2015). *Alle utlendinger har lukka gardiner : roman*. Oslo: Oktober.
- Skjeldal, E. (03.02.2015). Et lite stykke Norge. *Vårt land*, s. 26-27.
- Skjeldal, E. (04.11.2017). Knallsterk roman om "det norske". *Vårt land*, s. 42-43.
- Skjeldal, E. (13.11.2017). Advarsel fra randsonen. *Vårt Land*, s. 26-27.
- Smidt, J. K. (2013). Utviklingen av litteratursosiologisk forskning i Norge (s. 63-88). Oslo: Universitetsforl., cop. 2013.

- Sødelind, I. (2020). *Alle utlendinger har lukka gardiner*. Norge: SF Norge.
- Solstad, D. (1984). *Forsøk på å beskrive det ugjennomtrengelige : roman*. Oslo: Oktober.
- Sørheim, E. M. (09.12.2017). Anmeldernes favoritter. *dagbladet*.
- Sørheim, E. M. (12.10.2017). Til krig mot tabuene. *Dagbladet*, s. 31.
- Sørheim, E. M. (14.10.2017). Stor roman fra Stovner. *Dagbladet*, s. 55.
- Sørheim, E. M. & Kleve, M. (21.10.2017). Helgeavisa anbefaler. *Dagbladet*, s. 59.
- Spivak, G. C., Landry, D. & MacLean, G. (1996). *The Spivak reader : selected works of Gayatri Chakravorty Spivak*. New York: Routledge.
- Stølan, A. H. (22.09.2017). Sterkt og viktig om oppvekst på stovner. *VG*, s. 44.
- Støylen, J. K. (31.05.2019). Større enn seg sjølv. *Dag og Tid*, s. 29.
- Svendsen, B. A. & Røyneland, U. (2008). Multiethnolectal facts and functions in Oslo, Norway. *International Journal of Bilingualism*, 12(1-2), 63-83. doi: 10.1177/13670069080120010501
- Tjønn, B. J. (24.01.2015). En ny, viktig stemme. *VG*, s. 47.
- Tjøstheim, J. (2019). Varianter av virkelighet. Nasjonstemaet og personlig og kollektiv identitet i Tante Ulrikkes vei (2017) av Zeshan Shakar og Allt jag inte minns (2015) av Jonas Hassen Khemiri.
- Undheim, I. H. (2010). Nasjon og roman : en lesning av tre norske verk i lys av Benedict Andersons teori om en sammenheng mellom roman og nasjon.
- Vold, T. (2019). *Å lese verden : fra imperieblikk og postkolonialisme til verdenslitteratur og økokritikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Wulfsberg, M. (16. 06.2018). Norsk virkelighet. *Dagbladet*, s. 56-57.
- Wyller, T. (2016). Alternativ (og postkolonial) motstand: Gunvor Hofmo og Yahya Hassan lest med utgangspunkt i Sara Ahmed. I E. Oxfeldt (Red.), *Skandinaviske fortellinger om skyld og privilegier i en globaliseringstid* (s. 172 - 173). Oslo: Universitetsforlaget.
- Zahid, S. (2018). *La oss aldri glemme hvor godt det kan være å leve*. Oslo: Flamme.